

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almenyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her:

<https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

DE, DER TOG HJEMMEFRA

KARL LARSEN

DE, DER TOG
HJEMMEFRA

IV

KJØBENHAVN OG KRISTIANIA
GYLDENDALSKE BOGHANDEL
NORDISK FORLAG

MDCCCCXIV

KARL LARSEN

EN TRO TJENER
MODER OG BØRN
'ORSVUNDEN — GENFUNDE!

KJØBENHAVN OG KRISTIANIA
GYLDENDALSKE BOGHANDEL
NORDISK FORLAG

MDCCCCXIV

COPYRIGHT 1914 BY KARL LARSEN

KJØBENHAVN — FORLAGSTRYKKERIBY

Nærværende 4. Bind af *De, der tog hjemmefra* skulde til Midtpunkt have haft en Skildring af *Farmeren fra Michigan og hans Familie*.

Fra dansk-amerikanske Farmere findes indenfor mit Materiale en betydelig Mængde Breve, men kun splittede og spredte, fra kortere Tidsrum og forskellige Egne, værdifulde til Fastslaaelsen af typiske Træk indenfor dette ejendommelige Befolkningslag, men ubrugbare til en sluttet, monografisk Fremstilling af den typiske dansk-amerikanske Farmer, saaledes som Planen for mit Arbejde maatte kræve det.

En Undtagelse dannede imidlertid en Samling Breve, som jeg i Aaret 1911 havde faaet sendt fra en Præst i Danmark, der tidligere har virket i Amerika, og som kendte vedkommende Brevskrivere, Mand og Hustru fra en Farmerfamilje i Michigan.

Allerede min Bearbejdelse af de 62 til Dels meget udførlige Skrivelser fra 1896 til 1910 gav til Resultat et fortrinligt Billede af en bundtypisk dansk-amerikansk Farmerfamilje. Forældrenes langsomme Voksen sig fast i Amerika under ejendommelige Former for baade Virksomhed og Hjemmeliv og med interessante Nuancer i Forholdet

til det gamle Land, Børnenes Stilling overfor Forældrenes Nationalitet og det amerikanske Samfund, mangfoldige Træk af Livet mellem Dansk-Amerikanere indbyrdes traadte tydeligt og klart frem med overbevisende typisk Styrke. Tilmed lod Samlingen sig føre op til Dagen og indenfor det behandlede Tidsrum yderligere supplere.

Det af mig foretagne betydelige Arbejde blev imidlertid forspildt og dets fuldstændige Afslutning umuliggjort ved, at vedkommende Farmer protesterede overfor Indsenderen og sendte mig et „bestemt“ Forbud mod, „at Breve, skrevne hjem til Danmark af min Hustru og mig, af Dem benyttes til Offentliggørelse enten i Bøger eller Aviser.“

Jeg har ikke fundet Anledning til at undersøge, om dette Forbud skyldes individuelle Motiver eller hænger sammen med en dansk-amerikansk Bevægelse imod „De, der tog hjemmefra“, der begyndte med naive Protester i Anledning af 2. Binds „Forvalterfarmeren og hans Hustru“, fortsattes gennem perfid Journalistik og naaede et Højdepunkt i, at en Pastor *Gøtke* i det dansk-amerikanske Blad „Kirkelig Samler“ offentliggjorde en Advarsel mod at sende mig Materiale. Resultatet bliver jo under alle Omstændigheder det samme.

Som Kuriosum skal jeg — efter Loll. Falst. Stiftstid. af 22/3 1914 — aftrykke Hr. Pastor *Gøtkes* Advarsel, idet jeg dog ønsker at forvare dansk Præstestand i Amerika mod, at dens litterære Standpunkt gøres til et med Pastor *Gøtkes*. Ikke blot den tidligere dansk-amerikanske Præst, der sendte mig Michigan-Farmerens Breve, men mange af hans forhenværende eller nuværende Kaldsfæller har baade i personlige Henvendelser til mig og i Pressen anlagt samme litterære Synspunkter for

De, der tog hjemme fra, som vor europæiske — skandinaviske og tyske — litterære Kritik.

Fremhævelserne i nedenstaaende Gengivelse af den nidkære Sjælesørgers Denunciation skyldes mig, og jeg har parenthetisk anført nogle Oplysninger, som bidrager til at stille dens Forfatters Nøjagtighed, Belæsthed og Sandhedskærlighed i ret Belysning.

Den Virksomhed, som har givet sig Udslag i Udgivelsen af Bøger om: „*De, der drog hjemmefra*“, maa der vist advares imod. Da den første Bog kom, tiltalte den, fordi det første Bidrag især (!) handlede om „*Møllersønnen fra 1819*“, [*det første Bidrag i I. Bd. hed „Den jydsk Møllersøn Jens Storm Schmidt“ og behandlede Breve fra 1848 til 1858*]; der var gaaet Historie i de Breve. Det sidste Bidrag var jo vovelig nær ind paa Nutiden, men i og for sig ikke nødvendig at kritisere. Saa kom andet Bind med den berygtede Skildring af Farmerkonen. Jeg tager næppe fejl, at Forfatteren med den Skildring tabte mere Velvilje imellem os herovre, end han i en Hast genvinder. *Tredje Bog har jeg ikke læst, og jeg agter ikke at gøre det.* Hvad jeg vil „Kirk. Smlr.“s Læsere, er nærmest dette, dersom vore Breve til Danmark ikke skal indskrænkes til fire Linjer om Vejret eller Helbredet, saa maa vi bede dem derhjemme, om ikke at udlevere vore Breve til behageligt Brug eller Misbrug af en eller anden Forfatter i Danmark. I alle Tilfælde ikke til nogen Forfatter, hvis Mangel paa Hensynsfuldhed er bevist.

Det var med Harme, jeg læste om Farmerkonen, — som jo i og for sig slet ikke er Farmerkone, fordi hun ikke er af Bondeblood — og derfor ikke er nogen Type, men en Undtagelse. [*Bidraget hed „Forvalterfarmeren og hans Hustru“, og allerede Titlens „Forvalterfarmeren“ angav, at det paågældende Par var at opfatte just som fremmed for Bondestanden, hvad der til Overflod atter og atter fremgaar af Teksten*]. Men egentlig er jo Veninden i Danmark den skyldige, det er hende, som udleverede Venindens Breve, hvad nok kan kaldes Taktløshed i første Grad. Jeg vil anbefale at bede Venner i Danmark om ikke at udlevere vore Breve — ellers maa vi holde op at skrive intime (fortrolige) Breve til Danmark. — Vil nogen

indvende: der findes jo Brevsamlinger i Bogverdenen, saa vil jeg svare, ganske vist, men de saa Lyset, da disse Breve havde historisk Værdi, og efter Brevskrivernes Død — og særligt intime kan man ikke kalde disse Breve, mindst i Smag med Nutidens Forsøg. Derfor: Pas paa Eders Breve! *[Uden at berøre Verdenslitteraturens talrige Brevsamlinger af psykologisk, ikke historisk, Værdi og udgivne inden Brevskrivernes Død, kan indenfor specielt dansk-amerikansk Omraade henvises til H. F. Feilbergs efter min Samlings Bd. I—II — i 1912 — fremkomme „De, derovre, en Række Breve fra Canada“, hvori spillelevende, vel kendte, danske Menneskers Breve er aftrykte].*

Hvis ikke nyt tilkommende Stof skulde gøre det muligt, vil *den* dansk-amerikanske Farmer, der svarer til Gaardmandsklassen hjemme, en socialt betydningsfuld og for saa vidt interessant Skikkelse, blive savnet i Skildringen af udvandrede Danske.

At Skylden derfor ikke er min, men hans egen — eller hans Raadgivere — indeholder en Karakteristik af Dansk-Amerikanere, der i Sandhedens Navn maa respekteres, men som europæisk Intelligens kunde have ønsket sig foruden.

Som 4. Bind nu er kommen til at foreligge, er det for „En tro Tjener“s vedkommende bygget over 50 Breve og 8 Fragmenter fra 1881 til 1905; „Moder og Børn“ beror paa henholdsvis 34 Breve og 40 Breve og 5 Fragmenter fra 1884 til 1914; „Forsvunden — Genfunden“ paa 9 Breve fra 1894 til 1914.

Navnene paa Personer og Steder er — efter vedkommende Indsenderes Ønske — de originale i Bindets første og sidste Bidrag; „Moder og Børn“ er i saa Henseende behandlet efter samme Synspunkter som den overvejende Del af Bidragene i Værkets foregaaende Bind. De i Teksten indføjede Noter gør lige saa lidt som Noterne i tid-

ligere Bind Krav paa Fuldstændighed, men er optagne efter et rent Skøn over, hvad der maatte være af Interesse for den almindelige Læser.

Alle Breve og Dagbøger er ligesom de tidligere benyttede erhvervede til det kgl. Bibliotheks Brevsamling.

København i November 1914.

KARL LARSEN.

EN TRO TJENER

I en af Aalborgs hyggelige gammeldags Smaagader levede omkring Halvfjerdserne i forrige Aarhundrede en beskeden Haandværkerfamilje.

Husfaderen var Faktor paa et Avistrykkeri og — ligesom Hustruen — udgaaet fra et Underofficershjem. De havde tre Døtre og en Søn *Christian Lautherborn*, der var født i 1860.

Den akkurate og paapasselige, nøjsomme og praktiske Dreng fik Undervisning i en af Byens Borger-skoler og hjalp i sin Fritid trøstigt Forældrene med Arbejdet i deres lille Have og med at koge Foder til Familjens to Grise; Landmand vilde han være, naar han blev stor.

Efter Konfirmationen blev han dog først Smededreng og stod senere en Tid i Maskinlære, inden han fik sin Lyst styret og kom til Landvæsenet. Efter udstaaet Læretid tjente han som Underforvalter paa en Proprietærgaard i Nærheden af sit Barn-domshjem; men da en af hans Fætttere vilde rejse til Amerika, og Christian baade havde Lyst til at se sig om i Verden og ikke troede paa store Muligheder for en ubemidlet Landmand hjemme i Danmark, besluttede han sig til at følge med.

19 Aar gammel kom han da i November 1879 af Sted, og Rejsen gik til Texas. Byerne Columbus,

Galveston og Oyster Creek bliver Polerne for hans Tilværelse i den halve Snes Aar, hans Amerikaophold varede.

Der er fra denne Periode bevaret seksten Breve til Forældrene eller til hans 5 Aar ældre Søster, der er gift med Redaktøren af et middelstort Blad i en anden nordjydsk Provinsby. De ret udførlige Skrivelser — der baade grammatikalsk og ortografisk er ret mangelfulde, og som hurtigt paavirktes af det engelske — fordeler sig nogenlunde regelmæssigt over det hele Tidsrum og viser Christian Lautherborn som en jævnt interesseret, godmodig, endnu lidt usikker ung Mand.

Han har aabenbart som Landmandselev hjemme og i sin senere Kondition som Underforvalter paa den jydsk Gaard maattet bide en Del i sig, lejlighedsvis bemærker han — i Brev af 17. Aug. 1883 — at „komme tilbage og arbejde for en storsnudet Principal, det vil og kan jeg ikke,“ og den rent udvendige Lighed mellem Mennesker i Amerika tiltaler ham straks overordentligt.

„Der blev mig spaaet, før jeg rejste hjemmefra“ hedder det i Brev af 2. Jan. 1881, „at jeg vilde komme til at længes; jeg har Gud ske Lov ikke mærket det endnu, og jeg tror heller ikke, det vil blive Tilfældet, thi alle Folk er lige her. Naar jeg kommer til Byen sammen med Købmænd og andre rige Folk, er jeg alligevel Mr. Lautherborn, endskønt jeg for Tiden er Tjenestekarl.“

Til en ældre i Texas bosat Dansker, Engelsted, har han haft Anbefaling, og i Følge ovennævnte, fra Byen Colombus skrevne Brev, er det med denne

Landsmands Bistand, at Christian og hans Fætter har opnaaet Tjeneste paa et større Landbrug hos Enken Mrs. Shaw og hendes Søn, og desuden af Husbonden faaet „45 Tdr. Land, som vi skal arbejde med og betale ham Halvpart af Udbyttet; vi har nu regnet ud, at vi kan have en Fortjeneste af 600 Kr. pr. Mand i et Aar. Det er vel ikke meget, men naar Aaret er omme, kan vi forpagte Jorden af ham for 12 Kroner pr. Td. Land, og saa mener jeg, at vi kan tjene gode Penge. Det bedste ved det hele er, at vi har haft Engelsted til at slutte Akkord for os og til at hjælpe os med flere Ting, thi der var ingen af os, der kunde tale Engelsk, da vi kom her. Tysk derimod gik det ganske godt med, thi vi lærte ikke saa lidt om Bord i Dampskibet, og det hjalp os godt paa Jernbanen, thi det var sjældent, at der ikke var nogen, der kunde tale Tysk, og den første Tid vi kom til Engelsted, maatte vi tale Tysk, thi han havde saa at sige glemt det danske Sprog. Nu gaar det imidlertid bedre, og om Søndagen, naar vi er dér, kan vi faa os en rigtig god Samtale paa Dansk. Det gaar dog jævnt godt med det Engelske, thi om Aftenen, efter endt Arbejde, sidder vi og taler med Familjen, og jeg kan ikke sige andet, end at vi har gjort en god Fremgang i den Maaned, vi har været her. Folkene her paa Farmen siger ogsaa, at de har aldrig haft nogen, der har lært Engelsk saa hurtigt som os.“

Overhovedet er den unge Mand hele det første Aar igennem yderst tilfreds med sig selv og sine Omgivelser.

Det tiltaler aabenbart hans ungdommelige Interesse

for Forandring, at „Folkene herovre har sjælden en Bestilling, som de hengiver dem til, de tager fat paa det Arbejde, der betaler sig bedst. Den Mand, der den ene Maaned arbejder ved Jernbanen, kan den anden Maaned blive Medhjælper i en Forretning og den tredje Maaned Studedriver. Engelsted har i den Tid, han har været her, haft mange forskellige Bestillinger; den første Tid, han kom her, var han Farmer, han blev saa senere Slagter; derefter fik han Plads ved en stor Bro, som gaar over Colorado-floden, med at sælge Billetter, han havde ved Siden deraf en lille Forretning. Han holdt imidlertid ikke længe ud dér, da han baade skulde vaage Nat og Dag. Da han gik fra den Plads, havde han tjent en Del Penge, og han overtog da en Beværtning, som ligger et Stykke udenfor Colombus; da han havde været dér et Par Aar, solgte han Forretningen og rejste ind til Colombus, hvor han etablerede en Købmandsforretning. Da han havde været dér et Par Aar, var det hans Hensigt at rejse hjem til Danmark igen, og for at tjene Penge i en Fart begyndte han at købe Patenter. Han tog sig imidlertid ikke i Agt, thi det var i det Aar, den store Pengekrise kom herovre, og da mistede han saa at sige alt, hvad han ejede. Han købte imidlertid nogle Patenter det næste Aar, hvorved han tjente 1600 Dollars, som han udbetalte sine Kreditorer. Han kom saa til at arbejde i den Forretning, han selv havde haft, som Bogholder. Den Bestilling har han endnu og vil vedblive dermed, til hans Gæld fra Fallitten er betalt, da han saa vil etablere en Forretning i Kompagni med sin Svigerfader.“

Den Farm, som Christian i det første Aar tjener paa, og som han kalder „god“, ligger „omgivet paa alle fire Sider af Skov, hvor der er en Velsignelse af vilde Dyr,“ hvad der i høj Grad glæder ham, der er en ivrig Jæger; bl. a. faar han nu Lejlighed til „en maaneklar Aften“ at tage Del i Jagt paa Dovendyr.

Majs og Bomuld er Hovedprodukterne paa Mrs. Shaws Farm, og den 5. Juni 1881 fremhæver han overfor Forældrene med Stolthed paa sine og sin danske Kammerats Vegne, at „jeg er uendelig godt tilfreds med alt herovre, thi vort Arbejde er lykkedes saa godt, at vi har noget af det bedste Korn [*corn* 3: *Majs*] her er paa Farmen; I kan tro, det er en Fornøjelse at spadsere inde imellem 4½ Alens højt Korn med 4 Kornklynger paa hver Stok og saa tænke sig, at Halvparten tilfalder os, som jo ikke vil blive saa lidt af 50 Tdr. Land. Vi har desforuden en smuk Bomuldsmark, men hvad vi vil avle af den, kan jeg ikke sige endnu, da Bomuldsbælgene ikke alle er udvoksede paa Buskene.“

Hans Medarbejder er ganske vist for Tiden syg af Klimatfeber, „men jeg tænker snart, han vil komme sig, da han bliver godt plejet af Mrs. Shaw. Ja man kan sandelig sige, vi har været heldige, thi vi kunde umuligt komme til flinkere Folk, end vi er ved nu, thi Enken Mrs. Shaw betragter vi næsten som en Moder, og hun os igen som sine Børn. Hun siger, hun vil ikke af med sine Danis Bois [*danish boys, danske Dreng*e] for alt i Verden, og hun skal nok faa Lov at beholde mig, da jeg ikke véd, hvor jeg skal gaa hen og faa det bedre, end jeg har det her.

Da jeg modtog Eders Brev, læste jeg lidt af det op for hende, som Moder har skrevet; da jeg i Dag, Søndag, er oppe paa Farmen for at skrive dette Brev, har hun lavet mig en Islimonade; idet hun overrækker mig den, beder hun mig hilse Moder, at hun skal ikke være bange for mig, thi hvis jeg bliver syg, skal hun nok pleje mig, til jeg bliver rask igen, hun beder tillige Moder om at komme og se hende og slaa en Søndag ihjel herovre.“ Den unge Christian maa afbryde Brevet for at gaa ind at spise til Middag, og da han efter endt Maaltid atter tager fat paa sin Skrivelse, er det ikke uden taknemmelig Erin- dring om alt det gode, han fik sat til Livs som „køgt Flæsk, stuvet Hvidkaal, stuede Kartoffler, stu- vede Grønærter, en anden Slags Ærter, der spises med Skallen paa, Løg, stuede Roer, Agurkesalat, Radiser og en Slags Grød, der noget ligner Rabar- bergrød, og til alt dette drikker vi Kærnemælk med Is i.“

Og foruden de materielle Nydelser byder Livet i Texas ogsaa paa andre: „Det er en fastsat Regel“, fortæller han, „at vi om Søndagen kører ud til et Badested, som ligger en halv Mil herfra. Vel har vi Coloradofloden, men der er vel mange Alligatorer deri, og jeg tror ikke, at der er nogen af os, der har Lyst til at ofre et Par Ben eller den halve Krop til Uhyrerne.“ Ydermere „har vi i Kompagni med Sønnen her paa Farmen købt et Kroketspil, som vi om Søndagen kører om med fra den ene Farm til den anden og spiller med de unge Piger. Vi bliver da bekendt med Folk og lærer tillige hurtigere at tale Engelsk . . . . Moder spørger i sit sidste Brev,

om jeg aldrig længes, jeg kan hertil ikke svare andet end Nej — Vel sender jeg tit og ofte en kærlig Tanke og ønsker al Held og Lykke over mit gamle Hjem, men jeg har ingen Grund til at længes, thi dertil har jeg det for godt her og har gode Udsigter til at blive til noget, hvilket jo ikke var Tilfældet hjemme.“ Men, slutter han elskværdigt, „hvad jeg derimod længes efter, er at faa alle Eders Fotografier sendt herover, thi det er dog saa rart at kunne se Eder, naar man har Lyst.“ —

Christian har ogsaa udbedt sig „Datoen paa alle Fødselsdage i Familjen“ og følger med stor Interesse hver en Begivenhed indenfor Slægten, lige ned til Helligdagsturene i den gamle Provinsbys nærmeste Omegn eller Udflugterne til Nøddekrattet. Da Søsteren har sendt en Liljekonval, der „duftede endnu, da jeg modtog den, endskønt den omtrent var visen“ og dertil føjet en Skildring af en „fornøjelig Pinsetur“ vil han nu — pr. 11. Juli 1881 — til Gengæld „saa godt jeg formaar beskrive Dig, hvorledes det gik til“ ved „en stor Folkefest, som varede i to Dage.“

„Om Morgenen Kl. 9 var der stort Optog igennem Columbus' Gader. I Spidsen kørte Musikken, derefter fulgte en forgyldt Vogn, hvorpaa der var bygget et Slags Tempel. I Midten af Vognen var der lavet en Forhøjning, hvorpaa der stod en ung Pige med Guldkrone paa Hovedet, en lang rød Kappe over Skuldrene og et Sværd i Haanden; hun skulde forestille en eller anden Gudinde, hvem, er det ikke godt at vide. Derefter fulgte en Vogn lig den første, i Midten var der anbragt en Trone, hvori der sad

en Dronning fra en eller anden Verdensdel, hun havde fire hvidklædte Tjenerinder, som var placeret ved de Søjler, som holdt Taget. Derefter fulgte en meget stor Karre, trukket af 10 Okser, hvorpaa der var opbygget et meget stort Stillads af Brædder, Lægter, Vinduesrammer, Døre og alle mulige Slags Snedkerredskaber; det var nemlig en Tømmerhandler, der havde fixet [*to fix, ordne*] den Vogn, og i Toppen af Læsset sad han selv tilligemed et Par Negre. Derefter fulgte en uendelig Mængde af Vogne, og alle unge Mennesker fra Land og By sluttede Toget til Hest.

Vi fulgte nu Toget til Festpladsen, hvor der ved Indgangen var bygget en meget smagfuld Port. Efter at Dronningen og de øvrige høje Personer var stegget af Vognene, vandrede hele Toget med Musik i Spidsen op til Dansepladsen, som var meget smagfuldt lavet; en Rundkreds af ti store Træer dannede tilsammen Loftet til hele Pladsen. Ankommen her besteg en Advokat Talerstolen og holdt en meget lang Tale om Colorado Co.'s [*Co, County, Grevskab, engelsk og nordamerikansk politisk Landsinddeling*] frugtbare Egne, dets herlige Folk og dets prægtige Kvæg. Han sluttede sin Tale med, at han troede ikke, der var et Land i Verden, hvor de havde saa godt Kvæg, saa yndige unge Piger og saa fede Pattebørn som i Colorado Co. Jeg tror imidlertid nok, hvis jeg havde kunnet det engelske Sprog godt, og jeg havde holdt en Tale om den danske Kvinde og vor store Udførsel af Fedekvæg til England og Fedesvin til Tyskland, at jeg da kunde faa ham til

at tage hans Ord tilbage, men heldigvis kunde jeg ikke saa meget Engelsk.

Da denne alvorlige Del af Festen var forbi, begyndte Ringridninger, som foregaar omtrent ligesom hjemme. Om Aftenen Kl. 6 begyndte Dansen, og hele Pladsen var da oplyst med kulørte Lamper. Her var jeg ikke godt til Mode, thi de amerikanske Piger vil ikke danse med en Herre, før de er præsenteret for vedkommende; men her kom den ærede Taler, Advokaten, mig til Hjælp. Jeg stod nemlig og betragtede de Dansende, da fik jeg et let Slag paa Skulderen; da jeg vendte mig om, ser jeg den ærede Taler fra om Formiddagen; han bad mig imidlertid undskylde, for han havde taget Fejl, han søgte en ung Mand, som han ønskede at præsentere for en Dame, han ønskede at gøre alle bekendte med hinanden, saa de alle kunde more dem. Jeg spurgte ham nu, om han ikke kunde præsentere mig for nogle unge Piger, da jeg ikke kendte nogen af dem, der var til Stede her, hvortil han svarede Jo, og da han havde faaet mit Navn at vide, præsenterede han mig for en hel Del Misser, og fra den Tid morede jeg mig rigtig godt.

Saasnart vi endte en Dans, spadserede vi omkring paa Gulvet med vor Dame under Armen og konverserer og vifter dem, alt hvad vi kan; vi vedblev med Dansen til Kl. 1 og var saa hos Engelsted om Natten, da det var for langt at gaa hjem. Den næste Dag begyndte vi igen Kl. 9 om Morgenens med at danse, men maatte stoppe, da det var for varmt. Vi gik nu hen og besaa en stor Præmieskydning, som

foregik den Dag. De skød efter Glaskugler, som en Maskine slyngede op i Luften. Her foregik noget, som er ualmindelig for en Dansker, thi alle de omkringstaaende væddede om, hvorledes hvert enkelt Skud vilde gaa. Det var morsomt at se, hvor ivrige de var; der var en ung Mand til Stede, som tjente 30 Dollars ved at vædde; men det skulde nok ogsaa være hans eneste Forretning.“

Ogsaa paa et andet Omraade gør Christian Erfaringer, der staar i ret betydelig Modsætning til, hvad han har set hjemme i Danmark; Søsteren har spurgt ham, hvad man i Almindelighed drikker i Texas, og han maa svare: „Den eneste Drik, som jeg har kendt, er Vand. Du kan ikke tro, hvor højt jeg sætter den Drik, siden jeg er kommen hened. Naar man kommer omkring til Folk for at besøge dem, da bliver der altid hentet en Spand koldt Vand, og man sidder saa ude paa Verandaen og drikker alle af den, thi her i denne Varme tager det ikke lang Tid, før man er tørstig. Bajersk Øl, Brændevin, Whisky og alle Sorter Vin er vel alle kendt henede, men de bliver kun drukket til visse Lejligheder. Farmeren drikker dem, naar han kommer til Byen, han har aldrig som hjemme et Anker Øl liggende i Kælderen.“ Vederkvægende Frugter er der derimod nok af, og særligt Vandmelonerne begejstrer ham, „Du kan ikke tro, hvor de er dejlige, jeg har aldrig spist noget, der har smagt saa godt som dem.“

Et til Søsteren skrevet udateret Brev, som angives paabegyndt inden Julen og stammer fra den Shawske

Farm ved Colombus, kan ikke hidrøre allerede fra 1881, men maa henføres til Aaret efter.

Christian begynder deri med Undskyldninger, fordi han har ladet saa lang en Tid gaa hen, inden han besvarede et Brev, men „Du maa tage i Betragtning, at jeg, saalænge jeg har været i Amerika, [*har*] levet paa en og samme Plads, og dér kun meget sjældent passerer noget nyt, der er værdt at skrive om, thi det kan jo ikke interessere Dig at vide, naar en Ko dør, eller naar Jernbanetoget dræber en Hest eller Kalv, thi det er omtrent det eneste ny, der passerer her. Vi lever jo, som Du véd, i Udkanten af Urskoven, 5 Mil fra Byen, og Farmen grænser op til Coloradofloden, [*hvad*] der i og for sig er meget ubehageligt, thi naar Floden stiger, medfører den mange Ulemper, dræber den allerede saæde Krop [*crop, Høst*] og bortriver Kreaturer, som jo er et stort Tab. Men alt dette har jeg jo allerede fortalt Dig, jeg maa jo se at finde noget andet at skrive om, thi jeg tænker ikke, Du sværmer for Dubletter; men det er sandt, jeg har jo ikke fortalt Dig noget om Høsten dette Aar, der har været saa god for alle, og det har været mig en Fornøjelse at se de smilende Ansigter af Farmere, naar de kører fra Byen efter at have solgt deres Bomuld, thi Pengepungen er da fuld og Modet oppe. Her paa Farmen har vi nu tilendebragt Høsten, og John Shaw solgte fra hans Plads det smukke lille Antal af 100 Baller Bomuld til 50 Dollars (200 Kr.) pr. Stk., det er jo en smuk lille Skilling for et Aars Arbejde. Jeg kørte al Bomulden til Byen og solgte den, thi jeg er en bedre Regnemester end John Shaw og véd at bringe

mere ud af det. Jeg havde 4 Muldyr og en stor Vogn, som jeg kørte fra og til Byen for [ɔ: i] omtrent 2 Maaneder. Det er et meget interessant Arbejde, thi Vejen gaar hele Tiden gennem Skoven, over Træstubbe og nedfaldne Grene, op fra et Hul og ned i et andet, saa naar jeg kommer til Byen, har jeg en Fornemmelse, som om min Lever var rystet løs, og det er det samme, hvor meget jeg har spist hjemme, jeg er altid sulten efter en saadan Køretur, og min Vej gaar da gerne til Mrs. Emmy, hvor jeg faar mig et Dusin Østers til at stoppe min Sult ved.

Bomuldstiden er jo den eneste Tid, hvor Farmerne har Penge, og Du kan tro, der er et sandt Virvar i Colombus i denne Tid. Købmændene er oppe med Solen for at købe den indbragte Bomuld, thi Farmerne gaar fra Hjemmet meget tidligt for at blive færdig i Byen og komme hjem, før Mørket falder paa. Jeg saa Kometen i over to Maaneder, saa tidlig var jeg oppe fixen for at gaa til Byen, thi det er ikke her som hjemme, at man kan køre hele Natten. For det første er Vejene uhyre daarlige, saa det er meget risikerligt at færdes paa dem, naar det er mørkt; og for det andet findes der herovre Folk, som synes, det er lettere at slaa en Mand ihjel og tage hans Penge fra ham end at arbejde . . .“

I et af sine Breve har Christian givet Svogeren i Danmark ganske Ret, naar denne mener, at „i Amerika bliver man doven til at skrive“, og efter Beretningen om den gode Høst hedder det da ogsaa: „Jeg begyndte dette Brev før Julen, men fik det ikke skrevet færdigt og fortsætter det derfor nu; Jule-

helligdagene er forbi, dog har jeg næppe følt, det var Jul, thi jeg maatte holde Sengen; jeg var syg af den amerikanske Feber, jeg har dog nu faaet Bugt med den, er oppe og befinder mig meget vel.“

Og derpaa følger uden nogensomhelst Overgang og nærmere Forklaring: „I Gaar var jeg ude at se mig om for en anden Plads og var saa heldig at faa en god saadan. Jeg fik Arbejde ved Opbygningen af et stort Lokomotivhus som Tømrer. Jeg havde Frækhed nok til at fortælle Formanden for Arbejdet, at det var min Profession, jeg skal begynde efter Nytaar, og den daglige Løn er 10 Kr., men hvis jeg ikke arbejder til Tilfredshed, det vil sige gør alt Arbejde, der fordres af en Tømrer, da bliver min Løn efter al Sandsynlighed kun 8 Kroner daglig, som jeg dog er meget godt tilfreds med.“

Ensformigheden paa Farmen har aabenbart været den unge Mand for meget af det gode. —

Det gaar ham imidlertid i den følgende Tid øjensynligt ikke særlig godt, og hans Brevskrivning er, sikkert ogsaa paa Grund heraf, ikke blevet ivrigere.

I Brev til Søsteren af 17. August 1883 fra Columbus indrømmer han, „at det er utilgivelig længe siden, Du har hørt fra mig,“ og der er lidt af en Bekendelse i adskilligt af, hvad han siger, øjensynligt som Svar paa mere eller mindre direkte fremførte Spørgsmaal.

Søsteren har spurgt, om de ikke kunde gøre sig Haab om at ses i Danmark i Løbet af det kommende Aar; han svarer, at „de nødvendige Penge for Rejsen skal jeg snart faa sparet sammen,“ men

Glæden ved et Gensyn vilde dog være kort, thi han maatte „tilbage til America again [*igen*]; nej, lille Søster, hvis jeg ikke kan komme til Danmark som en rig Mand, saa kommer jeg der vist aldrig . . . Jeg har, siden jeg kom herover, tjent ret gode Penge, men er i Besiddelse af et vist Talent til at sætte Vej for dem again; dog nu sparer jeg mine Penge sammen og vil vedblive dermed, til jeg har tilstrækkeligt til at begynde en eller anden Forretning.

Jeg tjener jo nu en ret god Løn af 200 Kr. pr. Maaned, som i Løbet af et Aar vil forhøjes til 400, hvis alt gaar efter Forventning; jeg véd flere herovre, der har begyndt en Handel med omtrent 150 Kr. og nu har tjent Penge nok til at udvide deres Forretning i en betydelig Grad. Jeg forsøger nu at komme efter det Engelske, saa godt jeg kan, jeg øver mig hver Aften i at skrive og læse og har en lille nydelig Lærerinde, der er villig og i Stand til at hjælpe mig til at lære det engelske Sprog . . . .

Du siger, Du tænker mig som et skikkeligt Menneske, der kan maaske puttes et Spørgsmaalstegn til det; jeg driver vel en Smule med Strømmen; kun naar den bliver for stærk, sørger jeg for at komme ud deraf igen; Folk, som kender mig, siger, jeg er et skikkeligt Menneske, men jeg véd jo bedre selv.“ —

Christian udtaler sin Glæde over, at „det gaar Din Mand godt, og at Du har et yndigt hyggeligt Hjem, men jeg kan jo ogsaa høre, Du skønner derpaa. Det er, hvad jeg saa ofte ønsker mig, et hyggeligt Hjem, hvor man efter Dagens Arbejde kan udhvile sig og føle fornøjet. Det har jeg ikke kendt, siden jeg kom til Texas. Jeg er nu vant til at flakke omkring imel-

lem fremmede, saa jeg føler det ikke saa slemt, kun naar jeg faar Breve fra Danmark, kommer jeg jo uvilkaarligt til at tænke paa gamle Tider og er da ikke fri for at føle, hvad man kalder Hjemvé, men det kommer jeg jo over igen.“

Af et Brev til Søsteren fra Oyster Creek den 15. Maj 1884 fremgaar, at han sammen med en anden Dansk har arbejdet „i Jernbaneværkstedet“ i Byen Galveston ved Sommertide 1883, men hans Kammerat „blev syg og maatte gaa og saa ikke længe efter fik jeg min Afsked og forlod Byen.“ For Tiden befinder Christian Lautherborn sig „i et meget fladt Sletteparti af Texas, kaldet Oyster Creek Bottom, her har jeg opholdt mig for [o: i] omtrent 2 Maaneder, jeg fik nemlig en større Kontrakt paa at bygge Hegn. Største Parten af mit Arbejde vil være tilendebragt i 2 Uger, og saa tror jeg nok, jeg maa skynde mig herfra, før det bliver for varmt, thi dette er den mest usunde Plads, jeg endnu har været paa; men her er Penge at tjene, og man maa jo lide noget for Stadsen. Beboerne af denne Plads er alle sorte, thi en hvid Mand kan ikke leve her, Landet er for fladt og gennemskaaret af Floder og Søer, som foraarsager en kold og fugtig Luft, der giver dem den saakaldte Svampefeber, der er meget farlig. Jeg er betragtet som et Vidunder, at jeg har kunnet holde den gaaende for two Maaneder uden at blive syg, men Klimaet generer ikke mig; jeg har, takket Gud, et Jernhelbred, som kun meget sjælden brækker. I alle Husene her paa Pladsen har Beboerne opslaaet en lille Hylde i et Hjørne, som man altid vil finde fuld af forskellige Mediciner, som de tager [et] Par Slurke

af hver Dag for at forhindre Sygdommens Komme. Denne Plads af Landet er (som Amerikaneren udtrykker sig), kun for Alligatorer og Negre, og jeg tror, han har Ret. Af de første findes der en utallig Mængde og Variationer, de største 12 Fod lange, de mindste 4 Fod; tillige findes her Skildpadder og Klapperslanger i Overflod, og da dette ikke er de mest behagelige Omgivelser, saa har jeg taget den Beslutning at gaa tilbage til Galveston igen, thi af alle de Pladser, jeg har været, er det den Plads, jeg synes bedst om.“

Fra Oyster Creek Bottom kommer han da ogsaa i Følge udateret Brev fra Begyndelsen af 1885 „i September og gik ind til Galveston, hvor jeg opholdt mig til Julen og gik saa ned til Columbus, hvor jeg opholder mig nu.“

Det er Shaws Farm, som han efter al sin Omflakken igen er tyet tilbage til. Her har han nu i Sinde at begynde paa en Mejeriforretning „paa Shaws Plads, da jeg har sparet mig op nogle Skillinger til at begynde med. Han ofrede [*offer, tilbyde*] at ville tage mig ind, med hvad lille Kapital jeg havde, som Kompagnon, og en tredje Del af Indtægterne vil blive mine. Det tror jeg nok er den bedste Forretning, jeg endnu har gjort. Sagen er nemlig den, han har ingen Forstand paa Mejeri, og det er meget haardt [*hard, vanskelig*] at finde en Mand, der ved noget om det, dette maa naturligvis være Aarsagen for hans gode Tilbud, og saa for Resten, tror jeg nok, at baade han og hans Moder har en god Del tilovers for mig.“

Søsterens Indtryk af hans Situation i de senere

Aar har givet sig Udslag i et Tilbud om, at hun gerne vilde sende ham lidt Penge, men Christian holder ikke rigtigt af hendes kærlige — og næppe helt forkerte — Læsen mellem Linjerne. „Du skal ret have Tak,“ skriver han, „for Din gode Vilje, som Du fremviser i Dit Brev, til at hjælpe mig med en lille Sum, hvis jeg trænger dertil; men det gør jeg Gud ske Lov ikke. Jeg kan ikke forstaa, hvor Du har faaet det fra, at jeg har gaaet saa meget igennem i den sidste Tid, vel véd jeg, at Feberen, som jeg havde, var meget streng, og havde det ikke været for den gode Pleje, som jeg modtog, vilde jeg efter al Sandsynlighed have kreperet, men jeg kom dog igennem all O K [= *allright*] og har været rask og rørig siden.“

Efter en summarisk Redegørelse for sine Opholdssteder siden Oyster Creek Bottom haster han behændigt bort fra sine egne Anliggender for at fortælle om det „Røre i Amerika dette Efteraar paa Grund af Præsidentvalget. Republikanerne har jo nemlig haft Magten de sidste 26 Aar, men i Aar vandt Demokraterne Sejren, som jeg føler mig uendelig stolt af, da jeg er Demokrat med Liv og Sjæl og har været det, siden jeg begyndte at følge med Politiken, og i Aar fik jeg mine Borgerpapirer, og det var mig tilladt at vælge.

Hvor stor er ikke Forskellen paa et Valg hjemme og her! Hjemme er Folk mere rolige og sindige, her har de ikke Taalmodighed til at vente, til at Stemmerne er talte tilsammen, men ønsker at vide Udfaldet en Time efter deres Stemme er afgivet. Den 4de November var det jo Valgdag, og om Af-

tenen var alt Røre paa Gaderne, og enhver var i den største Spænding for at høre Udfaldet. Begge Partierne havde hver deres Plads, hvor alle Valgnyhederne var bekendtgjorte, og Telegrammerne kom ind meget hurtigt. At læse dem op var naturligvis for megen Ulejlighed, saa de arrangerede en Laterna magica paa Toppen af et Hus, og paa Toppen af det modsatte et stort hvidt Klæde, hvorpaa man saa kunde læse alle de telegrafiske Nyheder, der kom ind. Jeg var ved Demokraternes Opholdssted, og ethvert Telegram, der kom ind, var altid i Clevelands Favør. Jeg syntes, det var meget forunderligt, at de skulde vide al Ting saa hurtigt og gik saa ned til Republikanernes Opholdssted for at se, hvorledes Udfaldet var der. Her var alt Blaine. Jeg kom da til det Resultat, at det hele var kun lavet i Stand for at tilfredsstille den varmbloedige Amerikaner, til den første Hede havde lagt sig. Det tog tre Uger, før vi vidste, hvem [der] var valgt for Præsident; en Dag var det den ene, og den anden Dag den anden. Enhver var ind til et Væddemaal, og jeg har set dem vædde saa meget som 800 Dollars paa, at Cleveland vilde blive Præsident. Endelig, da det var afgjort, at Cleveland var valgt, blev hele Byen illumineret, og et stort Fakkeltog drog igennem Byen. Det var det mest storartede Syn, jeg endnu har oplevet; thi her var alle, fra den gamle Mand, der til Nød og næppe kunde gaa, til den 8 à 10 aarige Dreng, Folk til Hest, i Kareter, i udpyntede Vogne, alle havde de Fakler; 6 forskellige Musikkorps'er var med i Processionen, de gamle Kanoner fra Slavekrigen var ogsaa med, alle de forskellige Foreninger med deres

smukke Faner og i Uniform; det tog omtrent en Time for dem at gaa forbi, og de gik femten Mand Side om Side.“

I et sikkert omtrent samtidigt — udateret — Brev-fragment supplerer Christian sin Skildring fra Valgkampagnen: „Omtrent fjorten Dage før Valget var der holdt Taler omkring paa Gaderne, republikanske saavel som demokratiske, en stor Øltønde var brugt som Talerstol, og Talen var naturligtvis holdt udenfor en Beværtning. Det var nu det samme, om det var en god Taler eller ej, man kunde altid høre fra Modpartiet: Smid ham ned! Skyd Hovedet af ham! Slaa Tønden bort! Han er en Løgnhals! og lignende. Naar det var en god Taler, var det kedeligt, thi han fik ikke Tid til at tale længe. En Aften var der en Neger, der stod op for at holde en Tale, men han fik ikke Tid til at sige mere end: Mine Herrer! saa blev Tønden slaaet bort, og han faldt ned. Paa alle Gaderne og Beværtningsstederne kunde man høre Folk vædde, hvem der vilde blive Præsident, eller hvem der vilde blive Borgmester og lignende, og det var ikke sjældent at høre meget store Summer væddet bort. Jeg tror nok, der var ikke mindre end ti Mennesker skudt i Galveston paa Grund af deres politiske Meninger, og Slagsmaal hørte med til Dagens Orden; jeg tror nok, at Politiforstærkningerne blev ked af det, thi det var ikke saa sjældent, der vankede blodige Pander.“

Som en behagelig Modsætning til al den megen Mennesketummel fremhæver han i samme Brev „en dejlig Jagtudflugt her for omtrent fjorten Dage siden. Vi såa hverken Vej eller Sti for fire Dage, og

vort Udbytte var ganske enormt. Det er dejligt at strejfe omkring i Skoven saaledes og om Natten bygge et stort Baal, rulle sig ind i sit Tæppe og med Sadlen under Hovedet berede sig til at sove. Vi havde et tamt Daadyr med os, og da det netop var i Parringstiden, kaldte hun Bukkene til sig, og vi havde god Chance til at skyde dem. Vi vilde ikke spise andet end rostet [*roast, riste*] Kød og tørt Brød; vi holdt Kødet paa Enden af en Pind, til det var godt tørt paa Vedsiderne, og saa slugte vi det alla Indianer. Jeg ønskede kun, at der havde været et Par ivrige danske Jægere, thi det vilde have interesseret dem; jeg véd, de er ikke vant til at se saa meget Vildt derovre.“

For Resten gaar det ikke overdrevent godt med Christians Forsøg som Mejerist, og han har desuden aabenbart vanskeligt ved at falde rigtigt til Ro ved et bestemt Arbejde.

I Brev til Forældrene af 5. Decbr. 1885(?) hedder det:

„Mit Mejeri, som Fader spørger om, har til Dato ikke givet synderligt af sig, men det kommer nok, naar man bare ikke taber Taalmodigheden, . . . men naar man ikke har Held i det ene, saa har man i det andet. Min Bomuldshøst var meget god, men Prisen var for lav dette Aar, alle Eders Bomuldsvarer bliver nok billige nu, thi Bomulden har stadig gaaet ned af Bakke i Prisen, siden jeg kom herover . . . . men alt dette maa man jo være fornøjet med, enten man er det eller ej, thi det hjælper jo ikke at knurre, men lade Skæbnen gaa sin skæve

Gang. Jeg har for Tiden en ny Idé, og jeg tror, den er god; jeg arbejder paa at faa en Dam gravet ud, 65 Alen i Kvadrat, 10 Fod dyb; naar den er færdig, fylder jeg den op med Vand ved Hjælp af en Vindmølle, og saa vil jeg opdrætte Fisk. Det er en Forretning, som betaler sig meget godt her, og Karpen er sædvanlig den Fisk, som egner sig bedst for stillestaaende Vand, som det vil blive i min Dam. Jeg skrev til det amerikanske Fiskeriselskab, og de lovede mig at sende 20 Karpfri [*carp fry, Karpeynge*], naar jeg fik min Dam færdig. Mrs. Shaw siger, jeg har for mange Jern i Ilden og vil brænde dem, naar jeg ikke passer paa, men da jeg fortalte hende, at Smed var mit Haandværk, saa forandrede hun sin Mening og er nu temmelig sikker paa, at jeg vil have Held i mit Foretagende! Her i Amerika maa man jo probere alt. Har man Uheld, saa tabes der jo ikke meget, og har man Held, saa kan man meget let fortjene Penge nok til at leve Resten af Livet uden Arbejde; jeg mener ikke, at det vil vare længe, før jeg bliver rig, naar bare de Ideer, jeg har, vil blive sat igennem paa den rette Maade.

Vi har det jo meget godt her i det lille fredelige Texas, og er alle vel fornøjede, men vi vilde vel befinde os bedre, hvis vi havde mange Penge, og kunde gøre en Rejse hjem til gamle Danmark hver Jul, thi det er gerne den Tid, vi længes mest efter at komme hjem.“

Overfor Søsteren varierer han de samme Tanker om at faa fortjent mange Penge og „gøre en Rejse hjem og se Forældre og Søsken endnu en Gang; ja, jeg tænker paa at gifte mig, men naar det vil

blive, maa Guderne vide, thi det er meget vanskeligt for mig at finde ud, naar jeg virkelig elsker en ung Pige, thi jeg har elsket næsten alle, jeg har kommet i Berørelse med, og det vilde jo være [en] slem Historie at gifte sig, og saa finde en ung Pige bagefter, som man synes bedre om. Trolovet har jeg aldrig været, men Flammer har jeg haft i Guds Velsignelse af, som næsten alle kalder mig Broder og tegner sig selv, naar de skriver til mig „Din hengivne Søster,“ og det er jo meget behageligt at have en Flok af Søstre, da man jo altid føler sig mere fri og ugenert imellem dem end blandt fremmede.“

I Brev af 10. Juli 1887 beretter han muntert om, hvorledes „jeg blev bekendt med en Svensker i Colombus en Dag, og han inviterede mig til at komme op og besøge sig, som jeg ogsaa gjorde. Han havde ikke stort Begreb om Landbrug, og jeg gav ham en Del gode Raad, og da Tiden kom for mig at gaa hjem, saa havde vi en lille Samtale under fire Øjne; han bad mig om at komme og tage hans Plads under Behandling, saa vilde han give mig sin Datter, thi han ønskede, hun skulde gifte en Landmand, men om Datteren var af samme Mening, véd jeg ikke, og jeg forsøgte ikke heller at faa det at vide.“ —

En stærk Bevægelse har paa den Tid grebet hele Texas, Kampen for eller imod Totalafholdenhed: „Da Kongressen mødte dette Aar, saa lavede de en ny Lov, hvori al Fabrikation og Salg af berusende Drikkevarer er forbudt; det er nu for Folket at afgøre, om det skal blive saaledes eller ej,“ og tilføjer han, „jeg skal i al Fald hjælpe at faa Loven sat

igennem, det bedste jeg kan.“ Bevægelsen har hans fulde Sympati: „Naturligvis, Værtshusholderne kæmper imod med Hænder og Fødder, og de har gjort alt, der staar i deres Magt for at bringe mig paa deres Side, men uden Held, thi jeg har en god Del Indflydelse over Negrene heromkring, og de vil alle stemme med mig. Jeg holdt en Tale til omtrent Hundrede Negre i deres Kirke paa den 6te Juli. Det er den første Tale, jeg har leveret, men jeg kom meget godt fra det, efter hvad de hvide Folk siger, som var der, men de forskellige Værtshusholdere, som jeg var godt bekendt med, blev lynende gale, da de hørte om det, thi de troede, at jeg muligvis vilde stemme med dem, hvis de havde betalt mig nok for det; men der er intet, der kan bevæge mig, thi jeg véd, jeg er paa den rette Side og vil ikke vige en Tomme. De havde et stort Drikkegilde sidste Nat, det var en af deres Fødselsdage, og de inviterede mig, men da jeg ikke havde stor Tiltro til den Venlighed, som de viste mig, saa blev jeg hjemme, og for Resten bryder jeg mig ikke stort om deres Drikkegilder, thi jeg har altid Tømmermænd næste Dag. Jeg rider ind til Byen i Dag, og saa faar jeg naturligvis paa Hovedet, hvis jeg møder dem, men det har ikke noget at sige.“

For Negerbefolkningen har Christian lige fra sine første Dage i Amerika overhovedet haft megen Interesse. Til at begynde med dvæler han kun ved deres Udseende, Skikke og Mangel paa Lyst til Arbejde, naar det ikke er strengt nødvendigt; senere ønsker han at kunne være de Sorte til Gavn, særligt gennem at modarbejde Drikkeriet.

Han er stadig paa Shaws Farm som Arbejdsleder og delvis Forpagter, og det ses af Brev til Søsteren pr. 28. Januar 1887, at han hører til en Gruppe Landmænd derovre, som har dannet en Art Andelsforening for Køb og Salg; men imod Slutningen af Aaret faar han, som den Bomuldsdyrker han er, gennem Mrs. Shaw, der har tyske Forbindelser, Tilbud om Engagement paa en hel anden Del af Jordkloden, nemlig som Bomuldsplanter i det nyligt oprettede Deutsch-Ostafrikanische Gesellschafts Tjeneste. De mange Penge, han havde haabet at tjene i Amerika og vilde benytte til at opnaa en selvstændig og betydelig Stilling, er det ikke lykkedes ham at erhverve; nu driver en dansk Blanding af Eventyrlyst og Hang til en betrygget Stilling ham til at blive en Art Embedsmand hos et Selskab, der driver Kolonisation i stor Stil med mange, ret uberegnelige Muligheder.

Det tyske Østafrika var ved den Tid en paa tyske Hænder baade meget ung og ufuldstændig erhvervet Besiddelse. Kun 4 Aar iforvejen — i 1884 — havde den berømte tyske Afrikarejsende, Dr. Karl Peters, gennem Overenskomster med indfødte Høvdinge sikret „Selskabet for tysk Kolonisation“ en Række Landsdele, hvoraf et Antal Aaret derpaa blev overtagne af „Det tysk-østafrikanske Selskab.“

Landets Befolkning bestod dels af frie sorte Stammer, dels af Arabere, Indere og indenfor alle tre Befolkningslag Slaver fra Negerfolkene i det østafrikanske Terrasseland og Egnene omkring de store Indsøer. Araberne var fra Kysten efterhaanden trængt

videre og videre ind i Landet som Handelsmænd og Plantageejere, Inderne — dels Hinduer, dels Muhamedanere — holdt sig til Kysterne, hvor de meget virksomt drev Handel og laante Penge ud; stærkt udbredt i Kystlandskaberne var *Suaheli*-Negrene, en med Araberblod blandet Befolkning af Lastdragere og Handelsmænd, hvis Sprog *Kisuaheli* er gængse over det halve Ækvatorialafrika.

Christian Lautherborn blev af det tyske Selskab først sendt nogle Maaneder i forskellige Forretninger til Europa, hvor han ogsaa besøger sit Fædrenehus og Søsterens Hjem, og afgaar da fra Genua med Havnepladsen Pangani i Østafrika som Maal.

Et længere — udateret — første Brev til Søsteren fra Afrika indeholder i sin Skildring af Christians hele Tur adskillige frivillige og ufrivillige Bidrag til hans Karakteristik.

De unge Kvinder, som i Genua ved „Springvand, som løber ud i store Bassiner, vasker deres Tøj,“ eller som inde i Kirken knæler ned i Bøn, gør et stærkt Indtryk paa ham. „Jeg fortænker ingen for at være katholsk Præst,“ siger han, „thi naar man ser alle de nydelige unge Piger her, som skal have Syndsforladelse for deres smaa Synder, og Trøst, naar de er sørgmodige, saa kunde jeg godt selv have Lyst til at være katholsk Præst.“ Den berømte Kirkegaard i Genua finder han er „den mest storartede i hele Verden,“ og han fordyber sig i Skildringer af Gravmonumenterne dér. Særlig fængslet bliver han af et, der forestiller „en lille Pige, som staar ved Siden af en Blomsterbusk, hun har kun Chemisen paa, hun har plukket en Blomst fra

Busken, som hun holder i Haanden, og ved at bukke sig er Chemisen gledet ned lidt længere paa den ene end paa den anden Arm; for Halsen har hun en Knipling, som er saa fuldstændig udført, at det vilde være haardt [*hard, vanskelig*] at sige, om den var naturlig eller ej; Bladene og Blomsterne paa Buskene behøvede kun Farver for at blive antaget for levende. Det har taget Kunstneren to Aar for at udføre Figuren, men den er ogsaa udmærket, thi Fotografiet af den lille Pige hænger ved Siden af Figuren, og man kan se, det ligner udmærket.“ Han „kunde have haft den bedste Lyst til at blive i Genua længere; jeg havde set saa mange Ting, der saa at sige var nye til mig, thi i Amerika ser man ikke megen Kunst, der er alt Forretning.“ Port Said finder han, er „den mest umoralske By, jeg nogen Sinde har været i,“ men han begejstres, da i „en stor Concerthall“ dér en ung Pige „kommer frem paa Scenen og synger „Der er et yndigt Land,“ medens Musikken akkompagnerer. At høre en dansk Sang i Ægypten var mere end jeg havde ventet, og jeg havde ogsaa nær slaaet Foden af mit Vinglas, da jeg trommede med det i Bordet for at faa hende fremkaldt. Derfra gik vi hen og saa den arabiske Dans, som er noget af det forunderligste, jeg har set. Musikken dertil er meget simpel. Et af Instrumenterne ser ud som en stor Vandkaraffel, som i Stedet for Bund har en Blære spændt, hvor Bunden burde være; paa Blæren bliver trommet med Fingrene, medens en anden blæser Sækkepibe, Tonerne er alle de samme, meget dræbende og ensformige, og Dansen dertil er

lige saa ensformig som Tonerne. Den bestaar i at danse rundt paa en og samme Plads, medens to Lommetørklæder bliver svunget over Hovedet. Hvad der især bliver lagt Mærke til, er Mave- og Hoftebevægelser. Sommetider standser Dansersken paa et Sted, staar dér maaske for few [*faa*] Minuter og bevæger Maven. Jeg véd ikke, om Du nogen Sinde har set en syg Hund, naar den vil kaste op og ikke kan, naar Maven synes at forsvinde imellem Ribbenene; saaledes er det ogsaa her. Da hun først stoppede, troede jeg, hun var syg, men da de høje Jubelraab lød fra Tilskuerne, kunde jeg forstaa, at det hørte med.“

Christians danske Sindelag har haft en lille Prøvelse, da Damperen har passeret Suezkanalen og møder en anden tysk Damper, „Schleswig“, „nu vilde Tyskerne synges en Sang til Ære for Dampskibet Slesvig (Slesvigs Pris) og ønskede, at jeg skulde synges med, da jeg hørte til vor Sangforening, som vi havde dannet paa Skibet; men jeg frabad mig den Ære, thi synges Slesvigs Pris paa Tyskernes Side, huiede mig ikke rigtigt, efter jeg paa mine Rejser havde truffet saa mange dansksindede Folk i Slesvig. Jeg gik derfor ind i Kahytten; Kaptajnen var derinde, da jeg kom. Saasnart han fik Øje paa mig, begyndte han at smile og sagde „Naa, kommer De der, jeg tænkte jo nok, De vilde ikke med paa den Galej, i alt Fald er De ikke den eneste, thi jeg synger heller ikke med. Men kom nu og sæt dem ned, saa vil jeg ringe for en Flaske Vin, hvori De kan drukne deres Ærgrelse.“ Han var nemlig en Slesviger, men talte Dansk ligesaa godt som jeg. Jeg

lærte ham at kende den første Dag, jeg kom paa Skibet, og vi har været Venner siden. —“

Paa Turen gennem det røde Hav bliver der vist ham „Stedet, hvor Israeliterne spadserede over, og længere op paa Dagen såa vi Bjerget, hvor de ti Bud var skrevne. Jeg kan godt forstaa, at Gud maatte lade det regne med Manna og Vandet springe frem fra Klipperne, thi kun Sand og Sten bedækker Jorden, og man ser hverken Fugle eller Kryb, alt er øde og tomt.“

I Aden faar han bl. a. den interessante Meddelelse, at det dér er „Skik, naar en ung Pige skal giftes, at gennemprygge hende først for at se, om hun kan taale Modgang saavel som Medgang,“ og maa saa for Resten „sige Farvel til alle mine Rejsekammerater med Undtagelse af et Par Stykker, som skulde med til Sansibar. Man bliver altid saa godt bekendt paa et Skib og slutter bedre Venskab dér end noget andet Sted; det var derfor med tungt Hjerte, at jeg tog Afsked med mine Venner. Jeg havde haft den bedste Lyst til at gaa i Land uden at sige noget, men paa den anden Side såa det jo forunderligt ud, saa jeg tænkte: Friskt Mod, Antonius, og gennemgik den ubehagelige Forestilling at sige Farvel til hver især, hørte paa alle deres gode Ønsker, fik deres Adresse, saa jeg kunde skrive og fortælle dem om Afrika, rystede til Slutning min Ven Kap-tajnens Haand, og for saa ned ad Trappen med en trykkende Fornemmelse i Halsen, som Nikolaj i Nøddebo Præstegaard [*Hovedpersonen i „Ved Nytaarstid i Nøddebo Præstegaard“ af Henr. Scharling*], da han var ved at kvæles i Kartofflen.“

Det var med engelsk Damper, at Turen gik videre med Sansibar som Bestemmelse, og Christian finder, at „det var rigtignok en Forandring at komme fra det vel vedligeholdte tyske Skib over i det britiske, thi alt sáa sort og smudsigt ud; i Kahytten vrimlede af Kakerlakker, saa jeg sov slet ikke de første to Nætter, jeg var om Bord, for dem; men man kan jo vænne sig til alt; saaledes gik det ogsaa her; da jeg havde vaaget en Tid for at holde Jagt paa dem, blev jeg tilsidst saa søvrig, at selv om de løb over Ansigtet og ned ad Ryggen paa mig, blev jeg dog ved at sove.“

Efter otte Dages Sejlads kaster Skibet Anker udenfor en lille Landsby paa den afrikanske Kyst, som ligger i Nærheden af en noget større By Lamo, hvor der bor en Tysker, som Christian med et Par af sine nye Medrejsende vil benytte Lejligheden til at besøge. De sejler i Land med en Araber og maa først i Landsbyen gøre Visit hos en anden Araber, „hvor vi blev placerede paa Bastmaatter, medens vi krøllede Benene op under os; en lille Negerdreng bragte en Pibe fra den ene til den anden, hver maatte tage et Drag, det var Fredspiben; saa blev The serveret i et europæisk Thesæt, som var blevet ham skænket af en Tysker. Vi skyndte os at drikke, thi Benene begyndte at sove og kildre paa os alle i den uvante Stilling; jeg véd, det var mig næsten en Umulighed at holde det ud længere, jeg havde den bedste Lyst til at strække mine Ben lige ud i Tekopperne, som stod paa Gulvtæppet imellem os, men da de andre var ligesaa trætte som

jeg, brød vi op. Vi maatte dog først staa og holde os ved Væggen, indtil Blodet kom i god Cirkulation i Benene paa os, saa vi kunde bruge dem. Da vi havde genvundet Brugen af vore Ben, sagde vi Araberen Farvel og begav os til Lamo.“

Den dér boende Tysker underholdt først Christian og hans Selskab „med Historier om de Vilde og hans Jagtudflugter for omtrent et Par Timer, da vi saa brød op for at bese mere af Byen. En Neger, som talte Engelsk, var Fører; han fortalte os, at der var en Plads i Byen, hvor man kunde sidde ned og drikke en Flaske Vin.“ De faar da ogsaa et Par Flasker Rødvin og sidder „foran Huset i Skyggen af et stort Træ; hele Gaden var spærret af Mennesker for at se paa os, og da vi klinkede med Glassene, før vi drak, hylede de alle i vilden Sky og slog sig paa Laarene, puffede hinanden med Albuerne for at give deres Forundring til Kende over en saadan Maade at drikke paa. Jeg tror nok, baade de Sorte og vi morede os kostelig over hverandre, og mange vittige Bemærkninger blev gjort paa begge Sider, som dog ikke blev forstaaet.“

Færgefarten ud til Damperen igen i en lille Kano faar det mindre heldige Udfald, at „en vældig Sø slog mod Siden af Kanoen, væltede den med Bunden i Vejret, og vi alle faldt paa Hovedet i Vandet. Her fik de, der kunde svømme, nok at gøre med at redde dem, som ikke kunde. To katholske Præster var i en farlig Stilling, thi med deres lange Præstekjoler til Anklerne kunde de ikke bevæge Benene, da de blev vaade, vi fik dem til at holde sig til den væltede Kano. En fed Jøde, som ikke

kunde svømme, blev saa bange, da Kanoen væltede, at han skreg i vilden Sky om Hjælp, men hans Frygt var ugrundet, thi han var saa fed, at han svømmede oven paa ligesom en Prop; men vi fik ham hen til Baaden, hvor han holdt sig fast, medens vi, som kunde svømme, skød Baaden mod Land med otte Mennesker hængende til Siderne af den. Fra Skibet havde man set vor Forlegenhed og sendte en Baad ud for at redde os, men da Strømmen var stærk, havde vi naaet Land, inden Baaden kom til os. Glade var vi dog ved at kunne gaa i en god Baad, som vi vidste kunde staa mod Søerne, vi naaede Skibet uden videre Uheld. Vi havde alle gjort stort Indkøb af forskellige Frugter, som alle gik til Bunds, da vor Baad kæntrede; jeg og en af mine Kammerater havde købt en stor Klasse Bananer samt et Par, af de Indfødte forarbejdede Knive, som alt gik til Bunds. Jøden tabte i sin Forskrækkelse en ganske udmærket Kikkert og en guldknappet Spadserestok; en Abekat, som han havde købt, slap paa en eller anden Maade fra ham; hvor den blev af, véd jeg ikke, da jeg havde nok at gøre med at redde mig selv og andre. Denne Badetur havde imidlertid til Følge, at vi alle fik en Feber, som mange endnu havde, da vi kom til Sansibar. Da jeg fra Texas er godt bekendt med denne Sygdom, saa kurerede jeg mig selv og var næste Dag igen rask.“

Den 16. Maj 1888 er Dagen for Ankomsten til Sansibar. Derfra naar Lautherborn Pangani, hvor han „skal paabegynde en Bomuldsplantage et Stykke inde i Landet.“ Han lover sin Søster snart at ville

„fortælle Dig om Livet af den Sorte her, som jeg véd vil interessere Dig, thi skønt jeg har været vant til Negrene fra Texas for otte Aar, finder jeg dog, deres Liv og Færden interesserer mig i højeste Grad . . . Jeg har meget at bestille hver Dag og studerer Suahelisproget paa Kraft og begynder at tale lidt af det, men det er et vanskeligt Sprog, thi det har ikke det ringeste tilfælles med andre Sprog.“

Lautherborns Bomuldsplantage i Nærheden af Pangani bliver anlagt og gaar fremad i Løbet af nogle Maaneder. Men i August 1888 udbryder en voldsom Opstand imod Tyskerne under Ledelse af Halv-Araberens Buschiri. Pangani bliver overrumplet, og Lautherborn „maatte se at komme bort og i Sikkerhed.“ Han flygter til den sydligere beliggende mindre Havneplads Bagamojo.

Her bliver den fredelige Bomuldsplanter og Jægersmand Soldat.

Fire meget lange Breve af henholdsvis 24. Februar, 6. Marts, 24. Juli 1889 og 27. Jan. 1890 indeholder — i et af hans tyske Omgang mere og mere paavirket Sprog — anskuelige Skildringer af Lautherborns Tilværelse og Udvikling under Krig og Arbejde i de paafølgende Aar.

„Der var Krig overalt,“ siger han d. 27. Jan. 1890, „og man havde mere Brug for Soldater end for Arbejdere, saa jeg besluttede at spille Soldat for en Tid, og blev ansat i Bagamojo. Her maatte jeg hjælpe at eksercere de Sorte. Det faldt mig svært, da jeg jo selv ikke har været Soldat, men ved daglig Øvelse kom jeg snart saa vidt, at min Afdeling

var en af de bedste til at skyde og marschere. Alt gik meget godt, indtil Rygtet naaede os om, at Buschiri var i Anmarsch, hvad skulde vi nu gøre? Med en 60 Soldater imod 6000 kunde vi jo ikke kæmpe, ja vi kunde ikke forsvare os fra vort eget Hus, da det ikke var befæstiget. Nu var gode Raad dyre; der maatte bygges en Fæstningsmur om vort Hus, men hvorledes faa den færdig, da ingen af de Sorte forstod Murerhaandværket, og hvem skulde lede Arbejdet? — Jeg blev valgt. Fra Vaniamvesi-karavanen [*Karavane fra Landet Vaniamvesi eller Uniamvesi, som er beboet af et af de indfødte Kriger- og Nomadefolk Wangoni'erne*] søgte jeg mig en ganske Mængde [*ganze Menge, hel Mængde*] af de mindre dumme Folk ud, lod Halvparten bære Sten, nogle brænde Kalk og andre bygge Murene. Det gik i Førstningen meget langsomt, men de Sorte lærte hver Dag og arbejdede stedse bedre og bedre...“

Selve Kampenes Karakter og Chr. Lautherborns direkte Deltagelse i dem fremgaar af Brevene fra 1889. Pr. 24. Februar erindres først om Ekspeditioner, der var foretagne mod Oprørerne ud fra Bagamojo, og fortsættes:

„Jeg var i Haab om, at Krigen snart vilde faa en Ende, saaledes saa det ud her. Alle Oprørerne havde flygtet paa den anden Side Kinganifloden, og i Bagamojo begyndte Negrene at istandsætte deres Hytter, som under Krigen var slemt medtagne; de indiske Købmænd, som var flygtede til Sansibar, kom en efter en anden tilbage, og alt begyndte at komme tilbage i den gamle Gænge; vi Europæere kunde foretage lange Spadsereture ind i Landet, uden at

behøve at frygte for at blive overfaldet, og vi alle haabede snart at kunne synge: „Nu staar Riflen tom i Krogen, nu er vi alle kun Fredens Mænd.“ Men [vi] havde forregnet os i temmelig høj Grad, thi i Slutningen af November lød Rygtet fra alle Kanter: Buschiri er i Anmarch fra Pangani, han har to Kanoner og tre Hundrede Bagladegeværer, vil forene sig med Oprørerne paa den anden Side Kingani og vil med sin ganske Magt enten dø eller vinde. Og ganske rigtig den 29. og 30. November satte han med sine Folk og Oprørerne fra Bagamojo over Floden ialt 5000 Mand og opslog sin Lejr omtrent $\frac{3}{4}$ Mil fra Bagamojo. Fjerde December forlod Krigsskibet Leipzig sin Ankerplads for Sansibar og efterlod sig to smaa Dampbaade, hver forsynet med en Revolverkanon, saa de, med deres hurtig afskudte Granater, kunde holde alt omkring Huset rent for Fjendens Folk; en saadan Revolverkanon skyder omtrent saa hurtigt som et Repetergevær, jeg tror nok, man kan affyre 30 til 32 Skud i Minuttet. Den fjerde om Natten besatte Buschiri med sine Folk Bagamojo, gravede dybe Løbegrave langs Stranden bag en tæt Tornhæk, hvor det var en Umulighed at trænge igennem; fra [aus, af] en Masse Kampesten havde de bygget en Skanse, saa de var alle i en saa fortræffelig Dækning, at hvis Matroserne fra Krigsskibet vilde lande, kunde de skyde dem alle ned uden selv at blive truffet. Det var nemlig Buschiris Mening med Halvdelen af sine Folk at besætte Stranden og forhindre Matroserne i at lande, medens han med den anden Halvdel vilde angribe vort Hus, trænge ind og dræbe os. Ethvert Men-

neske bygger jo Luftkasteller mere eller mindre, og mange gaar endog saa vidt, at de anser dem for solide Bygninger og bliver ganske bestyrtet, naar de paa en Gang ramler sammen, og, som tit sker, river Bygmesteren med i Faldet. Saaledes gik det ogsaa med Buschiris Luftkastel. Den femte December om Morgenen begyndte Angrebet; Buschiri gned sig fornøjet i Hænderne, medens han holdt paa Torvet paa sit hvide Muskakæsel og gav Befaling til sine Folk, thi nu var det jo en let Sag for ham at gøre alle Tyskerne et Hoved kortere, da ingen Krigsskib var der; de to smaa Dampbaade var alt for ubetydelige, til at han skulde bryde sig noget om dem, og at vi fra vort Hus kunde tilbageslaa et Angreb, kunde der jo ikke være Tale om, saa hans Folk omringede vort Hus; men før de havde indtaget deres Plads, var de to smaa Dampbaade kommet temmelig nær Land, og de paa Stranden posterede Sorte begyndte at fyre paa dem. Da vi ikke vidste, hvad der var i Vejen, blev en Afdeling sorte Soldater med en Europæer som Fører sendt ned for at jage Oprørerne bort, men de blev modtaget af en saa morderisk Ild, at de maatte søge Dækning i en Hulvej. Nu kom de to smaa Dampbaade godt i Brug, de begyndte at affyre deres Kanoner, idet de stadig gled nærmere til Skansen og Tornhækken, og vi fulgte med heftig Geværild bagefter paa Strandbredden. Saasnart det første Kanonskud faldt fra Baadene, begyndte vore Folk at juble, idet de raabte, „Baaden har en Kanon, saa maa Buschiri vige, fremad, ned med Oprørerne, Tyskerne er de bedste, de skal være Herrer her!“ Buschiris Folk har ikke set

meget i det Par Minutter, de holdt sig i Gravene og bag Skansen; thi lidt over Hundrede velrettede Granater kreperede inde imellem dem og sendte Stene og Sand omkring Ørene paa dem og frembragte en umaadelig stor Støvsy, hvorhen vi sendte vore Kugler saa rask, vi kunde skyde. Den Modtagelse var for stærk og uventet for Buschiris Folk, som jo i Pangani aldeles ikke havde været i noget Slag, da det ikke kunde falde os seks Europæere ind at indlade os i Kamp med en saadan Overmagt; og i Plyndringen af Dr. Meyers Karavane [*Dr. H. Meyer, tysk Opdagelsesrejsende*] var der jo ikke heller faldet et Skud, og paa Vejen fra Pangani til Bagamojo flygtede alt, naar de hørte, at Buschiri var nær, saa den Tanke havde virkelig bemægtiget sig dem, at de var uovervindelige. Men den korte Tid, som de holdt sig bag Skansen, syntes at have bragt dem paa andre Tanker og trods alt det Sand, som de havde faaet i Øjnene, gjort dem mere klartseende, og som naar man træder i en Myretue, og Myrerne løber imellem hinanden for at bemægtige sig Æggene, saaledes saá det ud her, da de vilde flygte og forsøgte at slæbe de Saarede og Døde med sig. I den Forvirring, som var opstaaet mellem dem, havde ingen Kommandoen, og de opgav ogsaa snart Forsøget at bringe andet i Sikkerhed og syntes kun at besjæles af en og samme Tanke, nemlig at komme bort derfra saa hurtigt som muligt. Den anden Afdeling, som skulde angribe Huset, var det ikke gaaet et Haar bedre; de to Kanoner, som var der, havde haft en god Virkning og drev Fjenden tilbage, som forfulgt af vore sorte Soldater flygtede med en

Færdighed, der gjorde Buschiris ædle Muskakæsel [*Maskak, større Handelsby i S. Ø. Arabien*] til Skamme, thi skønt det anstrengte sig af alle Kræfter for at komme med, blev det dog langt tilbage. Hele Kampen havde varet en halv Time, og Buschiris smukke Drøm var til Ende; han vaagnede og fandt sig paa Flugt med alle sine Tapre i Spidsen, og en Time efter, han havde begyndt Angrebet, var alt roligt.“

Brevet pr. 6. Marts s. A. indeholder en længere Skildring af et senere Overfald, som Buschiri forsøger paa det tyske Selskabs Bygninger og Karavanseraiet i Bagamojo. Buschiri fører ved den Lejlighed 2 Kanoner i Marken, som Tyskerne, ved hans første overvældende Anfald i 1888, ikke havde kunnet føre med sig, men havde gemt hos en indfødt Høvding, der senere maatte udlevere dem til den store Oprører; Kanonerne benævnes efter de tyske Stationer, hvor de hørte hjemme:

„Den 3die Marts Kl. 6 om Morgenen vaagnede jeg ved et Par Kanonskud. Jeg havde været paa Vagt om Natten og sov derfor temmelig haardt; jeg sprang ud af Sengen, kom i Klæderne i en Fart, greb mit Gevær og løb nedenunder. Da jeg havde naaet derved, faldt et andet Skud, og man kunde se Krudtdampen, ikke langt fra vort Hus, bag en arabisk Moske. Et Par Kugler havde truffet vort Hus og blev stikkende i Muren. Saa blev vi enige om at gøre et Udfald, som jeg kun kan beskrive set fra Huset, da jeg selv ikke kunde komme med, men maatte blive hjemme ved Huset og passe paa, at Fjenden ikke anfaldt vore Folk i Ryggen.

15 Marinesoldater, 28 Negersoldater, 3 af Sel-

skabets Mænd og 1 Marineløjtnant var hele Udfaldstruppen; de delte sig i to Partier og anfaldt Fjenden fra to Sider. Det havde gaaet i Hurtigløb fra vort Hus til Pladsen, hvor Kanonerne var, og da de hele Tiden havde Huset, hvor Karavanen boede, mellem sig og Fjenden, blev de ikke bemærkede, før de var tæt op ved dem; da fyrede de [*Oprørerne*] Panganikanonen af, og en af vore sorte Soldater var saa nær, at Luftrykket rev Huen af Hovedet paa ham samt gav ham et Slag i Ansigtet, saa han drejede sig rundt tre, fire Gange. Det var det sidste Skud, Buschiris Folk fik Tid at skyde; saasart de fik Øje paa Marine- og vore Soldater, gjorde de straks omkring og tog Flugten, slæbende Kanonen med sig, men de blev forfulgt af Soldaterne, flere skudt ned, og endelig opgav de at slæbe Kanonen længere, men lod den staa og søgte at bringe sig selv i Sikkerhed. Den blev straks kørt hjem af vore Sorte; den anden store Madimolakanon stod i den modsatte Gade og var omringet af en Skare Arabere, som søgte at forsvare den; men da den lille Kanon var tilbageerobret, kom Soldaterne tilbage for at hjælpe med den anden, og Araberne kom imellem en dobbelt Ild, som de hurtigst mulig søgte at komme ud af, og løb bort uden at forsøge at bringe Kanonen med sig; de to stjaalne Kanoner var altsaa igen i deres rette Ejeres Hænder.

Buschiris Broder, en høj Araber med langt graat Skæg, var Artillerist ved den store Kanon og havde et Mauser-Repetergevær, som Buschiri havde stjaalet fra Doktor Meyer; et eller andet maa have været i Vejen med Geværet, eller han forstod maaske ikke

at bruge det, thi han fyrede ikke et Skud, men løb bort saa hurtig han kunde. Paa Flugten fik han en Kugle gennem Skulderen, saa han tabte Geværet, som blev taget op af en af Matroserne, men han maa have faaet flere Skud, thi et Stykke længere oppe i Gaden vaklede han pludselig; da han var omringet af flere Arabere, blev han straks grebet og baaret bort og døde Dagen efter af sine Saar. En halv Time efter Soldaterne havde forladt Huset, var Buschiri og hans andre Banditter saa langt borte, at vi ikke kunde naa dem, og saa gik det op i Byen for at finde de Saarede og om muligt at bringe dem Hjælp. To Arabere fandt vi, som blev baaret hjem og plejet, men de døde efter et Par Timers Forløb.

Vore sorte Soldater hader Araberne og vi maa altid passe paa, at de ikke mishandler de Saarede. Her havde en af dem set sit Snit til at skære Haanden af en saaret Araber, som han stolt spadserede omkring med paa Spidsen af sin lange Kniv. Han blev naturligvis strengt straffet derfor, og da han blev spurgt om, hvorfor han havde gjort det, svarede han, at Buschiris Arabere havde skaaret Hovedet af hans Broder og sat det paa Enden af en lang Stage, som nok ogsaa skal forholde sig ganske rigtigt, medens de havde danset Krigsdans derom.

Karavanefolkene har heller ingen Medlidenhed med deres saarede Fjender. En stakkels Dreng, paa vel 8 Aar, havde faaet begge Benene knust ved Knæene og laa i en stor Pøl Blod. Da en af Selskabets Mænd kom forbi, fandt han ham omringet af Karavanens Folk, som vilde dræbe ham; han omfavnede hans Knæ efter at have slæbt sig hen til

ham paa sine Stumper og raabte: „O Herre frels mig, disse vilde sorte Mennesker vil dræbe mig.“ Han blev overgivet til en sort Soldat, som blev befalet at bære ham til Huset. Da han ankom dér, var han fuldstændig rolig, han sagde, han vidste godt, at de hvide Mennesker var meget bedre end Araberne og de Sorte, thi de plejede de saarede Fjender, medens de andre pinte dem. Han fortalte mig, at han var med for at bære Patronerne til Buschiris Broders Gevær; han havde set, at hans Herre var saaret, men havde paa samme Tid faaet to Skud, et i hvert Knæ, og kunde ikke komme med; Buschiri havde faaet et Skud i Ankelen, og det var kun med Møje, at han kom paa sit Æsel og bort derfra . . . Naar man nu tænker sig, de var over Trehundrede Mand stærke, alle godt bevæbnede, med to Kanoner og til den ene Patroner tilstrækkelig, og paa vor Side kun 47 Mænd, saa kan man tænke sig hvad for fejge Skurke, de egentlig er. Paa vor Side var ikke en eneste Mand saaret, medens paa den anden var ti Døde, som vi véd, og 38 Saarede; men der skal være mange flere baade Døde og Saarede, men de holder det hemmeligt, saa vidt som det er muligt, ligesom Buschiri, thi naar Negrene først finder ud, at han er saaret, saa kan det nok være muligt, at de opgiver den Tro, at han er besat af Djævlén, og forlader ham . . . Den lille Dreng døde. Jeg hjalp Søndag Aften Doktoren med at amputere det ene Ben, det andet mente han at kunne redde; men den lille Fyr havde tabt saa meget Blod, før han blev funden, at lidt over Midnat begyndte han at blive koldere og kol-

dere og sov ind uden nogen Smerte. Der ser man ganske godt, hvad for hjerteløse Skurke disse Arabere er, thi en rettænkende Mand vil da ikke tvinge en 8 Aars Dreng til at gaa med i Krig; men Fejghed og Grusomhed gaar gerne Haand i Haand.“

Lautherborns Familje i Danmark er meget utilfreds med, at han skal kriges, oven i Købet med saa vilde Fjender. Brevene hjemmefra har aabenbart indeholdt Udtryk for deres Frygt og stærkt betonet det urimelige i, at han, der var engageret til en fredelig Virksomhed, skulde vove Livet som Soldat; det eneste skulde da være, at han mente derigennem at kunne opnaa en Udmærkelse.

Men Christian svarer — i Brevet af 6. Marts 89 til Faderen: „At det er forbundet med Vanskeligheder og tit og ofte Fare at hjælpe og indføre Civilisationen her, har jeg jo haft gode Beviser paa, men at trække mig tilbage netop nu, hvor min Hjælp er nødvendig, vilde bedrøve mig meget. Som Du siger, er jeg engageret som Bomuldsplanter og ikke som Soldat, og det er jo med min egen fri Vilje, at jeg er her, ikke fordi at Krigshaandværket har noget tillokkende for mig, men fordi jeg ønsker at yde min Hjælp til Forfremmelsen af en god Sag. En saadan Tanke at slaas for en Orden kunde aldrig falde mig ind. Ja, naar det virkelig kun var de Folk, som ved deres Tapperhed eller Dygtighed havde gjort dem fortjent til en Orden, der fik en saadan, var det jo noget andet, men det har jeg haft Lejlighed til at se her: naar man blot er højt paa Straa, saa har det mindre at sige, om man, i en

Kamp, med blege Kinder og rystende Knæ skjuler sig bag tykke Mure eller i en Grøft, man faar dog en Orden for det Arbejde, som andre har færdig bragt; nej, det er et af Verdens Humbug, som jeg aldeles ingen Pris sætter paa, og skulde jeg virkelig faa en Orden, som jeg aldeles ikke tror, vilde jeg gemme den som en Erindring fra Afrika. At bære en Anerkendelse paa Brystet, til Skue for alle Folk, har for mig ingen Værd, men at bære den Tilfredshed i Hjertet, en Gang i Livet at have hjulpet at udføre noget godt, det er, hvad jeg tragter efter. Naar man ser det smukke Land, som er prisgiven til hjerteløse Arabere, hvis eneste Erhverv er at fange Negre og igen sælge dem — de har været her for Aarhundreder, men har aldrig lært Landets Børn andet end deres muhamedanske Trosbenedelse, som de vilde være meget bedre af foruden, saa kan man ikke hjælpe det [*engelsk Reminiscens: I cannot help it, jeg kan ikke lade være*], man maa med; skulde jeg, som en Fejling [*Feigling, feyg Person*] trække mig tilbage, naar min Hjælp er nødvendig, og jeg véd, at jeg udretter noget godt ved at blive her, selv om jeg derved udsætter mig for at blive truffet af en Kugle! Nej, det kan jeg ikke.

Nu gælder det om at holde de Par Stationer, der er tilbage, saa naar den tyske Koloniarmé ankommer, at de kan finde et Par Pladser, hvor Soldaterne kan komme i Hus, og hvor de kan blive uddannede (vi faar nemlig Negre fra Ægypten som Soldater). Det er lettere at holde Stationen nu uden maaske Tabet af et eneste Menneskeliv, men bliver

den først forladt og skal tilbageerobres, saa maa mange Hundrede bide i Græsset, inden det sker.

Et vil jeg love, for Din, Moders og Søstres Skyld, at saasnart Arméen ankommer, skal jeg trække mig tilbage. Faar jeg Udsættelse for et halvt eller et Aar, kommer jeg hjem, men bliver Freden sluttet i kortere Tid, saa jeg igen kan tage fat paa mit Arbejde, har jeg tænkt at rejse en Tur til Kina, hvor jeg har et Par gode Venner, som er Officerer i den engelske Armé; jeg har længe korresponderet med dem og har lovet at komme, naar der findes en Lejlighed; en saadan Rejse kan jeg gøre i et Par Maaned, som dog er for kort Tid at rejse hjem i.“

Den forventede militære Hjælp til det tyske Østafrika indtræffer ogsaa i April 1889 under Kommando af den kendte Opdagelsesrejsende og Officer *Hermann v. Wissmann*, og Lautherborn kan indfri sit Løfte om at træde tilbage fra aktiv Krigstjeneste.

Den 24. Juli 1889 skriver Christian til Søsteren og hendes Mand: „Nu er det vel paa Tide, at I hører lidt fra mig. At jeg har været doven i den sidste Tid, skal jeg villig indrømme, men jeg har ogsaa haft meget at bestille og ingen Ro om Aftenen efter endt Arbejde til at skrive. Vi lever jo for Tiden et rigtigt Feltliv her; Herr Wissmann med sine Officerer er indkvarteret i vort Hus. Hvor vi før havde god Plads, bor vi nu tre tilsammen paa et Værelse; det kan jo være meget morsomt til sine Tider, men for det meste ubehageligt, da man altid bliver forstyrret, naar man vil skrive eller foretage sig andet Arbejde. — Var Babelstaarnet paa én Gang styrtet

ned mellem os, kunde der vel ikke herske mere Forstyrrelse i Tungemaalene end nu. De Wissmannske sorte Soldater er hvervede fra alle fire Hjørner af Afrika, her er Sudaneser, Sulus, Somalis, Suahelis, Wasseramar [*Wasambaraer?*] og 3—4 andre Stammer, hvis Navn jeg ikke husker. Saa er der blandt de hvide Officerer Tyskere, Franskmand, Grækere, Tyrkere og Abessinier. Hver taler sit Sprog, som for det meste ikke bliver forstaaet af den anden, og hver Dag kommer de mest komiske Fejltagelser for, thi man benytter sig jo af Pantomimer for om muligt at gøre sig en lille Smule forstaaelig. Bliver det saadan længe véd, saa tror jeg nok, jeg vil søge Engagement ved Volkersen [*Fremstilleren af Pjerrot paa Tivolis Pantomimeteater i København*], naar jeg rejser hjem, thi ved den Tid maa jeg vel have udlært.“

Lautherborns velvillige Interesse for de Sorte fornægter sig stadig ikke:

„Blandt de Wissmannske sorte Soldater,“ skriver han, „interessere Sulerne mig det meste. Da de ankom her, havde de ikke Spor af Begreb om, hvad det egentlig var at være Soldat og om Civilisation vel ikke mindre, deres Klædedragt var let og luftig som vore første Forældres efter Syndefaldet, kun med den Forskel, at i Stedet for Figenblade brugte de et Stykke Hud, som var skaaret i fine Fryndser og bundet om Lænderne. I Ørene havde de store Huller, som de brugte til at hænge smaa nødvendige Genstande i; i det ene Øre havde de deres Snustobak, som var viklet i et tørt Blad, og i det andet en Tandbørste, ikke en saadan som vi civiliserede Mennesker bruger, men en kort grøn Gren af et sejt

Slags Træ, hvoraf den ene Ende [*var*] tygget til fine Trevler, saa den ser ud, som en Malerpensel, med den renser de deres Tænder efter hvert Maaltid. Deres ullede Paryk var flettet i temmelig lange, tynde Fletninger tilsammen med Græs (noget lignende som, naar vi fletter Hestens Manke med Halm), de strittede ud til alle Sider, ligesom Børsterne paa et Pindsvin. Og da de saa skulde have Tøj paa, var det Grin at betragte. Deres Uniform bestod af korte Benklæder og Trøje med korte Ærmer; det maa vistnok have været det mest besværlige Arbejde, de i deres Liv havde haft, thi det varede over en Time, inden de lærte at trække de to Klædningsstykker paa. Nogle brugte Trøjen for [*som*] Benklæder, andre Benklæderne for [*som*] Trøje, saa trak de Benklæderne paa, foran bag, og Trøjen den samme Vej, eller ogsaa Vrangen ud; da de endelig havde faaet Klæderne rigtig paa, saa kom Turen til den røde Hue. Det var næsten [*lige*] saa besværligt at faa den til at sidde som at faa Klæderne rigtig paa, thi den uldne Paryk, som i saa mange Aar havde været vant til at stritte ud til alle Sider, lod sig ikke i et Par Minutter give det rigtige Fald, som passede til en Hue; vel blev de stive Fletninger trykkede ind til Siden af Hovedet, og Huen sat paa, men ved den mindste Bevægelse befriede de sig fra deres Fangenskab og rejste sig i Vejret, og Huen sad da og balancerede paa Toppen af Fletningerne, hvorfra den snart faldt ned; men næste Dag sad de omkring paa Gaderne og skar Fletningerne af hinanden, saa de kunde faa Huen paa, thi, som de sagde, de vilde ligne de andre Soldater. Deres første Skiveskydning var og-

saa meget morsom; de fleste af dem havde været vant til Bue og Pil og ikke Geværer, og medens de sigtede, rystede de af Skræk for, hvad der vilde komme, naar de trykkede løs; men det var kun den første Dag; nu skyder de ikke daarligere end de andre sorte Soldater. De bliver med hver Dag mere civiliserede. Naar de nu trækker paa Post, saa har de, i Stedet for Snustobak og Tandbørste, i det ene Øre en Cigar og i det andet en Patron; de siger nemlig, det tager længere Tid med at hente en Patron i Tasken end en fra Øret, og hvis Buschiri skulde komme, vil de være parate. For Resten er de tapre og meget ærgerrige, de siger: „Vi er vilde Mennesker og har aldrig kendt noget til Soldatervæsenet, men det skal ikke vare længe, før vi kan [*lige*] saa meget som de andre,“ og de gør sig al mulig Umage for at lære og vil med Tiden blive gode Soldater.“

Sudaneseerne minder Lautherborn en god Del om de amerikanske Negre, som han lærte godt at kende i Texas: „Man finder mange blandt dem, som er fortræffelige Karle, men, som det for det meste er Tilfældet med Negrene, naar de lever godt og ikke har meget at bestille, saa bliver de ustyrlige. Da Sudaneseerne ankom her, var de alle meget magre og forhungrede og halvnøgne; nu har de alle gode Klæder, bliver rigeligt forsynet med Mad og tjener en god Løn, som bliver udbetalt hver Maaned, og bebor meget nette Huse. Denne Forandring fra Armod til Velstand er for meget for dem, og der maa ofte anvendes strenge Straffe for at holde dem i Tømme. De er alle gamle Soldater, meget tapre, og

flere af dem bærer en Medalje fra Krigen ved Sudan.“

Aristokratiet blandt de Sorte er *Somalinegrene*, „vel egentlig den tapreste Stamme, som Afrika besidder. Skønt det er lykkedes for de fleste Rejsende at gøre sig bekendt med den største Part af Afrika trods de vilde Stammers Forsøg at spærre dem Vejen, saa har det dog endnu ikke lykkedes at gennemrejse Somaliernes Land. De faa, som har forsøgt derpaa, maatte bøde derfor med Livet. De arabiske Slavejægere foretrækker ogsaa at søge andre Pladser for deres Ran, og op til i Dag har endnu aldrig en Somali været Slave . . . Somalierne holder sig ogsaa selv for meget bedre end alle andre Negre, de har for alle Ting [*vor allen Dingen* 3: *fremfor alt*] Æresfølelse, som er meget sjælden blandt de Sorte. Jeg husker saaledes en Morgen, et Par Stykker af dem var kommen for sent til Arbejde, og jeg i temmelig tydelige Ord gav dem at forstaa, at de vilde have at møde til Tiden ligesom de andre; en af dem kastede Hovedet tilbage, saa forundret paa mig og sagde: „Du taler til os ligesom til de andre Negre“ (han mente Mændene fra Vaniamvesi-karavanen, som jeg jo før har skrevet om), „vi er Somalis og hører til en stor Stamme og er ikke et Slavefolk som de andre, men er vant til god Behandling, og vi ønsker ogsaa her, at man tager Hensyn dertil.“ Jeg svarede ham, [*at*] hvis han ønskede at blive behandlet bedre end de andre, saa maatte han ogsaa gøre sig fortjent dertil, mig var det fuldstændig ligegyldigt, om han hørte til en stor Stamme; naar han ikke passede sit Arbejde, maatte han finde

sig i at blive behandlet ligesom de andre Negre. Han gik bort uden at sige noget, men jeg har før været kærligere betragtet end med det Afskedsblik, han sendte mig; dog havde det til Følge, at de hver Dag derefter kom til rette Tid til deres Arbejde, da de ikke ønskede, at de andre Negre skulde tro, de blev behandlet paa samme Maade som dem . . .

Negrene“, fortæller Lautherborn, „kalder Europæerne Mzungu, men det har ikke alene den Betydning (Europæer), men tillige det uforstaaelige. Negrene forstaar os aldeles ikke. De siger ofte: „Hvad vil han egentlig her? Han handler ikke med Slaver, han holder intet Harem, han er ikke Muhamedaner, han arbejder ikke som vi, men alt maa gaa rask fra Haanden, og naar det ikke gaar rask nok, saa bliver han vred og hvorfor? Hvad han ikke bliver færdig med i Dag, det kan han jo blive færdig med i Morgen, hvorfor saa megen Bekymring for en Dags Skyld? Vi lever jo dog saa mange Dage, at vi slet ikke kan tælle dem, og hvorfor arbejde saa meget? Naar vi dør, kan vi dog ikke tage noget med os. Og at plante for vore Børn det er dumt; det er meget bedre, naar de arbejder ligesom vi, for saa bliver de meget bedre Mennesker. Naar en Mand har nok at leve af uden at arbejde, saa bliver han for det meste et slet Menneske, nej, Europæerne er underlige Mennesker, men de er kloge, meget klogere end Araberne, det er vist . . . . Naar de Indfødte ikke var saa dovne og ligegyldige, saa kunde man ogsaa gøre meget stærkere Fremskridt, men Ta'en med Ro, hedder det her, eller Polepole, som den Indfødte siger, saa kommer man bedst frem.“

For Resten kan Lautherborn godt forstaa, „at Negrene er dovne og langsomme. Hvorfor skal han egentlig arbejde? Hans Hus koster ham ikke noget, Materialet dertil vokser overalt, fra [aus, af] Palmeblade eller Græs laver han et saa tæt Tag, at den stærkeste Regn ikke kan trænge igennem, og Væggene laves af Ler, som findes her i Mængde. I tre Dage, med fire til fem Timers Arbejde om Dagen, er Huset færdigt; det ser jo ikke ud som Husene hjemme, men er vel fire til fem Meter i Kvadrat og to Meter højt til Toppen af Taget, saa naar han gaar ind, maa han altid bukke sig tilsammen og kan kun staa oprejst i Midten af Huset. Naar man spørger ham, hvorfor han ikke bygger et stort Hus, svarer han: „Det koster saa meget Arbejde, og hvorfor skal jeg bygge et stort Hus? Naar jeg er derinde, saa enten spiser eller sover jeg. Sover jeg, saa ligger jeg ned, og spiser jeg, saa sidder jeg ned, og dertil er Huset stort og højt nok. Naar jeg vil spadsere, gaar jeg udenfor, og vil jeg holde en længere Samtale med min Ven, sætter vi os under et Træ, hvorfor skal jeg gøre mig saa meget unyttigt Arbejde?“ Hans Føde bestaar af forskellige Arter Rødder og Grønt, som vokser her i svære Mængder. Naar han lever rigtig fint, saa spiser han tørret Hajfisk med Reis. Det vigtigste Fødemiddel, som bruges over omtrent hele Afrika, er Muhogo [*Mhogo, Maniok*] Roden af en Busk; den anvendes paa mange forskellige Maader, den spises raa eller bliver lagt i Ilden et Par Minutter, til den er gennemkogt, den tørres, stampes til Mel og bages i Brød; den er saa uundværlig for

ham som Rugen for os hjemme, og alt hvad han har at gøre, er at stikke et Par Grene fra Busken i Jorden hvert Aar i Regntiden, saa faar han Rødder nok derfra til at ernære sig selv og Familie et helt Aar. Hans Klædedragt bestaar af et Stykke Tøj, tre Alen langt og en Alen bredt, som bindes om Hofterne; Hat og Støvler er for ham Luksus. Naar en Neger bliver gammel nok til at gifte sig, bygger han sit Hus, og naar det er færdigt saa indbyder han maaske tre til fire af Landets Døtre som sine Livsledsagerinder, beplanter sig en Mark med Muhogo og Ris, graver sig et Hul tæt udenfor Huset til at samle Regnvandet i (at grave en Brønd er for meget Arbejde), arbejder maaske en Time hver tredje eller fjerde Dag; den øvrige Tid bruger han til at spise og sove og lever mere tilfreds og lykkelig end nogen Millionær og kan ikke forstaa, at andre vil søge at gøre Fremskridt, naar det koster Arbejde. Hellere have mindre at spise og lidt Arbejde end meget [*at spise*] og meget Arbejde, er hans Valgsprog.“

Atter og atter udtaler Christian Lautherborn sin meget ringe Mening om Araberne. „De minder mig,“ skriver han i Brevet af 24. Juli 1889 „om Meksikanerne. Jeg havde altid hørt dem beskrevet som et tappert Folk; det maa være i Arabien, thi her er de fejge Skurke og meget grusomme. I en ærlig Kamp Mand mod Mand holder de aldrig Stand, men er de tyve mod én, saa kommer deres Grusomhed ret for Dagens Lys. Saaledes fangede de for et Par Maaneder siden en af vore Arbejdere, en sort Murer, og

Buschiri gav Befaling, at man skulde hugge begge Hænderne af ham og saa lade ham løbe. Det stakkels Menneske kom til vor Station halvdød af Blodtab, uden Hænder, med den Bemærkning fra Buschiri, at saaledes vilde vi ogsaa blive behandlede, naar han fangede en af os. Vi lod ham hurtig forbinde, og han er nu fuldstændig rask, faar en Pension, hvoraf han magelig kan leve, og et Par kunstige Hænder fra Berlin.

Jeg har her haft god Lejlighed til at studere Araberne og er kommet til den Beslutning, at for sin bedste Ven maa man i Reglen tage sig mest i Agt. De benytter sig næsten alle af den mest krybende Høflighed. Besøger man dem i deres Hjem, bruger de ofte saadanne Udtryk: „Du er min Herre og Hersker, jeg er din Slave, Hund, Fodstol“ eller lignende, men i denne Tid er det ikke sundt at lade Solen gaa ned, før man slutter sin Visit, thi det er aldeles ikke imod hans Religion i et ubevogtet Øjeblik at jage hans Herre og Hersker en Kniv mellem Ribbenene; en Kristenhund er det i Koranen ikke forbudt at myrde. Øjnene er Vinduerne til Sjælen, og dem søger han at lukke saa tæt som mulig, saa man ikke skal skue derind, thi han véd selv, hvor sort der ser ud derinde. Taler man med ham, saa staar han enten med sænket Hoved, eller Blikket søger uroligt forskellige Genstande. At se én stift i Øjnene kan han ikke, han forsikrer én om sit store Venskab, medens han skeler til Siden og giver aldrig et bestemt Svar, men: Om Gud vil! Maaske? eller: Jeg vil forsøge, faar man ofte til Svar. . . . . At han har vundet saa megen Tilslutning blandt

de Indfødte her, har han vel først sin Religion at takke [*for*], thi den passer udmærket til Suahelinegrenes Natur. Fanatiske er jo næsten alle Negre, og en Religion uden Ceremonier som vor er for ham uden Værd. Den muhamedanske Religion fordrer jo, naar man beder, en Smule fransk Gymnastik, saasom at knæle med begge Benene paa én Gang og at støde Panden mod Jorden, saa maa man jo og til visse Tider paa Aaret hele Dagen igennem ikke spise, først om Aftenen efter Kl. 6 kan man begynde sit Maaltid. Dette tiltaler Negrene. Alle de forskellige Ceremonier gennemgaar han meget nøjagtig og er lykkelig i den Tro, at naar han dør, vil han sikkert komme i Himlen. Dertil kommer saa hans [*Araberens*] langsomme Fremgangsmaade, der er akkurat som Negrenes. Et Stykke Arbejde, som en Europæer i én Dag gør færdigt, bruger han i det mindste ti til tolv Dage [*om*], da der først maa holdes et stort Raad. Bliver man i én Dag ikke enige, saa rejser den største sig og siger: Om Gud vil i Morgen! Næste Dag bliver de saa maaske færdige og paabegynder Arbejdet, men naar det er halvt fuldbragt, saa maa der igen holdes Raad, thi de er maaske uenige om et eller andet; Raadet varer maaske et Par Dage og saa tages paany fat paa Arbejdet og saaledes fremdeles, saa det varer altid en rædsom lang Tid med alt, hvad de tager sig for; men netop denne Langsomhed har hjulpet dem here [*her*]; først har de begyndt paa Kysten at lære Negrene deres Tro, har samlet sig Tilhængere og rejst i det Indre, hvor de fangede Slaver som Erhverv og senere solgte i Arabien. At de ingen anden Inte-

resse for Afrika har haft end at fortjene saa mange Penge som muligt, ser man af den Tilstand, Landet er i nu; det maa vel være henved fire Hundrede Aar, at de er her, og dog bærer Landet ingen anden Spor af deres Virksomhed end Slavehandel og Slavejagt. [*Arabisk Indvandring i Østafrika daterer sig allerede fra det 10. Aarhundrede, men fæstnedes i moderne Tid særligt efter Portugisernes definitive Fordrivelse i 1670*]. Saasom at lære Landets Børn at dyrke Jorden eller lære et Haandværk har aldrig faldet ham ind, kun sin Trosbekendelse har han lært dem og det for senere at kunne beherske dem. Egentlig kan man ikke heller sige, at Araberne er afholdte af de Indfødte, de har nu saa længe vænnet sig til dem, og Europæerne er endnu noget nyt her. Alt hvad hedder nyt, tager Negrene mange Aar at gøre sig fortrolig med. . . .“

Længe varede det ikke, inden det tyske Hjelpekorps havde opnaaet Resultater overfor Oprørerne. Allerede den 8. Maj 1889 stormede Wissmann med en Styrke paa 14 tyske Officerer, 100 ligeledes tyske Underofficerer og 800 Mand Sudanesere, Somali-negre og Suluer Buschiris befæstede Lejr ved Bagamojo og tilføjede ham et betydeligt Nederlag, om end det ikke lykkedes at faa taget ham til Fange. Den 9. Juli generobredes Havnepladsen Pangani, men Lautherborns Plantage der i Nærheden, var i Følge hans Brev af 24. Juli 1889 „aldeles ødelagt, alle Huse nedbrændte, Kreaturerne slagede, og alle Redskaberne ituslaaede, saa der vil være Arbejde for mig, naar jeg paany begynder, som jeg tænker

vil ske i et Par Maaneder.“ For nærværende er han stadig i Bagamojo, og „har i den sidste Tid haft et meget fornøjeligt Arbejde med at stikke Gaderne af og udvise Byggepladser. Den afrikanske Byggemaade med en tre Fod bred Gade, som snor sig i saa mange Krumninger, at det er nødvendigt at binde Enden af et Nøgle Seglgarn fast, naar man gaar ind i Byen, og saa føre Nøglet med sig for senere at finde ud igen, bruger vi ikke mere. Bagamojo bliver anlagt i ny, europæisk Stil med brede, lige Gader.“ Efter Lautherborns bedste Skøn „ser det virkelig smukt ud med de palmebladbedækte Huse i en lige Linje og den brede Gade fuldstændig ren og jævn som en makadamiseret Landevej hjemme. De Indfødte skelede til de brede Gader, da vi først maalte dem ud og mente, at det var besværligt for os at holde dem rene; men da jeg erklærede dem, at hver Mand maatte feje for sin Dør, saa blev de alle rene, gjorde de store Øjne og sagde: „Mzungu hapa kazi ingi“ ɔ: „Nu er Europæeren her, saa maa vi arbejde meget.“ Men de véd, der hjælper ingen kære Mo'r og gør Arbejdet uden at kny.“

Det bliver Christians Virksomhed som Bagamojos Bygmester i „ny, europæisk Stil“, der udgør det centrale i hans Breve fra det følgende Aar.

Pr. 27. Januar 1890 fortæller han sin Søster, hvorledes i Begyndelsen en Arkitekt fra Sansibar var kommen til Bagamojo for at lede Byggearbejderne, „jeg skulde blot hjælpe ham, indtil han var bekendt med Arbejdet og Arbejderne, men da vi med hver Dag fik flere Folk, kunde han ikke lede Arbejdet alene, og jeg kunde ikke komme bort, men

maatte hjælpe ham. Vi arbejdede saa tilsammen, indtil Pangani blev erobret [*tilbage af Tyskerne*], saa rejste han med alle Murerne derhen for at bygge. Her var dog meget Arbejde, som skulde gøres, og jeg fik Ordre til at skaffe Folk til Veje og fortsætte Byggeriet. Jeg begyndte med to Mand, men arbejdede trøstigt væk og lod immer blandt Beboerne spørge for Murere. Der meldte sig ogsaa med hver Dag nogle, indtil jeg fik 50 Murere samlet sammen, og Arbejdet gik rask fra Haanden. Jeg har nu bygget to Kaserne, en stor og en lille, og en stor og en lille Fæstning, som jeg ved Lejlighed skal sende Dig et Fotografi af. I Dag, Kejserens Fødselsdag, arbejder jeg ikke, men har revideret mine Folk, der har formeret sig til 60 Murere, 10 Tømmermænd og 150 Haandlangere. I Følge samme Brev er Lautherborns „Plan til et nyt Faktori“ nylig fuldført og har indbragt ham megen Ros, „næste Maaned begynder jeg paa Faktoret og tænker, jeg vil bruge tre Maaneder med at faa det færdigt. Du kan vel tænke Dig, at jeg har meget at bestille thi foruden Byggearbejdet, maa jeg jo sørge for, at Bagamojo bliver anlagt, saa at det faar [*et*] europæisk Udseende, derfor maa det ikke undre Dig, at der ofte er længe mellem Brevene, thi sandt at sige har jeg ikke en Times Ro hele Dagen igennem, men maa rende omkring i den hede Sol fra en Plads til en anden og se, at Arbejdet bliver rigtigt udført.

Men Arbejde er altid en Velsignelse, og jeg betragter det ogsaa saaledes. Med hvilken Glæde kan jeg ikke spadsere gennem Gaderne her, som ligger smukt lige, saa Sol og Vind kan komme i hver

Krog, og jeg véd, det er mit Værk, jeg har udført det alt selv. Jeg har Bagamojo og dets Beboere saa kær som en Fader sit Barn, jeg kender hver Mand, hver Kone, hvert Barn, jeg har set dem en efter en komme ind til Byen for at bygge deres Hus dér, har udmaalt deres Byggeplads og stukket de første fire Pæle i Jorden. I Bagamojo er vel omtrent 5000 nye Huse, som jeg alle har udmaalt, men at jeg har kunnet udføre saa meget Arbejde, har jeg kun mit gode Helbred at takke, thi i de to Aar jeg har været her, har jeg kun haft meget lidet Sygdom, og dog er jeg meget mere i den hede Sol end nogen anden Europæer . . . . Du siger, „Du længes efter at faa mig fra Afrika,“ jeg kan ikke sige, at jeg ønsker at komme bort, jeg har det jo godt her, er nu fuldstændig bekendt med Forholdene, taler de Indfødtes Sprog meget godt. At der maaske nu og da er lidt usikkert her, kan jo ikke nægtes, men jeg gør alt, hvad jeg kan for at hytte mit Skind; er noget i Gære, saa véd jeg det altid forud, da jeg blandt Negrene har mange, som godt kan lide mig, og som altid lader mig vide, saa jeg kan trække mine Forholdsregler. Negrene her har fire Navne for mig, Brana uzuri, Malele, Rafiki, Bwana, Fundymkubwa. Det første hedder den smukke Herre, det maa vel være Ironi, thi smuk er jeg dog egentlig ikke, det andet Navn har jeg faaet af Uniamveserne, det hører ikke hjemme i Kiswahili [*ɔ: Kisuaheli, Suahe-liernes Sprog*], men har den samme Betydning som det tredje, „Ven“; nu det fjerde er egentlig den store Mester eller Kunstner. Nu kan Du jo selv gøre Dig en Idé om, hvad de Sorte egentlig tænker om mig.

Jeg ønsker aldeles ikke at komme bort til mere ordnede Tilstande, jeg passer godt til Forholdene her og er meget well tilfreds. Det kommer mig for, at det er ethvert Menneskes Pligt at gøre saa meget godt her i Livet, som er ham muligt; naar man lever under ornet [*ordnede*] Tilstande, saa hører der mere Begavelse til virkelig at udføre noget godt, end jeg er i Besiddelse af. Her er det en anden Sag, hvor jeg lever blandt kun halvt civiliserede Mennesker. Den Smule Kundskab, som jeg har, kommer til god Anvendelse hver Dag, og jeg udretter altid et eller andet godt dermed, til Glæde for mig og andre. Med Hensyn til Farer, saa har man jo dem overalt i forskellige Former. Her kan man faa en Araberdolk i Livet eller dø af Feberen, hjemme faar man Svindsot eller Halsbetændelse, paa Søn drukner man, i Texas brækker man Halsen ved at styrte med Hesten, eller en eller anden forrykt Bandid skyder en en Kugle i Hovedet, saa derfor kan det jo aldrig falde mig ind at forlade denne Plads.“

Lautherborn er en stor Ven af Dyr, og han tilføjer netop i dette Brev de i saa Henseende karakteristiske Linjer: „Medens jeg skriver dette Brev, søger min lille Mangusta (et lille Dyr saa stort som en Rotte) [*Manguste, Ichneumon, Pharaosrotte*], som jeg selv har tæmmet, hele Tiden at kravle op i Bukserne paa mig, og naar han er Halvvejen, maa jeg rejse mig og ryste ham ud, jeg fangede ham for en Uge siden i en Sandgrav, hvor mine Arbejdere var beskæftigede, han bed mig i Haanden, men to Dage derefter var han saa tam, at han fulgte mig som en Hund, og naar jeg nu langt borte kalder ham, saa

pipper han som en Rotte, og kommer løbende alt hvad han kan og følger med mig, og møder vi en Hund eller et og andet stort Dyr, saa kravler han op paa Skuldrene af mig og gør et frygteligt Spektakel, indtil vi er Hunden ude [*af Syne*].“

I Løbet af Aaret maa Lautherborn, til sin store Beklagelse, opgive en Plan, hvoraf han havde lovet sig meget. Det var hans Haab at kunne komme til at deltage i en stor Ekspedition under Ledelse af *Emin Pascha* [*den berømte tyske Opdagelsesrejsende — oprindelig Eduard Schnitzer*], som Lautherborn har „været meget sammen med under hans Ophold i Bagamojo og har lært at holde rigtig meget af ham,“ særligt, synes det, fordi „han minder mig saa meget om Fader.“

Men den 6. Maj 1890 er den store Afrika-forsker uden Lautherborn „for et Par Dage siden [*o: d. 20. April*] rejst i det Indre med en uhyre Karavane og skal forsøge ad fredelige Veje at erhverve saa meget Land som muligt . . . . Rejsen vil vel vare to Aar. [*Paa denne af meget Uheld forfulgte Rejse fandt Emin Pascha sin Død i Slutningen af 1891.*] Jeg har arbejdet som en Hest for at komme med, men det hjalp ikke; der var for meget Arbejde her, jeg maatte blive.

Ja, Arbejde siger jeg. Hvor komisk det er at tænke sig: jeg forlader Amerika for at anlægge Bomuldsplantager her i Afrika, planter Bomuld fem Maaneder og den øvrige Tid af de to Aar, jeg har været her, [*har jeg*] arbejdet som Ingeniør og Murermeister . . . Da jeg først begyndte at samle de Sorte

sammen for at lære dem at bygge, havde jeg selv kun megen liden Forstand og Erfaring deri, men ved at forsøge at lære dem lærte jeg med hver Dag mere og mere, saa jeg nu er anset som en Kunstner i Faget.

Her er det forøvrigt ret interessant og morsomt at bygge. Hvor mange af vore danske Bygmestre vilde vel ikke ønske, at de hele Aaret igennem kunde arbejde som her! Mursten gives her ikke, men Koralsten i alle mulige Størrelser og meget lette, man tænke sig en lille Purk, 6 Aar gammel, slæber en Sten to Fod i Diameter 800 Meter uden synderlig Anstrengelse. Stenene brækker vi med stærke Staalstange løse paa Stranden, naar der er Ebbe, Æsler med en Kurv paa hver Side bliver belæsset dermed og bærer dem i Land, hvor smaa sorte Dreng og Piger bærer dem til Byggepladsen; Kalken brænder vi fra de samme Sten, og hvad for en Kalk er det, saa skinrende hvid at man kan sammenligne den med Sne, og [den] bliver næsten saa haard som Cement. Som naar man vil lægge et Bed af i Haven, saaledes bliver to Strikke spændt i Tykkelse af Muren, naar man vil grave Grunden ud til et Hus, og naar man har Grundmuren jevn med Toppen af Jorden, bliver paa hvert Hjørne to stærke Stange gravet i Jorden og mellem Stangene Strikker udspændt saa vidt fra hinanden, som man vil have Murene tykke; de bliver spændt lodret over hinanden med omtrent $1\frac{1}{2}$ Fods Mellemlum saa højt, som en Mand kan naa at bygge. Nu, mellem disse Strikker murer de Sorte, og tit og ofte murer de en saa smuk lige Mur, at det virkelig er en Fornøjelse, men det kommer ofte

for, at en eller to lægger en Sten saa tæt mod Strikken, at de bøjer den ud, og da alle de andre murer derefter, saa bliver Muren paa Midten en Fod stærkere [*stark, tyk*] end mod begge Enderne. Det er en Europæers Arbejde her at spænde alle Strikkene, saa de kommer lodret over hinanden og passe paa, at de Sorte murer rigtigt mellem og ikke ud og ind. Den Sorte har nemlig kun meget daarlige Øjne for, hvad er lige eller skævt, en Kvadrat kan han nu aldrig selv lave; gør han det, saa kan man være forvisset om, at den ene Side er to til tre Fod kortere end den anden, og naar han selv spænder sine Strikke, saa bliver der altid en Forandring fra tre til six Tommer i Murens Tykkelse . . . Døre og Vinduer murer han ogsaa skævt ind, han holder vel sit Lod derimod, men staar Vinduet indad, og han holder Strikken oven [*oben, foroven*], og Loddet falder ind mod Vinduet forneden, saa siger han: „En Strikke er altid lige, og naar Vinduet er lige med Strikken, saa maa det ogsaa staa lige,“ og tilfreds med sin Filosofi murer han Vinduet skævt ind. Jeg har set Huse her, som de Sorte selv har bygget, de er vel stærke nok, men der er ikke en eneste Plads, som man kan sige er lige; Vinduer, store og smaa i alle mulige Stillinger, og Døre, der hælder saa meget ud oven, at naar man aabner dem, falder de til med et stort Skræld, Væggene er tre Fod stærke i Grunden og oven 4 til 5 Fod; det er hans Maade at bygge paa, og naar man arbejder med de Folk, maa man have et Øje paa hver Finger og passe paa som en Smed, naar man vil have akkurat Arbejde . . . . . Naar man betænker de raa

Sten, som man her bruger, gaar det dog temmelig hurtigt med at bygge, jeg har med ti Mand bygget et Hus i syv Dage, tolv Meter langt og ti Meter bredt og seks Meter højt, med Bølgeblik bedækt. Arbejdstiden er jo ikke saa lang her som hjemme, Solen gaar op [*geht auf, staar op*] Kl. 6, og Arbejdet begynder; Kl. 11¹/₂ til 2 spiser man og fortsætter Arbejdet til 5¹/₂, saa holder man op, thi Solen gaar ned før 6, og det er da straks mørkt, og Folk, som bor et Stykke fra Arbejdspladsen, maa hjem forinden, da de ellers frygter for vilde Dyr . . . . .

Nu har vi Vinter eller Regntid her, det er ogsaa dejlig køligt for mig, men de Sorte gør Vrøvl, naar vi kun har 17 Grader Reaumur. De siger, i en saadan Kulde bliver fornuftige Mennesker i Huset, da man ellers fryser sig en Sygdom paa Halsen. Ingen Roser uden Torne siger et gammelt Ordsprog, det er vel meget behageligt for vi Europæere nu, men det har ogsaa sine Ubehageligheder. Fuglene kvidrer, Blomsterne dufter, og Græsset staar saa tæt og grønt, at Tankerne om de hjemlige Græsmarker staar ganske klart for en, hvor man om Søndagaften med en fuld Madkurv tit har tilbragt mange gemytlige Timer. Man sætter sig et Øjeblik i Græsset hen og betragter de smukke Sommerfugle, som flager fra Straa til Straa, man drømmer om gamle Danmark og synes at se den lille kvidrende Lærke staa paa et Sted oppe i Luften og udsende sine kvidrende Toner; da, paa en Gang bliver man meget ubehageligt vækket i Drømmen ved et Bid, det var et Skorpionbid; den første Pligt er at staa op og

træde Skorpionen ihjel og den næste at bade Pletten, hvor den bed, med Alkohol og den næste at gøre det Forsæt ikke mere at sætte sig ned i Græsset.

Den [*denn, saa*] om Aftenen naar man gaar paa sit Værelse for at skrive, maa man øve sig i at skrive med én Haand og slaa Moskitos ihjel med den anden, en hel Befolkning af dem paa en Gang. Da ser man pludselig en stor Fugleedderkop med lange Haar og Ben, hver bevæbnet med en Klo, man sætter en omvendt Tallerken paa ham og fra Klørerne, som ivrigt bevæger sig udenfor Tallerkenranden, kan man danne sig et Begreb om hans Raseri. Naar man saa endelig gaar i Seng kryber en Centipede [*eng. Centipede(e), Tusindben*] med 42 Ben paa hver Side over en, og hvert Ben er saa hedt, at det kan brænde et Hul i en tør Kohud. Saa maa man igen bade med Alkohol og beslutte at undersøge Sengen herefter, før man gaar i den. Naar det er forbi, ligger man og kvæles med Moskitos, indtil de alle fra hele Omegnen er kravlet under mit Moskitonet, saa slipper man ganske sagte ud, binder Nettet tæt, saa godt det lader sig gøre, saa de bliver derinde og saa lægge sig paa Gulvet og sove til næste Morgen, medens man filosoferer over Tropen, Moskitos og Regntiden, den sidste der med sin Kølighed dog bringer saa mange Ubehageligheder med sig!

Ja, nu medens jeg skriver, styrter Regnen ned fra Skyerne, som om den var øset med Spande, det er prægtig Plantevejr, gennem hele Bagamojo bliver Gaderne paa begge Sider beplantet med Kokosnødde-træer, Terpentin- og Mandeltræer, det ser nydeligt ud og er en Fornøjelse i denne Tid, da alle vokser

saa godt, og ingen gaar ud. Om den Wissmannske Stationsbygning (Bagamojo Fort) bliver et smukt Parkanlæg lavet med brede Gange, paa Siderne bevokset med Annanas, store blomstrende Kaktus, Træer der er i Familie med Fyrretræet og ser og ganske saaledes ud, vi har fundet dem paa en Halvø ikke langt fra Bagamojo. Saa naturligvis Kokosnøddetræer, afrikanske Æbletræer, (det kalder jeg dem nu, da de ser ganske ud som vore Æbler, men har en anden Smag, der dog er meget god), de Sorte har et andet Navn for dem, som jeg dog i Tiden ikke husker. Saa kommer Stankfrugtræet, Frugterne derfra har den samme Form som et stort aflangt Græskar og vejer til 30 Pund; da Grenene paa Træet er meget tynde, saa hænger Frugten ikke, som paa alle andre Træer, paa Grenene, men derimod paa Stammen. Indtil man er vant til Lugten, der strømmer fra en saadan Frugt, naar den er skaaret itu, maa man holde for Næsen med en Haand og spise med den anden, Smagen er ganske delikat omtrent som Skovjordsbær, kun bedre, som om god Rødvind var heldt derpaa. Saa er her nok et Træ, som jeg kalder Jordbærtræet (botaniske Navn ikke bekendt), Frugten er grøn og af samme Form som et Jordbær, 7 Tommer langt, 4 Tommer i Gennemsnit, naar man skærer den igennem, ser den ud som Fiskesjæle og smager som Graapærer.

Mange andre Frugtræer og Sirtræer bliver her i denne Tid plantet, og jeg maa sige, det gør et venligt Indtryk paa det før daarligt vedligeholdte Bagamojo og dets Beboere. Kun er det morsomt at se i de planerede Gange, som fører gennem Anlægget til Havet,

naar en Neger kommer, som endnu ikke er bekendt dermed, saa bliver han raadvild staaende og véd ikke, om han tør gaa igennem eller ikke, gør en stor Omvej og kommer og spørger, om de Veje er lavede til at gaa paa eller for Pynt. Naar man siger ham, de er lavede til at gaa paa, og at han kan dristig gaa igennem, saa spadserer han ogsaa stolt som en Konge gennem Gangene, stamper af og til med de bare Fødder for at se om det er solidt, ryster paa Hovedet, mumler noget mellem Tænderne, gaar hjem og kommer ganske sikkert med en ganske Mængde andre Negre næste Dag, som han holder et Foredrag [for] over de europæiske Veje, og hvor jevne de er at gaa paa.“

En af Chr. Lautherborns Hovedadspredelser i Bagamojo er hans Besøg i den nærliggende franske Mission. „For tredive Aar siden“ siger han, „kom den første franske Missionær til Bagamojo, og hvor den franske Mission nu ligger, var den Gang et stort Morads. Paa en lille Høj og i en Ende af Moradset byggede han sin Hytte, og dér staa den nu den Dag i Dag og bliver hvert Aar repareret til Minde om ham, som lagde den første Sten til Missionen her.

Den franske Mission ejer vel nu omtrent 4 til 500 Tønder Land, som for det meste er beplantet med Kokosnøddetræer, i Midten deraf ligger alle Bygningerne, et stort smukt to-Etages Hus med Søjlegange, hvor alle Missionærene eller Klosterbrødrene bor, et Stykke derfra et lignende Hus for Søstrene, midt imellem er Kirken, som er smukt bygget med et højt Taarn, paa Toppen af hvilket

Figuren, den hellige Jomfru Marie med Jesus paa Armen, staar. Saa er der en stor Skolestue for alle de sorte Piger, som bliver opdragne ved Søstrene (Missionen køber nemlig Smaadrenge og Smaapiger og har for Tiden, tror jeg, omtrent 200 af hver, de bliver alle opdragne i den katholske Tro), saa er der to meget lange Værksteder, et Smedeværksted og et Snedkerværksted og et Par mindre, et Skomagerværksted og Sadlerværksted [*Sattler, Sadelmager*] og et Stykke længere henne ligger Skolehuset for Drengene, deres Hus med Sovekamrene, et Hus, hvor de spiser og et langt Badehus med alle nye Badeindretninger, nok [*noch, endnu*] længere henne ligger Kostalden, Svinestalden, Faare- og Gedestalden og Æselstalden. Alle Missionsbygningerne er indhegnede med en høj og bred Kaktushæk, det bedste Hegn her i Afrika, thi det er uigennemtrængeligt for Folk og Fæ.“

Fra Missionen fører en bred skyggefuld Allé til Havet, og i den Allé, „har jeg ofte tilbragt mange behagelige Timer, naar Solen staar saa lige over en, at Skyggen er ganske [*ganz, helt*] under Fødderne, saa er det paa de fleste Steder temmelig hedt, men her i Skyggen af Mangotræernes mægtige Kroner, med den sagte Brise fra Havet, er saa behagelig køligt, at man kan ikke blive træt af at spadserer op og ned og betragte de mange brogede Fugle, som tumler sig i lystig Leg mellem de bladrigge Grene. Ved Indgangen til Missionen er en høj Piedestal, hvorpaa Støtten af Frelseren staar med Hænderne udstrakte, som om han vilde velsigne enhver, som gaar ind; mellem alle

Bygningerne er en stor Have med alle mulige europæiske og afrikanske Gemyser og Træer. Først vil jeg nu nævne Radiser, som er her hele Aaret rundt. Hvor hjemligt er det ikke, naar man om Formiddagen besøger Brødrene og nyder en let Frokost, hvortil Spisesedlen lyder saaledes: „Friskt Brød, nykærnet Smør, Radiser og et godt Glas Rødvin.“ Her i Afrika er det en saadan Delikatesse, at man slikker sig om Munden tre Dage derefter. Kaal, Kaalrabi, Persille, Gulerødder, Sellerier og Agurker er de europæiske Gemysearter, som vokser her, de afrikanske er Pærer, Ægfrugter, Tomater, forskellige Arter Meloner, søde Kartoffler, Vanilje, Nelliker, Kaffetræer, Kakaotræer, forskellige Arter Farvetræer, Appelsin-, Citron- og Figentræer, de sidste egner sig kun daarligt for Tropen, de er smaa og ser forkrøllede ud og bærer kun meget faa Frugter. Et europæisk Træ har jeg forglemt, Mulbærtræet [*Maulbeerbaum, Morbærtræ*], som vokser meget godt her og bærer meget søde Frugter; derfor tror jeg, at man kan indføre Silkeavlen her i Afrika, da Bladene fra Mulbærtræer udgør Larvens vigtigste Næring. Det vigtigste af alle Træerne her er dog Kokosnøddetræet, derfra gaar intet til Spilde. Fra Bladene bliver de her saakaldte Makutis [*Makute, hollandsk Navn paa et Slags Maatter eller flettede Tæpper*] lavet, Bladene bliver rykket fra Grenen og alle bundet tæt sammen over en Stok, 1 Meter lang, og dermed dækker man Husene saa tæt, at selv i den stærkeste Troperegn ikke en Draabe komme igennem; fra [*af*] Bladene bliver og [*o: ogsaa*] Kurvemaatter og forskellige andre Ting lavet, Nødderne tjener

som Føde, de bliver fint revne og kogt tilsammen med Ris, Skallen bliver skaaret lige igennem, og i hvert Halve bliver et langt Haandtag sat fast, og det tjener saa som Ske, Drikkebæger, Øsekar og meget andet. Udenom den haarde Skal sidder en omtrent to Tommer tyk meget faserrig [*faserig, trævlet*] Skal, hvorfra ganske udmærket Reb bliver lavet, der har den Fordel for Hampereb, at det Aar ud og Aar ind kan holde det ud i Regn og Solskin uden at raadne. Nu det allerbedste, nemlig Nødden, medens den er grøn fuldt udvoksen, men endnu ingen Kærne deri, naar man om Morgenen tidlig, medens det endnu er køligt, plukker dem og saa lægger dem i Skyggen til det er hedt, og man har Tørst, da skære Hul paa én og drikke den klare mandelsøde Saft! Jeg kender ingen Drik, som smager saa godt, som er saa sund, og som stiller Tørsten saa godt. Da man ingen Druer har her, laver man naturligvis Vin fra [*af*] Kokosnøddetræet. Oppe i Stammen, hvor Kronen begynder, borer man et lille Hul, og stikker et Rør derind, og binder et tørt udhulet Græskar til Røret, Saften fra Træet løber gennem Røret ud i det udhulede Græskar, som hver Morgen bliver hentet ned, Saften, som er deri, bliver hældt gennem et tæt Stykke Tøj, og er da næsten saa klar som Vand, smager sødlig, er ganske uskadelig, men naar man lader den gære, bliver den saa berusende som 18 Graders Brændevin. Drikken hedder blandt de Sorte Tembo [*?*], og de fleste af dem er ikke Kostforagtere. Endelig, naar Træet dør, tjener det som Brændsel, eller Stammen bliver skaaret i Stykker og

solgt, i Sansibar laver man nemlig forskellige nette Ting derfra [*daraus, deraf*].“

Det har interesseret Lautherborn at følge de indfødte Børns Liv og Arbejde i Missionsanstalten: „Ethvert Barn i Missionen maa lære at læse, skrive og regne; Dagen er saaledes inddelt: Kl. 5 staar de op, bader, og Kl. 5 $\frac{1}{2}$ gaar de til Messe, som varer til Kl. 6, til 6 $\frac{1}{2}$ bliver spist, og saa begynder Skolen, som varer til 12. Om Eftermiddagen bliver arbejdet i Haven og blandt Kokosnøddetræerne, og skønt de har omtrent 400 Børn, maa de dog arbejde meget flittigt, naar de vil holde alle Træerne i Orden. Drengene lærer alle et eller andet Haandværk, og Pigerne lærer Haandarbejde og Husholdning. Naar Drengene har naaet en Alder, saa de kan gifte sig, maa de søge en Hustru blandt Missionens Piger. Naar han har truffet sit Valg, bliver de viede og maa drage i det Indre og hjælpe at anlægge nye Stationer. At de franske Missionærer har bragt det saa vidt, at de Sorte, naar de er viede, bliver tilsammen hele Livet igennem, beviser med hvilken Udholdenhed og Flid, de arbejder og har arbejdet, thi blandt Befolkningen her er det almindeligt at skaffe sig en ny Kone an hver to til tre Maaneder, og jage den gamle væk. Enhver Regel har sin Undtagelse og saaledes ogsaa her, det kommer nemlig for, at de bliver tilsammen 6 til 8 Aar og maaske i enkelte Tilfælde længere, men det er meget sjældent.“

Som oftest gaar Lautherborn hver Søndagmorgen „til Kirke i Missionen, det er smukt at høre Børnene synge trestemmige Sange til Orglets Toner og høre den gamle Pater Superior, der nu har været

her i 30 Aar, holde en lang Prædiken i Kisuaheli. Naar Kirken er forbi, bliver [der] uddelt blandt Børnene nybagt Brød, og ethvert Ansigt straalere af Sundhed og Glæde; saa bliver jeg inviteret til at spise Frokost med, som jeg ikke lader mig sige to Gange. Snart sidder jeg blandt Brødrene og spiser med en Appetit som ofte forundrer mig, uhyre Kvantiteter af friskt Brød, nykærnet Smør, fransk Missionsost, Radiser og drikker dertil Morgenmælk og faar mig en god Passiar, som ofte varer et Par Timer. Det er en sand Fornøjelse at besøge Brødrene, de er saa fornuftige, livlige og hjertelige, at de aldeles ikke kaster Vrag paa en Synder som mig, men er altid imødekomne og synes at glæde sig, naar jeg besøger dem. Jeg har mange Venner derude, men den bedste er dog Broder Oscar. Hvem, som har været i Østafrika, kender vel ikke ham; han har nu været her i 24 Aar og arbejder af al Kraft for Missionen. Vel, af Profession er han Skomager og har lært mange af Børnene at lave Støvler, men da nu yngre Brødre stedse kommer, saa har han lagt Haandværket paa Hylden og besøger nu kun alle Karavanerne, som gaar i det Indre, til de forskellige Missionsstationer. Han har været gennem det halve Afrika og er en ivrig Jæger. Hvor ofte har jeg ikke været med ham paa Jagt efter Vildsvin og Flodheste! Vi har travet omkring i det høje Græs halve Dage lang, og Broder Oscar har bundet sin Kutte om Livet, saa han bedre kunde gaa, da han altid blev hængende i det lange Græs. Og naar vi saa trætte og tørstige kommer hjem, trækker vi os tilbage paa hans Værelse, saa henter han en Flaske af den ældste og bedste

Vin, den er belagt med et tykt Lag Støv og Spindelvæv. Med et polisk Smil siger han: „En saadan Flaske maa man ikke støve af, jo tykkere Støvet er desto finere,“ og under livlig Passiar og Fortællinger af Jagteventyr, som han har oplevet i det Indre, bliver Flasken tømt.

Broder Oscar er egentlig ingen flittig Kirkegænger. Ofte har jeg spurgt ham, naar alle de andre er i Kirke, hvorfor han ikke ogsaa gaar, saa faar jeg gerne til Svar: „Ja ser De, de er alle Syndere og har i deres unge Alder ført slet Levned, og de maa nu bede, at deres Synder kan blive dem tilgivne, det er nu ikke Tilfældet med mig; jeg har været Missionær fra ganske ung og har altsaa stedse ført et eksemplarisk Levned og har derfor ikke nødvendig at bede saa meget, som de,“ og saa smiler han over hele Ansigtet over sin Vits.

Den største Glæde havde han dog Nytaarsaften [1889]. Missionen havde faaet fem nye Kanoner, saa de kunde forsvare sig, hvis de skulde blive angrebne; dem havde han alle ladet for at skyde Nytaar ind, han sendte mig en Billet og bad mig om at komme ud i Missionen om Aftenen, saa skulde jeg faa noget interessant at se og høre. Da jeg kom, spillede et tilfreds Smil om hans Mund, og han tog mig under Armen, viste mig sine nye Kanoner, fortalte mig, hvilken Krudtladning han havde i hver, og sagde: „I Aften skal det ordentlig knalde, i det gamle Aar har vi haft saa megen Krudtrøg her omkring, at det begyndte at blive usundt her for Sjæl og Legeme, derfor skyder jeg fem Glædesskud over, at Missionen uden Skade er kommen gennem Krigen.“

Han nikkede mod Kirken og sagde: „De derinde har ingen Interesse for saadan noget, derfor glæder det mig, at De som fornuftigt Menneske har besøgt mig i Aften,“ og jeg maatte blive ved ham, indtil den sidste Tone fra Klokkeren lød, saa skød han stolt som en Konge sine fem Skud af. De drøede mellem de høje Palmer, og jeg fik en Fornemmelse, som om begge Ørerne var fulde af Bomuld, og det varede tre Timer, inden jeg kunde høre ordentligt. Han klappede mig paa Skulderen og sagde: „Missionen kan være stolt, at den har en Mand som jeg, der kan ombytte Bønnebogen med Sværdet, naar det er nødvendigt.“ Saa smilede han og bad mig komme med ind, saa vilde vi drikke et Par Glas af den støvede paa Fortsættelsen af vort gode Venskab i det nye Aar.“

Bagamojo bliver større og større. „Karavaner kommer her hver Dag,“ hedder det i Maj 1890, „og jeg har for Tiden under Arbejde at bygge Magasiner for Karavanens Elfenben og Huse for [til] omtrent 15000 Mand, da det i denne Tid kommer for, at saa mange Karavanefolk er her . . .“ Og den 3. Decbr. 1890 følger — stadig fra Bagamojo — Beretning om en „stor Fest her paa den Dag, jeg havde fuldendt Bygningen af et Beboelseshus for Selskabet.“ Der var „omtrent tredive Herrer“ til Stede, indbudte af „Repræsentanten for vort Selskab, Hr. Baron v. St. Paul,“ og der blev af Baronen holdt en højst smigrende Tale for Bygmesteren og raabt Hurra for ham „som dog i Øjeblikket ikke var mig saa behageligt.“ Men for Resten er Christian

Lautherborn „for et Par Dage siden [*vendt*] tilbage fra en Rejse omkring paa Kysten, jeg skal nemlig igen til at plante Bomuld for Selskabet og skulde opsøge en god Plads dertil. Jeg var paa min gamle Plantage i Pangani, der var intet Spor at se [*af*], at der før havde boet Mennesker, og alle de Sorte, som jeg før havde haft til Naboer, var ikke mere, de var enten flygtede eller dræbte under Opstanden. Jeg besluttede mig derfor til at anlægge Plantagen dér paany, da et Stykke god Jord, af omtrent en Kvadratmil grænsende til Kysten, er at have [*faa*] for saa at sige intet. Jeg har skrevet til Selskabet, hvad det vil koste at anlægge Plantagen samt en længere Beretning om Forholdene; naar jeg faar Svar derpaa, vil jeg begynde, hvad jeg tænker vil blive i Februar. Mit Arbejde her i Bagamojo er nu ogsaa omtrent til Ende, hvad der bliver tilbage, maa en anden søge at gøre færdigt, thi skal jeg begynde med Bomuld, saa har jeg ingen Tid at spilde, men maa tage ordentlig fat, saa at jeg kan bringe det til noget i det Aar og fire Maaneder, som jeg har tilbage.

Ja, jeg glæder mig saa smaat til min Kontrakt er til Ende, og jeg kan rejse en Tur hjem og maaske tilbringe en Jul i det gamle Danmark, nu er det jo ti Aar siden, jeg har spist Julekage og Klejner og brunet Gaas med Rødkaal og Kartoffler.“

Da Lautherborn skal engagere Arbejdere til Plantagen ved Pangani, hvor der er Mangel paa Arbejds-kraft, lader han, i Flg. Brev af 1. Marts 1891, „alle mine gamle Arbejdere sammenkalde, fortalte dem, at jeg

agtede at rejse til Pangani for at anlægge en ny Station, og spurgte, hvem der havde Lyst til at gaa med mig. Jeg havde ikke ventet at ret mange vilde gaa, da de alle havde deres Hus og Familie i Bagamojo; men til min Glæde og Overraskelse svarede de alle som med én Mund: „Jeg“. Da de dog alle var Haandværkere og Maanedsarbejdere og faar en for høj Løn for saadant Arbejde som at grave Trærødder ud af Jorden, hvortil en ganske almindelig Arbejder jo er god nok, saa sagde jeg dem, at jeg vilde kun have omtrent 50 Mand til at opføre de nye Bygninger, de andre kunde jeg ikke bruge, da de forlangte for høj en Løn.

Da traadte en af Arbejderne frem og sagde: „Herre, Du har været vor Fader i over to Aar, og naar Du gaar bort, saa vil vi som Dine Børn gaa med Dig. Naar Du siger, Du kan ikke give os saa høj en Løn som før, saa vil vi arbejde for mindre, og hvis Du ikke tager os med, saa kommer vi dog til Dig, vi véd jo, hvor Du gaar hen.“

Det glædede mig at høre, at de var saa villige til at gaa, og jeg lovede dem alle Arbejde og bad dem holde sig parat til i [*in, om*] et Par Dage at sejle med. De næste Par Dage havde vi travlt med at lade en ganske Mængde Æsler, Redskaber og Haandværkstøj, og den 15de om Morgenen gik omtrent 70 Mand med deres Familjer om Bord. Nu kom det sværeste Stykke Arbejde for mig, nemlig at sige Farvel til gamle Venner og vende Bagamojo Ryggen. Vi var alle forsamlede paa Stranden, for mig laa Bagamojo, som bar et Præg af Fred og Velstand, Morgensolen skinnede paa de nye hvide Huse, Fuglene holdt

deres Morgenandagt i Træerne, Lastdragerne slæbte store Baller af Tøj fra Toldboden til de forskellige Købmænd, og andre bragte den ene store Elfenbentand efter den anden, som blev vejede og fortoldede, overalt saa man nye paabegyndte Huse, som under Arbejdernes muntre Sang gik rask fra Haanden. Saa tænkte jeg mig for omtrent to Aar tilbage i Tiden, da Bagamojo laa øde og forladt. Paa det Sted, hvor jeg stod, havde jeg tre Gange været med at kæmpe mod Buschiri; han var jo nu død og havde faaet sin velfortjente Straf, og siden den Tid havde Bagamojo begyndt at bygge op paany, de tidligere Beboere var tilbagekomne en efter en anden, og jeg havde derved lært dem alle at kende, havde hjulpet dem at føje Hus til Hus, indtil det gamle Bagamojo var fuldt bebygget, og man maatte se sig om efter mere Plads.

Stranden var tæt bepakket med Mennesker, dels for at sige mig Farvel og dels Venner og Bekendte af mine Arbejdere; den friske Morgenvind begyndte at blæse, og vor Dau (afrikansk Segelfartøj) lavede sig i Stand til hejse Sejl. Jeg lod Blikket glide over Bagamojo nok en Gang og sagde den [*denn, da*] et saa hurtigt Farvel til mine Venner, som Anstændigheden tillod det, da jeg ikke havde Lyst til at vise dem, hvor daarligt jeg var Herre over mine Følelser.

Straks derpaa spredte vor Dau sit store Sejl og bar os rask fra Land, medens jeg stod i Bagstavnen og betragtede Bagamojo, indtil det sidste Glimt var forsvundet.“

Rejsen videre bliver nu ingenlunde behagelig; men Lautherborn tager Forholdene med Sindighed, Pligt-

opfyldelse og stilfærdig Selvkritik, naar han for en Gangs Skyld kommer ud af Ligevægt.

„At sejle med et afrikansk Fartøj,“ skriver han, „hører til noget af det mest ubehagelige, som jeg kender. Skibet har kun 4 til 5 Meter Dæk henne ved Roret, ellers er det ganske aabent, saa sidder man i den brændende Sol den ganske Dag, thi et Solsejl er der ikke Plads for, thi Skibet har jo kun et uhyre stort Sejl, som, da Vindene til denne Tid er meget ustadige, maa skiftes flere Gange om Dagen. Skønt jeg altid færdes ude i Solen, saa blev jeg dog, den første Dag paa Skibet, saa forbrændt, at Huden gik af Hænderne og Ansigtet paa mig; den næste Dag havde vi en temmelig Storm, og det salte Vand strittede mig i mit forbrændte Ansigt, som smertede mig meget, og en Følge deraf var, at jeg om Natten daarligt kunde sove, tilmed da jeg kun havde det haarde Dæk, og alle mine Arbejdere var syge og ofrede til Guderne, som forarsagede megen Støj. Tre Nætter og Dage flød vi omkring paa Havet kom den tredje Dag en Time før Solnedgang ganske tæt for Pangani, saa vi kunde se Husene, da paa en Gang Vinden faldt, og vi kunde ikke komme videre. Jeg maa tilstaa, jeg var i meget daarligt Humør, overalt smertede det mig [af] at have ligget paa det haarde Dæk, jeg var stiv i alle Lemmer, da jeg ikke kunde bevæge mig paa det lille Dæk. Jeg gjorde derfor en hel Del Vrøvl med vor Kaptajn og fortalte ham, [at] han var en gammel Æsel, at han ikke havde bragt os i Havn før, nu maatte jeg tilbringe nok en Nat hos ham, som var mig meget ubehageligt. Vor sorte Kaptajn beholdt sin Ro og

sagde, det var kun hans Arbejde at sejle. At skaffe Vinden til Veje, det maatte Gud om; hvis jeg kunde skaffe Vinden til Veje, saa vilde han gerne sejle. Jeg fandt, han havde Ret i, hvad han sagde og fandt mig stiltiende i min uundgaaelige Skæbne. — Næste Morgen havde vi god Vind og efter at have gjort et Par Slag for at komme klar af Klippen, sejlede vi ind i Floden. Alle mine Arbejdere jublede af Glæde over, at Rejsen var til Ende, og jeg genvandt mit gode Humør. Efter at Folkene var bragt i Land, skyndte vi os at faa Æslerne ud, de stakels Dyr havde nu omtrent 4 Dage ingen Vand faaet og havde en Tørst, som næsten kunde sammenlignes med en Kamels. Saa maatte jeg skaffe Hus for alle Folkene, som ogsaa lykkedes mig i et Par Timer, og jeg kunde da hvile mig selv ud.“

Lautherborn kalder Pangani, som nu endelig lykkelig er naaet, „det smukkeste Sted paa Afrikas Kyst, som jeg endnu har set. Kysten hæver sig lodret til en Højde af omtrent 30 Meter; ved Indsejlingen til Floden ligger, oppe paa Klippen, et lille Fort med tre Kanoner, som fuldstændig behersker Flodmundingen; et Stykke længere inde i Floden hæver Klipperne sig stejlt til en Højde af 150 Meter, ved hvis Fod en malerisk lille Landsby kaldet Boeni [*Mbueni*] ligger. Klippen er bevokset med Træer og Græs, store Flokke af Geder og Æsler klatrer paa Siden af Klippen, og fra Træerne hører man Abekattene udstøde deres Skrig. Høvdingen fra Landsbyen hedder Mambo sasa, flere af hans Folk beskylder ham for at have stjaalet alle Okserne, som var paa Bomuldsplantagen før. At han ikke er saa ganske uskyl-

dig, tror jeg, thi da jeg besøgte ham og i Taleus Løb spurgte ham, om han kunde sige mig, hvem der havde stjaalet mine Okser, såa han temmelig bestyrtet ud og forsikrede mig, at det vidste han ikke. Han har vel bemærket, at jeg troede, han var Gerningsmanden, thi han forsikrede mig, at han altid havde holdt meget af Europæerne, og at Opstanden var meget mod hans Vilje; han viste mig en udsøgt Høflighed og forsøgte at give Samtalen en anden Retning.

Det er et meget besværligt Arbejde at naa op paa Klippen, men er man først deroppe, saa har man og fuld Erstatning for alle Anstrengelser. Til den ene Side ligger det store blanke Hav, som synes at strække sig saa langt, til det tilsidst kommer sammen med Skyerne, til den anden Side ligger en ganske Mængde smaa Kornplantager. Man ser Folkene arbejde i Markerne, de ser fra vort høje Punkt ud som Lilleputter; Hjorder af Kvæg ser man bevæge sig i de herlige Græsgange; en stor Vandpyt mellem Græsset, hvor alt Kvæget bliver vandet, skinner i Solstraalerne som en stor Diamant. Det er et rigtigt Billede af afrikansk Landmandsliv, hvad man har for Øjet, kun da det er langt borte, og alt ser saa smaat ud, tænker man sig uvilkaarligt, man har et Panorama for Øjet. Naar man drejer sig om, har man et endnu smukkere Syn, Pangani ligger under vore Fødder omgivet af en umaadelig stor Palmeskov, saa begynder Landet at hæve sig, og man ser det ene skovbevoksede Bjerg efter det andet, som i en vis Afstand er omgivet med fin blaa Luft, man kan se de smaa Hytter, som er byggede paa Bjer-

gets Side, og smaa sorte Punkter, som bevæger sig snart hist snart her; ved at bruge Kikkerten bliver det tydeligt, at det er Mennesker, som hugger Træ paa Bjergets Side. Men ikke alene paa Klippens Top ser Landet smukt ud, en Sejltur paa den smukke brede Flod er ogsaa ganske storartet. Den snor sig som en Slange mellem Bjergene i saa store Bugter, at man med et Par Timers Sejlen ofte er i lige Linje med det Sted, hvor man begyndte fra. Tit ser det ud, som om Floden pludselig hørte op og forsvandt under Foden af et Bjerg, men naar man kommer derhen, finder man, at den gør en pludselig Vending, og dens blanke Vande tilsmiler os. Paa den anden Side, hvor den fortsætter sit rolige Løb ved Foden af Bjergene grænsende til Flodbredden, ligger en ganske Mængde smaa Sukkerplantager, som tilhører Araberne og bliver arbejdet af Slaver. Naar man har set de store Sukkerplantager i Amerika og sammenligner dem med disse her, saa er der jo en himmelvid Forskel. Til alt Arbejdet i Marken bliver en Hakke benyttet, og Møllen, hvor Saften bliver udpresset, trækkes af ti stramme [*stramm, kraftig*] Negre. Det gjorde mig ondt for de stakkels Mennesker at se dem gaa rundt i et Spil den ganske Dag, men de sang og spøjte dertil, saa de maa vel have været tilfredse med deres Arbejde. Sukker bliver ikke lavet her, Saften bliver kogt og saa forsendt i Blikkander til Sansibar, Pemba [*en større Ø, N. O. for Sansibar*] og Arabien. Stor Profit tror jeg ikke, at Araberne har fra deres Plantager, men de er jo ogsaa tilfredse, naar de selv har saa meget, at de ikke behøver at arbejde, men kan dovne den ganske

Dag. — Hvor ingen Plantager er, der vokser Træerne ganske tæt paa Bredden, og deres Kroner rager langt ud over Vandet; i Skyggen ser man smukke, store Vandfugle, ja tit strækker sig en Krokodille, saa lang som han er, under Træerne og er vanskelig at kende, da han har den samme Farve som Stammerne; hist og her ser man en Flodhest stikke sit brede Hoved over Vandet og grynte saa fornøjelig og tilfreds som et Svin der hjemme, naar han har ædt sig fuld og hviler sig ud i Halmen. —

Det var et bedrøveligt Syn, som mødte mig paa den gamle Plantage. Hvor før den frodige Bømuld stod med sine røde og hvide Blomster, vokser nu højt Græs, alle Husene er omstyrtede og alt bortslæbt, kun Ruinerne er tilbage. Inde i Skoven ligger en gammel portugisisk Brønd, som jeg havde udbedret, da jeg først kom til Afrika, den havde Araberne fyldt med Sten og Grene. Jeg sendte en halv Snes Arbejdere dertil for at rense den, det var anstrengende Arbejde, og medens de pustede et Øjeblik, kom jeg ned til dem. De spurgte mig, om jeg havde bygget Brønden, hvortil jeg svarede: „Nej den stammer fra Portugisernes Tid og er omtrent 300 Aar gammel.“ Nu vilde de vide, hvem Portugiserne var, og hvor de var blevne [af]. Jeg fortalte dem, at for 300 Aar tilbage, var her kun meget faa Arabere, da var Portugiserne de regerende. Da kom Araberne her med stor Magt, erobrede Landet, og Portugiserne maatte flygte, og siden den Tid har Araberne haft Magten her i Landet indtil nu, hvor Tyskerne er de regerende. Her vil jeg anføre et lille Bevis, hvor lidt de Sorte kender til, hvad Tiden egentlig er. De havde

med Opmærksomhed fulgt min Fortælling, og blandt dem var en lille 8 Aars Dreng, ved Navn Misjumvi. Da jeg var færdig med at fortælle, sagde en af dem til mig, „Du har været her meget længe og oplevet meget, Du maa dog have været meget lille, dengang Portugiserne boede her, vel omtrent af samme Størrelse som Misjumvi.“ Da det ikke er første Gang, jeg har hørt de Sorte udtale sig saaledes, forundrede Spørgsmaalet mig ikke synderligt; jeg forsøgte at gøre dem forstaaeligt, at en Mand sjælden bliver mere end 70 Aar, altsaa var det fire gamle Folks Alder, siden Portugiserne var her, og jeg var endnu en ung Mand lidt over 30 Aar. Ja, mente de, hvorledes kan Du saa fortælle det, som om Du havde oplevet det altsammen? Jeg fortalte dem, jeg havde læst det i en Bog; naar man kunde læse, var det ikke nødvendigt at opleve alt for at vide Besked.

Vi fik, efter et Par Dages møjsommeligt Arbejde, Brønden sat i Stand igen, og vi trak straks Vand for at vande Æslerne, som i to Dage havde tørstet. Om Eftermiddagen gik jeg derhen for at se om alt var i Orden. Jeg fandt da en af mine Folk liggende paa Vejen spejdende mellem Buskene. Han gjorde Tegn til mig, at jeg skulde forholde mig rolig, og jeg listede mig paa Tærne hen til ham for at se, hvad han saa opmærksomt betragtede. Mellem Grenene kunde jeg da tydelig se Brønden, hvor vi havde stillet to store Tønder med Vand til Æslerne. Omkring Tønderne var vel omtrent 70 Aber, som slukkede deres Tørst. Jeg gjorde en Bevægelse, og alle forsvandt som Lyn mellem Grenene. „Hvor har Aberne før faaet Vand?“ spurgte jeg den Sorte, thi i

to Aar var der jo ikke trukket Vand af Brønden. Den Sorte sagde: „Aberne har Forstand ligesom et Menneske. Da vi intet Vand har trukket, har de hentet det selv. En af de stærkeste Aber klamrer sig fast ved Murens Rand, en anden griber fat om Livet af ham, en tredje ligeledes, og saaledes bliver de véd, indtil den sidste har naaet Vandet, saa løber alle Aberne ned ad den levende Strikke og drikker, og de Aber, som har dannet Strikken, bliver afløste, medens andre tager deres Plads, medens de drikker.“ Den Historie mindede mig noget om Molboerne og det tørstige Træ. Jeg har hørt mange af den Slags, men skønt jeg har opholdt mig længe mellem Aberne, har jeg dog ikke selv set det.“

Selve den indfødte Befolkning i Pangani adskiller sig efter Lautherborns lagttagelse væsentligt fra den i Bagamojo. „I Bagamojo har den Sorte mere Tiltro til Europæere og er i de fleste Tilfælde aaben og ærlig, her er han ligesom sky og lyver, saa man næsten aldrig kan tro, hvad han siger. Skylden derfor bærer kun Araberne, som er her i et Antal af omtrent 900; Løgn og Uærlighed er hans Natur, og de Sorte, som lever omkring ham hver Dag, tilegner sig en hel Del deraf.“

Endnu har Christian ikke faaet indrettet sig særlig bekvemt, thi hans Plantage „ligger omtrent $\frac{3}{4}$ Mil fra Pangani, og jeg maa gaa derud og hjem to Gange hver Dag. Det er et anstrengende Arbejde, især da det er skrækkelig hedt nu. Men jeg tænker i [om] et Par Uger at have et Hus færdigt og vil da bo derude. Saa kan jeg jo tage den med Ro, som man siger i Danmark. De sorte Landarbejdere,

som før boede her, er alle flygtede, og Egnen ser lidt øde ud. — Folk i Pangani fortalte mig, jeg skulde ikke tage Æslerne derud, da et Par Løver opholdt sig der nu. Jeg har undersøgt alt temmeligt nøje derom, men har intet Spor fundet, saa jeg tænker, det er en Fabel. Komisk var det dog, en Morgen tidlig, som jeg gik ud til Plantagen og havde ladet min Bøsse blive hjemme, da jeg ikke havde flere Patroner dertil, hørte jeg tæt ved Vejen en Lyd, som naar et svært Legeme falder til Jorden, og såa Grenene bevæge sig i et Par store Buske tæt ved mig. „Skulde det dog være sandt om Løven,“ tænkte jeg, og ønskede for [i] et Par Sekunder, at jeg aldrig havde set Afrika. Men da jeg vidste, Løven er et meget frygtsomt Dyr især om Dagen, saa begyndte jeg at skribe og løb mod Busken for at indjage ham Skræk . . . . da, paa en Gang en lille sort Pige stak sit Hoved ud mellem Grenene ganske graa i Ansigtet for Skræk. Jeg spurgte hende, hvorfor hun ikke havde givet sig til Kende. Hun sagde, hun havde plukket Bær, og Grenene paa Buskene brækkede med hende, netop som jeg kom til Stede. Da hun såa mig løbe mod Busken, havde hun udstaaet en skrækkelig Angst, thi hun troede, jeg var gal. Jeg talte et Par Minutter med hende for at overbevise hende om det modsatte, gav hende et Par Pesas [*smaa afrikanske Kobbermønter*], og vi fortsatte vor Vej, paa begge Sider med stor Tilfredshed.“

I Løbet af Aaret 1891 indeholder Breve af 12. April og 18. Novbr. til Søsteren og af 8. Oktober til Forældrene udførlig Redegørelse for Lautherborns Ar-

bejde og hele Tilværelse overhovedet paa den genoprettede Plantage.

Først d. 15. August s. A. — i Flg. Brev til Svo-
geren og Søsteren af 13. Novbr. — er hans Hus
bleven færdigt, og den 8. Oktober kan han derfra
skrive til sine Forældre om mange Vanskeligheder,
han dels har maattet overvinde, dels stadig har at
kæmpe med, deriblandt ogsaa Bryderier med den
tyske Kontorbestyrer. „Selskabet forlanger saa meget
skriftligt Arbejde af mig, de vil saa at sige have
Regnskab for hver [*ulæseligt Ord*] fra Kikogwe. For-
tænke dem deri kan jeg ikke, de har al god Grund
til at være mistroiske, thi her er saa mange Penge
bortkommen i Afrika, uden at det er muligt at skaffe
noget Regnskab derom. Da jeg bruger omtrent 4000
Kr. hver Maaned, er alle Øjne rettet mod Kikogwe,
saavel i Berlin som i Sansibar, og kommer en eller
anden Fejl for i mine Bøger, saa faar jeg straks en
ti til tolv Breve fra alle Verdens Kanter, som beder
mig at opklare det Virvar, som er i mine Bøger.
Da jeg temmelig godt vidste, at jeg som Bogfører
ikke er meget værd, søgte jeg af alle Evner at lære
og at gøre de Herrer tilpas, men saa fandt vor Chef
paa at skrive mig et temmelig groft Brev, hvori han
bebrejdede mig en Fejl, som jeg havde begaaet, jeg
havde nemlig skrevet en vis Sum Penge i Memori-
alen i Stedet for i Hovedbogen. Nu var min Taal-
modighed til Ende, og jeg satte mig straks ned og skrev
et Brev tilbage saa groft, som det vel var mig muligt,
hvori jeg fortalte ham, det var fuldstændig tilstrække-
ligt, naar jeg hver Dag maatte ærgre mig over tre til
fire Hundrede Sortes Dumheder, men en Dumhed fra

en Europæer ærgrede mig meget mere; det skulde derfor glæde mig, naar han vilde befri mig for mere Breve af den Slags som det sidste; jeg havde andet at tage Vare end at sidde paa Kontoret den hele Dag og havde iøvrigt ingen Kontrakt som Bogfører men som Landmand; Regnskab for hver Skilling, jeg brugte, skulde han faa, men ikke efter dobbelt italiensk Bogføringssystem; naar han vilde have det saaledes, kunde han lade sine Herrer Bogførere skrive *det* om, jeg sendte ham; jeg vægrede mig paa det bestemteste at give andet Regnskab end det, som var Skik og Brug for enhver Landmand, og bad ham i Fremtiden, hvis han vilde have Svar paa sine Breve, da at skrive høfligt, da dette var det første og sidste grove Brev, som jeg vilde [*be*]svare.“

„Det var for en Maaned siden,“ tilføjer Lautherborn, „og jeg har indtil nu ikke hørt fra ham, han er nu vel særdeles godt tilfreds!“ —

Ude paa Plantagen ligger nu et to-Etages Vaaningshus, „som jeg selv har bygget. Der er i anden Etage 3 store Værelser, hver 5 Meter kvadrat og en Veranda saa lang som hele Huset, 3 $\frac{1}{2}$ Meter bred, underneden er Kontor, Badestue, Spisekammer, Køkken, Pantery [*pantry*, *Spisekammer*] og Spisestue, Huset er 15 Meter langt og 9 Meter bredt, bygget af Korallstene. Det ligger omtrent 100 Meter fra Havet paa en lille Høj, og jeg kan fra mit Vindue se alle de Dampskibe, som kommer og gaar til Europa. Her er en henrivende Luft, Plantagen ligger nemlig paa en Art Halvø, og Vinden kommer næsten altid fra Havet til mig. Jeg føler mig ogsaa stærkere hver Dag, jeg er her, og har en Appetit som en

Tøndetærsker. Om Natten er det saa køligt, at jeg maa dække mig til med et uldent Tæppe for ikke at fryse; det er omtrent som i Europa. Et stort Hus for Opbevaring af Bomuld samt en Stald for 40 Okser, et Magasin og Beboelseshus for 40 Arbejdere staar nu færdigt; i Marken er omtrent 70 Tønder Land i Cultivation og staar med det prægtigste Bomuld, jeg i mit Liv har set, som jeg vil begynde at plukke om 14 Dage. Alle Europæere kommer saa gerne herud til Kikogwe, og om Søndagen har jeg for det meste stort Besøg, saa morer vi os med at spadsere i Skoven og se Aberne springe fra Gren til Gren eller [*med*] at sidde paa Verandaen og fortælle Jagt-historier.“

Lautherborn har paa Plantagen haft Besøg, baade af „Herrn von Soden, Guvernør for Østafrika,“ der „ikke kunde blive træt af at udtale sin Tilfredshed over mit Arbejde og lovede mig snart at komme igen, da han havde stor Interesse for Bomuldsdyrkning,“ og af det tyske Krigsskib Svalbe [*Krydseren Schwalbe*], „som er her ved Afrika for at beskytte de forskellige Pladser paa Kysten.“ Krydserens Officerer har han trakteret med en Middag, der skyldtes hans egen Kogekunst, som „jeg har tilegnet mig her.“ Stolt anfører Lautherborn Spisesedlen, der lyder paa: „Kødsuppe med Boller, Fiskesalat i Mayonnaise Sauce, Bøf à la Mode med brunede Kartoffler og Gemyse, Andesteg fyldt med Østers og som Dessert Pandekager med Syltetøj; til Suppen drak vi Portvin, til Fisken Reinvin, til Anden Rødvin og til Deserten Champagne. Alle Officererne gjorde store Øjne over det Maaltid og udtalte deres Forbavselse over,

at jeg kunde bringe et saadant i Stand her i Afrika, Pandekagerne med Syltetøj kom mig dog for, som om de vandt mest Bifald . . .“ Ikke uden Selvfølelse anfører han, at saa er det kun en „ganske almindelig, uciviliseret Neger,“ der „koger for mig.“

Hans Husstand paa Plantagen bestaar af denne Kok „med Hjælper, to Sorte for at holde alt rent ovenpaa og en fornedden, samt en sort Pige, som bærer Vand i Badestuen og sørger for, at alt er rent der. — Til Assistent har jeg en Botaniker fra Berlin.“

Brevet af 13. Novbr. udmaler yderligere Arbejdet i Plantagens første Tid: „Som jeg før skrev, tog jeg mere af mine Arbejdere fra Bagamojo med hertil. Da Plantagen dog efter Selskabets Ønske skulde anlægges efter større Maalestok, end der først var Tale om, saa viste det sig ogsaa snart, at jeg havde for faa Folk. De Sorte fra Pangani og den paa den anden Side af Floden liggende Landsby Bueni vilde ikke komme og arbejde hos mig, da de frygtede, de vilde blive slet behandlede, og Arbejdet gik derfor i Førstningen ret langsomt, men til min Glæde ankom tre Vanjamvesikaravaner her, og jeg kunde paa en Gang have 300 Mand pro Dag. Der var blandt Karavanefolkene flere, som kendte mig fra Bagamojo, og det var derfor en let Sag for mig at faa dem til at arbejde. Græsset stod her dengang omtrent 8 Fod højt og saa tykt, at man med Nød og Næppe kunde bane sig en Vej igennem; da det var temmelig tørt, satte jeg Ild paa det, og alt brændte bort, men et tæt Næt af stærke Rødder og Stubbe blev tilbage. Jeg tænker 4 stærke danske Heste kunde have trukket en Plov derigennem, men med de indiske Stude, som jeg

havde, var det en Umulighed, de vilde have faldet død om for [*vor, af*] Anstrengelse i den stærke Varme. Jeg satte derfor 300 Vaniamvesis i Arbejde, hver forsynet med en Hakke, og de hakkede alle Græs-rødderne bort og løsnede Jorden, Rødderne blev næste Dag, da de var tørre, baaret tilsammen og opbrændt, Buske og Træer blev omhuggede, og Rødderne udgravede, og jeg havde saa i kort Tid et stort Stykke Land ganske rent. Nu satte jeg de seks indiske Stude i Arbejde med tre svære engelske Harver og harvede alt Landet, efter de Sorte havde borthugget Græs og Buske. I 6 Uger havde jeg 50 Tønder Land saa rent og glat som en Mark hjemme og begyndte da at plante Bomulden, som bliver plantet i Rader . . . Paa samme Tid som Arbejdet gik for sig i Marken, maatte jeg sørge for, at Huse blev bygget for mig selv og mine Arbejdere; jeg lod hurtig bygge et langt Hus af stærke Stange [*Stænger*] og dækkede det med Palmeblade, hvor 40 Arbejdere fik god Plads, og lejede saa en Del Smaahuse omkring Plantagen saa alle kom under Tag, og begyndte at arbejde paa et Stenhus for mig, som jeg havde færdigt den 15. August . . . Sten er her i Massevis fra de gamle portugisiske Fæstninger, og jeg lod alt nedbryde for at bygge dermed, Arbejdet gik flot fra Haanden, men paa én Gang rejste alle Karavane-folkene bort. Da det svære Arbejde næsten alt var færdigt, og jeg havde faaet Maanedsarbejdere tilstrækkelig, skadede det mig ikke, men Folkene, som alle er meget overtroiske her, sagde mig, at de havde ikke Lyst til at blive paa Plantagen, da Fanden hu-

serede dér. Jeg véd, der var en ung Pige, som døde meget hurtigt, og om hende sagde de, hun havde været udenfor Huset om Natten, og der havde Fanden grebet hende og klemmt hende paa Maven, og derfor var hun død.

Jeg forsøgte, saa godt som det var mig muligt, at bringe dem fra deres Tro, men ganske lykkedes det mig ikke, og da et Par Uger derefter en ung Kone laa svært syg af Feber om Natten og om Morgenens havde mistet Bevidstheden, erklærede de mig alle, at nu vilde de ikke blive her længere, thi nu var det sikkert, at onde Aander opholdt sig her; den unge Kone havde ikke længe tilbage, sagde de, og naar vi har begravet hende, gaar vi bort. Her var gode Raad dyre; naar først Plantagen fik det Ry blandt de Sorte at være forhekset, saa kunde jeg lige saa godt pakke mine Sager sammen, thi det vilde da være saa svært at faa nogen til at komme her og arbejde. Jeg gik ind til den unge Kone og fandt hende svært syg, hun var ganske kold over hele Kroppen, hun havde haft en stærk Feber, og som det ofte gaar her, falder Feberheden lidt efter lidt til langt under normal, og den Syge, hvis ingen Hjælp kommer, sover da ganske rolig bort. Det første, jeg gjorde, var at vække hende og nøde hende til at drikke et Ølglas fyldt halvt med varm The og halvt med Cognac og gav fire Koner 1 Fl. Whisky, som de skulde ribe [*reiben, gnide*] hende med, indtil Varmen kom tilbage, lod bygge en god Ild tæt ved Sengen, stillede en Kone ved hendes Hoved, som skulde holde hende vaagen og paa ingen Maade lade hende sove, indtil Sveden begyndte

at vise sig, og gik saa ud til Folkene, som jeg forklarede, hvorledes den unge Kone var bleven syg, ikke ved Fandens Hjælp, men som alle andre Folk bliver syge her og paa alle andre Steder. „Men paa andre Steder bliver de igen raske,“ sagde de, „her derimod dør de altid, fordi Fanden har en Haand med i Spillet.“ Jeg sagde dem: „Den unge Kone er endnu ikke død, og maaske bliver hun igen rask.“ „Ja maaske,“ sagde de, „men hvis hun nu dør, som der er mere Udsigter til, vil Du saa tro, at Fanden har sit Ophold here?“ „Nej,“ sagde jeg, „paa Fanden tror jeg ikke, men hvis den unge Kone bliver rask, vil I saa opgive Troen paa Fanden og blive hos mig?“ Ja, dertil var de alle villige. „Naa, saa til Arbejdet,“ sagde jeg, „hvis Konen dør, kan vi holde Raad i Morgen.“ Alle gik til deres Arbejde, og jeg gik ind i Huset for at se, hvorledes det gik med den Syge. Der var endnu ingen Forandring, og Korne, som arbejdede med hende, saa bedrøvede ud, hun vilde hele Tiden sove, og der maatte ruskedes ganske stærkt i hende for at holde hende derfra; men omtrent Kl. 10 begyndte Varmen at komme tilbage, og en Time derefter laa hun badet i Sved. Jeg lod hende da sove, saa længe hun vilde, og om Aftenen gav jeg hende et Par Kininpiller; næste Dag var hun saa rask, at hun kunde sidde udenfor Huset, og har været det siden. Troen paa Fanden faldt betydelig, da hun igen viste sig ved Arbejdet, men helt forsvunden var den dog ikke. — Vi havde her, jeg tror det var i Juni, en Maaneformørkelse, og om Aftenen, som jeg sad i Pangani, hørte jeg den mest øredøvende Larm nede

paa Gaden. Folk skreg, slog paa Blikkander og Trommer, kort sagt gjorde en Larm, som er umulig at beskrive. Jeg spurgte en af Folkene, som var til Stede, hvad det skulde betyde. „Jo,“ sagde han, „Fanden vil sluge Maanen i Aften, et godt Stykke deraf er sort, og hvis vi ikke driver ham bort med vor Larm, saa ser vi aldrig Maanen mere,“ og de vedblev med deres Larm, indtil Maanen var klar og gik saa hjem i den Tro, de havde fordrevet Fanden. Næste Dag efter Maaneformørkelsen forsøgte jeg med tre store Kugler at gøre dem bekendt med Jordens, Solens og Maanens Stilling til hinanden, men jeg kom ikke langt dermed, thi ingen af dem vilde tro, at Jorden drejede sig, da de mente alle Huse maatte falde om, og Menneskene kunde ikke holde Fodfæste paa en Kugle, selv om den var nok saa stor, naar den blev sat i Bevægelse. De morede sig kostelig over min Vits, som de kaldte det, og jeg såa dem tale med hinanden derom forskellige Gange om Dagen, men altid lo de saa hjerteligt derover, som om jeg havde forsøgt at holde dem for Nar. Ofte har en eller anden den Tro, at onde Aander bor i Huset med ham, og lader saa alle komme, som har Piber og Trommer, og de laver Musik den hele Dag, som efter min Mening er skrækkelig nok til at forjage et helt Kompagni af onde Aander. — Ved Bygningen her lod jeg Kalken hejse op til Murerne, underneden stod en Mand, som hang de fyldte Spande med Kalk paa Krogen og tog de tomme bort, og ovenpaa stod en, som tog imod Kalken og hængte de tomme Spande paa Krogen. Ved Skødesløshed lod han en Spand falde ned

paa sin Medarbejder, som slog ham et stort Hul i Hovedet. Da jeg skændte paa ham, fordi han ikke gav Agt paa sit Arbejde, sagde han: „Jeg vilde ikke, at min Medarbejder skulde komme til Skade, men Fanden havde sin Haand med deri, derfor faldt Spanden.“ At han ikke havde hængt den rigtig paa Krogen, og at det var Skylden deri, kunde han ikke indse. En Neger har altid et Svar paa rede Haand, naar han har forset sig; da han er temmelig doven, kommer det jo ikke saa sjældent for, at man griber ham i hans Driveri, og stiller man ham til Regnskab, siger han næsten altid: „Jeg havde en saadan Hunger, at jeg ikke kunde arbejde længere, men maatte hvile mig et Øjeblik.“ Hunger har de alle, og det Ord hører man vel hundrede Gange hver Dag, skønt de dog fortjener en temmelig god Løn her. De faar 10 Rupees [*ostind. og østafrikansk Sølv mønt, 1,50—2 Kroners Værdi*] pro Maa ned, en Rupee har 64 Pesas, de kan leve temmelig godt med 10 Pesas pro Dag lidt over 1 Reichsmark om Ugen og er dog altid sultne. Hvor de gør af Pengene, kan jeg ikke blive klog paa.“ —

Vanskeligheder nok bereder de sorte Arbejdere deres taalmodige Læremester, inden han kan faa dem til at makke ret. Naar Bomulden er kommen op og i Løbet af 3 Uger har faaet 4 Blade, maa der „nu hele Tiden gøres rent, og Jorden løsnes omkring den unge Plante. Tæt ved Planten lod jeg mine Arbejdere holde alt rent med deres Hakke, og i Midten af Raderne pløjede jeg med Cultivatoren (som ser ud som en trekantet Harve), og holdt alt rent dér, men

at faa Negrene til at køre med Studene mellem de unge Planter uden at brække dem om var et Stykke Arbejde, som jeg ikke let skal forglemme. De havde nemlig alle Angst for en Stud og er bange for at gaa op til dem og spænde Aaget fast. Saa snart som Studen såa til Siden, troede de alle, den vilde stange, og gode Ord eller Slag kunde ikke bringe dem derhen, saa jeg maatte selv i den første Tid spænde Studene for hver Dag. Saa at lære dem at bruge Tømmerne: Jeg forklarede dem, naar man rykker i den højre Tømme og løsner den venstre en Smule, gaar Studene til højre og omvendt, men det slog sjældent Fejl, at Studene ikke gik i den modsatte Retning af den, de vilde have, fordi de rykkede i den forkerte Tømme; og paa forskellige Steder pløjede de alle Bomuldsplanterne bort, saa jeg maatte saa om, men da jeg havde aset med dem i omtrent en Maaned, forstod de saa temmelig at køre, og jeg holdt derefter al Bomulden ren med de seks Stude. Da de mærkede, de kunde gøre deres Arbejde temmelig godt, kom de til mig og bad om en Forhøjelse af deres Løn, thi nu, sagde de, forstaar vi meget mere Arbejde end de andre, med de seks Stude gør vi mere Land rent end 50 Mand med deres Hakker, og vi maa derfor ogsaa fortjene mere, thi naar vi ikke holdt rent med Studene, maatte Du give mange Penge ud til andre for at holde alt rent. Jeg mente dog dertil, at det var Studene, som trak Cultivatoren og gjorde det meget Arbejde, medens de havde meget let Arbejde med at gaa bagefter dem, og egentlig maatte jeg betale

dem mindre, da de ikke havde det nær saa svært, som de Folk, der arbejdede med Hakken; det syntes de nu ikke rigtigt om, men mente, saa var det vel dog bedre, at alt blev ved det gamle.

At plukke Bomuld holder Negrene lige saa meget af her som i Amerika, dog er der den Forskel, dér plukker han fra 2 til 300 Pund om Dagen, medens her driver han det ikke til mere end 40 Pund, dog tænker jeg, at de til næste Aar vil kunne plukke 100 Pund om Dagen. Aberne interesserer sig ogsaa svært for min Bomuldsmark, de plukker Bomulden og æder Sæden, som er deri, og kaster den saa bort; hver Morgen gaar jeg ud for at jage dem bort, saasnart de faar Øje paa mig, stiller de sig lige i Vejret paa Bagbenene for at se, hvad for en Vej jeg gaar, og naar jeg kommer nærmere, sætter de i store Spring over Bomuldsbuskene og forsvinder i Skoven for atter at komme til Syne i de høje Træer, hvor de springer omkring og gør en Larm, som om de morer sig over at have stjaalet Bomulden.“

Betegnende for baade de stedlige Forhold og Lautherborns Sindelag er „en ganske morsom Historie,“ som han fortæller i Brevet af 12. April 1891 til Søsteren: „En Aften, som jeg sad paa mit Værelse og var ved at gøre Regnskabet over Plantagen i Orden, kom en af Folkene ind til mig og meldte mig, at der var to Negerpiger, som ønskede mig i Tale. Jeg bad ham om at bringe dem ind og spurgte dem saa, hvad de ønskede. De fortalte mig, de var Slavinder (Hustruer) af en rig Araber, som boede 6 Mil paa den anden Side Floden, han behandlede dem saa slet, slog dem, ja havde lagt dem i Lænker et

Par Dage og sultet dem, da han mente de var ham utro, de sagde, han havde nok [*noch, endnu*] tolv Slavinder, som han i sin Skinsyge behandlede paa samme Maade; de bad mig om at købe dem fri eller søge at overtale Araberen til at lade dem arbejde hos mig for maanedlig Betaling, de bad mig om at gøre alt, hvad jeg kunde for dem, thi sagde de: „Vor Herre er en meget styg Mand, og hvis han fanger os nu, slaar han os ganske sikkert ihjel, naar han faar os tilbage.“ De såa saa bange ud, at det gjorde mig ondt for dem, og jeg sagde, de kunde blive her, saa vilde jeg forsøge at tale med Araberen. Et Par Dage derefter kom han til Byen, og da han erfarede, at de var i Huset hos mig, gik han til Fortet her og klagede sin Nød til Officeren, som er højst Befalende. Jeg fik da Brev om at udlevere de to Piger til deres rette Ejer. Da Araberen kom med Brevet, vidste jeg, hvad Klokken havde slaet og lod min Hat hente for at gaa og tale med Officeren, da det kom mig for, at han havde handlet uden at tænke over, hvad han gjorde. Jeg fandt ham urokkelig. Han sagde: „Araberen var en meget god Mand, meget høflig og fornem, og da han ikke ønskede at sælge sine Slavinder, maatte jeg give ham dem tilbage. Jeg tillod mig at sige ham, at en god Araber var meget sjælden, og at den største Skurk imellem dem vilde altid vise sig høflig overfor Regeringen, da det var nødvendigt for ham, og at jeg var temmelig overbevist om, at denne Araber var en stor Skurk. Da jeg imidlertid såa, at han ikke vilde forandre sin Mening, gik jeg tilbage, lod en Mand hente, som boede i Udkanten af Byen, og

sagde ham, her var to Slavinder, som jeg, naar Natten kom, vilde sende til ham, dem skulde han holde skjult for [i] et Par Dage. Han var straks villig, og medens Araberen ventede foran Huset for [paa] sine Slavinder, lod jeg dem klæde sig om i mit Tøj, og saa maatte de øve sig i at gaa som en Mand. Derefter sendte jeg dem en efter en anden med en af Husets Folk lige forbi Næsen af Araberen, som ikke kendte dem, og de naaede lykkelig Huset, hvor de blev holdt skjult for et Par Dage til stor Ærger [*Ærger, Ærgrelse*] for Araberen, som satte Himmel og Jord i Bevægelse for at finde dem. Da han med uforrettet Sag rejste bort, lod jeg dem i Nattens Mulm og Mørke bringe om Bord i en Sejlbaad, som straks satte Sejl og bragte dem til Bagamojo, hvor de nu bor i Fryd og Gammen, og Araberen kan ikke forstaa, hvor de er bleven af. Naar en Maaned er gaaet, tænker jeg, han kommer til mig og beder mig, om jeg ikke vil købe dem, da han saa vel indser, at han kan ikke faa dem tilbage.“

Under sit Ophold i Afrika faar Christian Lautherborn stadig Breve fra sine gamle Principaler i Texas, Enken Mrs. Shaw og hendes Søn. I Brevet til Forældrene af Oktober 1891 fortæller Christian, at hun „er jo næsten forrykt for at faa mig tilbage. Hun siger, Sønnen vil gerne forpagte mig sin Farm paa ordentlige Betingelser, naar jeg blot vil komme. Det vilde jo være temmelig godt, men paa den anden Side tror jeg nok, at D. O. A. G. vil betale mig fra 8 til 10,000 Mark om Aaret, hvis jeg vil blive her, naar min Kontrakt er udløbet, og jeg tænker næsten,

jeg bestemmer mig for det sidste, thi det er en temmelig god Løn, og hvis jeg forpagtede Shaws Farm, vilde jeg knap kunne tjene mere end 5000 Mark om Aaret.“ Dertil kommer, at „hvis jeg kom tilbage til Texas, varede det vel næppe to Maaneder, før jeg blev gift, dette vilde Mrs. Shaw sørge for, saa hun var sikker paa at beholde mig, og dertil har jeg endnu ingen Lyst, saa jeg bliver nok i Afrika.“

„Men,“ glæder han dem derhjemme med, „hvorledes det nu end gaar, kommer jeg først hjem og bliver en 5 à 6 Maaneder, og saa kan vi jo tale om Sagerne. Jeg er Gud ske Lov frisk som en Fisk og har de bedste Haab for Fremtiden.“ —

En Maanedstid før hans Rejse for hjemgaende, der skal tiltrædes d. 10. Maj 1892, indtræffer fra Danmark den sørgelige Meddelelse, at hans 33-aarige, ugifte Søster er død. „Det kommer mig for som en Drøm, hvis Virkelighed der jo dog desværre ingen Tvivl kan være om,“ skriver Christian d. 8. April, „jeg husker hende jo kun som ung rask Pige, der altid havde Lyst til at gøre Løjer med mig og har hele Tiden været i den Tro, at hun vilde blive den ældste af os alle Søkende . . . At det for stakkels Moder maa være den største Sorg og Savn, kan jeg tænke mig, og det bedrøver mig kun, at jeg ikke er der og kan trøste hende. Dog hvad for mig muligt er, vil jeg gøre, jeg rejser ikke omkring til andre Steder, som før var min Beslutning, men rejser af den nærmeste Vej hjem for at være hos Eder.“

Da han er forpligtet til at tage over Amerika for at købe nogle Maskiner for Selskabet, mener han

næppe at kunne „være hjemme min 33. Fødselsdag d. 5. Juli,“ men han „vil tilskrive Eder fra ethvert Sted, jeg kan, og søge at spare saa megen Tid som muligt.“

Christian Lautherborn er nu hjemme i Danmark 3—4 Maaneder.

Hansældste Søster har skildret ham under Opholdene hjemme saaledes: „Disse Ophold varede noget over 4 Maaneder og blev altid imødeset af hele Familjen som en af de største Begivenheder, idet han kom med hele Eventyrets Glans fra de fjerne Lande, medbringende store Kasser og Kister indeholdende straalende Gaver fra det rige Indien, guldstukne Silke-Vægtæpper, Silkekjoler, Sølvsmykker, Ibenholts-Kunstgenstande, kostbare Spadserestokke, Strudsfer fra Aden o. s. v., Vaaben, Skjolde, Slangetrommer o. s. v. fra de Sorte i Afrika. I mine Forældres beskedne Hjem blev alle disse pragtfulde Ting udstillede, og hver kom saa dertil og modtog sine Gaver, medens Glædestaarerne trillede ned ad min gamle Faders Kinder. — Dertil kom saa, at vi vidste, vi gik en interessant Tid i Møde, idet han fortalte langt interessantere om sine Hændelser end han skrev.“

— Den Beskrivelse af Tilbagerejsen til Afrika, som Christian Lautherborn pr. 25. Novbr. 1892 sender hjem til sin Søster og Svoger, indeholder intet særligt nyt. Det er den samme Fortælling som forrige Gang, for fire Aar siden, om „brunøjede Skønheder“ i Italien — denne Gang Neapel — som de bortrej-

sende „tilvifter vort Farvel“, om Port Said, Suezkanalen, det røde Hav, Aden osv.

Da han er naaet til Pangani „blev jeg paa Plantagen modtaget med Jubel af mine Negre, og jeg maatte naturligvis ud med noget godt at spise til dem: Reis og et Par Geder. Europæerne såa saa godt ud, og Grunden dertil var, at den Brønd, som jeg havde begyndt, da jeg rejste hjem, og som var færdig nu, har jernholdig Vand, som jo er meget sundt, da Blodet let bliver for tyndt her. . . .

Hele Landsbyen Bueni aflagde mig et Besøg forleden Dag, begge Høvdingerne med alle deres Haremsdamer og Slaver, jeg tænker i alt omtrent 300 Mand. De havde Musik med og opførte en Dans midt i Gaarden og sang dertil. Da Dansen var færdig, uddelte jeg et Par Kister Mineralvand iblandt dem, som de gerne drikker, og Høvdingerne gav jeg de medbragte Tøjer, som glædede dem særdeles. Jeg har nu 28 Gr. Reaumur om Dagen, men maa sige, det er meget behageligere for mig end den skarpe Vind, som farer igennem Gaderne hjemme, jeg finder det ofte ganske besynderligt, at jeg holdt det saa godt ud. Jeg frygtede, den første Tid her i Afrika skulde blive kedelig for mig efter min 6 Maaneders Ferie i Europa, men jeg fik paa en Gang saa meget at bestille, at jeg maatte staa op om Morgenens Kl. 4 og arbejde til Kl. 6 om Aftenen for at blive færdig, det fordrev alle sørgelige Tanker, og jeg befinder mig nu meget vel.“

Ved Julen er Lautherborn overordentlig glad for hjemme fra at have faaet Breve og Fotografier, Almanakker og „en hel Bunke“ af Aviser fra Søste-

rens By. Blandt Brevene er ogsaa et fra en Frøken, der „skriver en meget god Haand,“ hun „sendte mig to Billeder fra Aalborg, et fra Skovbakken og et fra Kilden, meget smukt tænkt af hende og fortæller mig for Resten, at hun længes efter mig, og at jeg maa se at komme hjem snart uden først at forelske mig i en Sort; hun er et meget oprigtigt Pigebarn, synes jeg!“

„Julen har jo ikke stort at sige her,“ fortsætter han, „vi fik os noget rigtig godt at spise og drikke. Jeg havde bagt nogle Klejner og Sodakage, som faldt i god Smag, men gode var de nu efter min Mening ikke, maaske naar jeg faar Tid og Lejlighed til at øve mig, at de da vil blive bedre.“

„Lagde Du Mærke til,“ spørger han sin Søster, „hvor Stjerneerne tindrede paa Karlsvognen Juleaften? Efter at have spist satte jeg mig udenfor Huset og røg min Cigar og kastede Blikket af og til paa Karlsvognen og sendte Eder en Hilsen.“

To Aar gaar paa vanlig Vis med Plantagearbejde i Kikogwe. „Jeg har saamænd Hænderne fulde,“ skriver han d. 14. Maj 1893: „... alle Creaturene var døde, da jeg kom her tilbage, dels paa Grund af ufornuftig Behandling, og dels fordi de ikke havde godt Vand at drikke. Da det sidste er afhjulpet, anskaffede jeg 14 Stude og 3 Køer med Kalve, som til Dato befinder sig rigtig godt og er tykke og fede. De tre Køer giver saa megen Mælk, at jeg maatte lave mig en ny Kærne, da den gamle, som jeg fortalte Eder om, da jeg var hjemme, var for lille. Kærnen lavede jeg saaledes: Et glaseret Drainrør,

som var bredt i den ene Ende og smalt i den anden, slog jeg over paa Midten, satte en Cementbund deri, lavede et Laag af haardt Træ, borede et Hul i Midten, og lavede en Stampe dertil; den samme Kærne havde man i gamle Dage paa Landet; man bevæger Stampen op og ned, naar man vil kærne. De Sorte morede sig over den for dem nye Opfindelse, men synes nu meget bedre om at lave Smør paa denne Maade end at ryste det sammen i en Flaske som før. Naa, mit Smør er ogsaa berømt her nu, hver Gang jeg har Besøg, hedder det: Aa, giv os lidt Smør og Brød, det er noget, som man aldrig faar herude! og naar saa Smørret kommer paa Bordet, kan jeg være sikker paa, at der ikke bliver levnet meget.“

D. 5. Marts 1893 hænder det, at Sultanen i Sansibar, Said Ali, dør. Lautherborn har netop dengang været i Forretninger derovre og benytter nu Lejligheden til overfor Familjen hjemme at give baade en Skildring af Forhold i Sansibar og fremstille sin — højst tyskvenlige — Opfattelse af lokale Rygter og af Sagens politiske Side.

Saasnart Rygtet om Sultanens Død udbredte sig, „begyndte alle hans Undertaner [*Untertanen, Under-saatter*],“ „at skraale i vilden Sky; især fra Haremet lod Kvinderne deres Skraalen lyde i en Grad, som overdøvede alle andre. Det er jo Skik og Brug blandt Araberne, ja ogsaa blandt de Sorte nu, at naar en Mand dør, saa samler alle hans Venner og Bekendte sig i hans Hus og græder syv Dage, det vil sige, man kan egentlig ikke kalde det at græde, det er

mere en Art Hysten, som naar Kattene gaar paa Frieri; især er det Kvinderne, som udfører det, Mændene ser man sjældent tage Del deri. I Sansibar hørte man ogsaa hver Dag, indtil de syv Dage var forbi, fra de fleste Huse Jamren, som om nogen laa syg af stærk Mavepine.

Sultanen blev begravet i Haven tæt ved sit Palads, hvor hans Fædre hviler. Jeg siger Palads, men det er egentlig ikke det rigtige Ord for det efter vore Begreber, et stort hvidkalket Hus, fire Etager højt med en Veranda for hver Etage, som hviler paa Jernsøjler, omkring Verandaerne er skrevet Skriftsprog af Koranen med arabiske Bogstaver; Taget er af Bølgeblik og oppe paa Spidsen en lille Udkigsplads, for at Sultanen kan være den første, der ser den nye Maane, naar Beiramfesten begynder (arabisk Nytaar). Værelserne i Paladset er store og rummelige, men ikke udstyrede med Pragt eller Smag. Ved Opgangen hænger en stor Lysekrone, og paa Væggene er anbragt polerede Geværerækker, hvor Skildvagternes Vaaben hænger i. Paa den ene Side af den nederste Veranda staar opstillet forskellige Ekvipager overtrukket med Sejldug, paa den anden gamle Kanoner; paa Jorden ved Siden af Huset ligger gamle Dampmaskiner, Bøjer, Jernbanskiner, Jernsøjler, som er bleven tilovers fra Bygningen. Hovedgaden, som gaar der forbi, er ikke stort bredere end Doktors Gyde i Aalborg; Toldhuset er lige overfor og paa Gaden ligger Hundrede af Sække med Nelliker, Copra, Copal og Gummi; de to første udsender en Duft, som knap er mulig for en god Næse at holde ud i Længden. Oppe i

Værelserne staar europæiske Møbler saasom Sofaer Komoder, Stole, Konsoller; lange Spejle og Ure hænger paa Væggen, men man faar det Indtryk, som de er stillet derhen for at fylde Pladsen ud; Audienssalen er stor og rummelig, belagt med persiske Tæpper, Væggene er tæt behængt med lange Spejle og Ure; paa begge Sider staar en lang Række Stole og foroven en Art Tronstol. Her sidder Sultanen, naar Europæerne ved festlige Lejligheder kommer og ønsker ham til Lykke; saa bliver man trakteret med sort Kaffe og Dadler, dernæst en Slags Sukkervand, og til Slut faar man et Par Draaber Rosenolje paa sit Lommetørklæde, som dufter en hel Maaned derefter, selv om det ogsaa bliver vasket et Par Gange. Naar man rejser sig for at gaa, begiver Sultanen sig til Udgangen, og dér staar han og giver enhver Haanden til Farvel.— Da Said Bargasch var død [*i 1888*], kom hans Broder Said Kalifa paa Tronen. Det var netop i den Tid, hvor man ikke rigtig vidste, om Sansibar skulde tilfalde Tyskerne eller Englænderne. Said Kalifa kunde imidlertid ikke lide Englænderne, derimod syntes han rigtig godt om Tyskerne og vilde gerne stille sig under deres Beskyttelse, men han kom ikke dertil, thi han døde pludselig, og senere blev der jo lavet en Kontrakt mellem Tyskland og England, Tyskerne fik Helgoland og skulde derfor ingen Krav gøre paa Sansibar.

Said Kalifas Død [³/₂ 1890] var meget mistænkelig. Han var en rask og kraftig Mand, kun syg i nogle faa Dage, alle siger, han var forgiven af Englænderne. De syntes ikke om hans Hang til Tyskerne, og da det var paa en Tid, hvor der maatte handles

hurtigt, betalte de hans Doktor for at skaffe ham af Vejen. Naturligvis har man intet klart Bevis herpaa, men det vilde jo ogsaa være umuligt at skaffe, men man véd jo, at Englænderne skyer intet for at til-egne sig nye Kolonier, hvorfor saa ikke ogsaa dræbe en stakkels Sultan, naar det kunde hjælpe dem! Et er sikkert, alle de bedre Sorte og Arabere, som jeg kender, siger, at Englænderne var Skyld i hans Død. Saa kom Said Ali Bin Said paa Tronen fra 1890 til 1893. Han var en stor Englænder-Ven, Englænderne gav ham en Æresvagt, som havde hemmelige Ordre til at skyde ham ned, hvis han skulde gøre Vrøvl. I Førstningen var Said Ali meget tilfreds, men han mærkede jo snart, at han kun var Sultan for et Syns Skyld og indsaa sin Fejl, at han ikke havde stillet sig under tysk Beskyttelse. Han skal nok ogsaa have givet sine Følelser Luft i Ord, som dog maa have kostet ham Livet, thi han døde ligesaa pludseligt som sin Broder. Englænderne skriver rigtignok, han har været syg i et Par Aar, men det tror jeg ikke, thi jeg har set ham et Par Gange, og da saa han kraftig og stærk ud. Selv i Sansibar vilde man ikke tro paa Rygtet om hans Død.“

Det er paa selve Juledag 1893, at Lautherborn med tre Negre, som bærer hans Tøj, tiltræder en lille fjorten Dages Tur, der skal blive af stor Betydning for hans fremtidige Virksomhed.

Den gælder nogle Kaffeplantager oppe i „Handai-bjergene“ [?] og gaar fra Pangani over Kigombe og Tanga, hvor „to Rejsekammerater“ slutter sig til, videre gennem Landet Bondei.

I Kigombe bliver Lautherborn indkvarteret i en Hytte med en alt for kort og ubekvem Seng, saa at han „vaagnede op efter et Par Timers Forløb med en Følelse i alle Lemmer, som om jeg var falden ned fra et 4-Etages Hus. Klokken var imidlertid bleven 4, og Maanen skinnede saa klart, at man kunde se ligesaa tydeligt som om Dagen, og jeg vækkede mine tre Sorte og begav mig paa Vejen til Tanga, som jeg naaede om Eftermiddagen.

Det er vel kun i Tropen, at man har saa klart Maaneskin, man kan her ved Fuldmaane godt læse en Avis, uden at det generer Øjnene. Jeg véd aldrig, en Morgen er forekommen mig saa smuk som den. Vi gik hele Tiden paa Strandbredden. Havet saa ud, som et Søvlagen var lagt over det, Kokospalmerne voksede tæt ned til Stranden, og da Maanen stod lavt, kastede de deres Skygger over Strandbredden og ud i Vandet, Bladene bevægede sig let i den svale Morgenvind, og Skyggerne tegnede sig skarpt i det klare Vand, [*det*] saa ud som vældige sorte Fisk, der langsomt bevægede sig ind mod Land. Stranden var snart flad, snart dannede den vældige Koralklipper, saa vi for at komme udenom maatte vade i Vand til op til Bæltestedet, men det var aldeles ikke ubehageligt at komme ud i Vandet saa tidlig om Morgenen, thi saavel det som Luften havde vel 23 Gr. Reaumur.“

I Tanga, hvor der bliver bygget en Jernbane, som foreløbig skal gaa til Bjerget Kilimandscharo, er en Mængde Europæere beskæftiget over hele Linjen som Opsynsmænd over de sorte Arbejdere. Lautherborn træffer flere gamle Bekendte blandt de Sorte

dér, baade mandlige og kvindelige, som i den sidste Tid havde oplevet meget mærkeligt, „som de nu ønskede Forklaring paa.

Først vilde de gerne have at vide, hvorledes det er muligt for en Mand at blive saa tyk som en Flodhest; de havde nylig set en Europæer, som besøgte Tanga et Par Dage, han var saa tyk, at han maatte have to Døre aabne for at komme ud af Huset; naar han gik paa den sandede Vej, sank han i over sine Sko og pustede og stønnede, som om han havde Koldfeber, Sveden drev ned ad ham, saa alt Tøjet klæbede sig fast til Kroppen, og naar han kom tilbage til Hotellet, tog det 5 Fl. Øl til at stille hans Tørst, Halsen var lige saa tyk som Hovedet. Uh, han var væmmelig (dette Udbrud er saa meget naturligt for de Sorte, som anser en lang Hals for en Skønhed, og som kun finder Fedme tiltalende hos Kvinden).

Jeg forklarede nu, at naar Folk i Europa blev saa tykke, saa hidrørte det mest derfra, at de bevægede sig for lidt og spiste og drak for meget; Folk i visse Livsstillinger, saasom Ølbryggere og Værtshusholdere var næsten altid fede, da de drak meget Øl og ikke bevægede sig meget.

Nu vilde andre vide, hvorledes en europæisk Kvinde kunde blive saa tynd i Livet, og have saa brede Hofter, og en saa tyk Bagdel. De viste med Fingrene mod hinanden, hvor tynd hun var i Livet, og idet de holdt Hænderne ud fra hinanden, Bredden af Hofterne og Tykkelsen af Bagdelen, de kunde ikke forstaa, hvorledes det gik til, thi det såa ud,

som der var skaaret et Stykke Kød af hver Side paa hende.

Jeg sagde dem, at i Europa gjaldt det i visse Kredse for en Skønhed at være tynd i Livet og for at tilvejebringe det (thi Gud havde jo ikke skabt os saaledes), snørede de sig sammen med noget, som vi kalder et Korset, et Stykke Tøj, hvor der er indsyet Staalskinner med Snørehuller, og det snørede de saa haardt sammen som muligt ligesom Karavanefolkene, naar de snørede deres Tøjlast for at faa den saa lille som mulig.

Ja, men saadan sammensnørede Kvinder var da ikke gifte? Jo, det troede jeg da nok. Men de blev dog aldrig Moder? Jo, vist gjorde de det. Men saa tog de dog Korsettet af? Ja, det kunde jeg ikke sige Besked om, da jeg ikke var gift. Aa, de stakkels europæiske Børn! sagde de. Men hvorledes var det da, at alle havde saa brede Hofter og Bagdele, var de stoppede ud? Ja de var, med Bomuld. Vokser Bomulden i Europa? Ikke meget. Saa var det maaske derfor, jeg plantede Bomuld her i Afrika for at forsyne de europæiske Damer, saa de kunde se kønne ud? Ja, naturligvis. Almindelig Latter: Ja Brana Malele er en Kunstner, han ikke alene bygger Huse, men ogsaa Damer af Bomuld, sagde de.

Du maa nu ikke tro, at jeg sidder og digter, hvad jeg skriver; saadan som jeg her har skrevet det, er det passeret Ord for Ord.

Nu kom vi til at tale om Hattepynt, og der blev mig spurgt, om det ogsaa var smukt at bære Fjer i Hatten i Europa, man havde set Damerne gaa

omkring ikke alene med Fjer, men ogsaa med Blomster og europæisk Gemyse paa Hatten.

Da jeg fortalte dem, at Strudsfer var anset som noget meget smukt for Damerne at pynte deres Hatte med, morede de sig kostelig og mente, det var jo den samme Smag som Menneskeæderne her, de bar ogsaa Strudsfer paa Hovedet, naar de gik paa Rov efter et godt Stykke Kød.

I det hele taget var man enige om, de europæiske Mænd var temmelig civiliserede, men Damerne burde dog henregnes til de Vilde, fordi de har en saadan daarlig Smag.“

Marschen videre fra Tanga forekommer Lautherborn værd at omtale som typisk for Marscher i Afrika, „især paa den hede Tid af Aaret.“ Vejene „er omtrent 1½ Fod brede, og Græsset vokser fra 8—10 Fods Højde. Den første Dag havde vi ingen Vand paa Vejen og maatte derfor tage alt Vand med, hvad vi brugte, fra Tanga. Indtil Kl. 10 var det ganske behageligt, men da Solen kom højere og højere, blev det hedere og hedere, Vinden følte vi ikke stort til mellem det høje Græs, men Heden desto mere. Saa indfandt Tørsten sig, Vandet var ganske lunkent, men det hindrede os ikke i at drikke uhyre Kvantiteter. Dog slukkede det varme Vand ikke rigtig Tørsten, og medens vi travede videre, beskæftigede mine Tanker [sig] kun med dejlige kolde Drinks, for mine Øjne svævede et Par store iskolde Flasker Sodavand, et Par Flasker Øl, der var trukket op, og Skummet stod dem ud af Halsen. Det var saa tydeligt, at jeg var nærvædet at tro, det var Virkelighed. Saa sagde min Kammerat, som maa have haft samme Tanker

som jeg: „O, hvor jeg ønsker, vi var i Berlin nu og sad med et koldt Glas Øl foran os.“ Jeg bad ham tie stille, mine Tænder løb i Vand ved den blotte Tanke. Han mente, jeg passede godt for Afrika; naar i en saadan Hede Tænderne kunde løbe i Vand, behøvede jeg jo blot at tænke paa Øl, saa kunde jeg aldrig blive tørstig.

Hen paa Eftermiddagen var vi saa heldige at komme til et Hus, hvis Ejer havde et Par Glas Vand, som han godvillig skænkede os. Tungen sad ved den Tid fast i Halsen paa mig, og aldrig véd jeg, at et Glas Vand har set saa forlokkende ud som det, og hvor dejlig det smagte! Det havde været opbevaret i en stor Lerpotte, som de Sorte selv laver, den er ganske tynd af brændt Ler saa tynd, at Vandet siver igennem ligesom Petroleum i en Lampe, det gennemsivede Vand fordunster hurtigt paa Udsiden, som har til Følge, at Potten saavel som Vandet deri er behagelig koldt. Nu, tænk Dig en stærk Tørst, saa stærk, at man knapt kan spytte mere og saa saadant et dejligt, koldt Glas Vand! Den bedste Vin i Italien har aldrig smagt mig saa godt som det; jeg drak det i smaa Drag og lagde Mærke til, hvorledes mine Sorte begærlig holdt Øjnene fæstet paa Glasset, om der ogsaa vilde blive noget til overs for dem. Jeg gav dem det halve Glas, som de broderlig delte, og vi gik videre.

Vi havde nu tre Timers Marsch til vor Lejrplads; paa Vejen blev jeg naturligvis tørstig igen, og da tænkte jeg kun paa det kolde Glas Vand og ærgrede mig over, at jeg havde været saa dum at give

det halve bort, hvorfor havde jeg dog ikke drukket det altsammen!

Som Solen var ved at gaa ned, naaede vi vor Lejrplads og havde marscheret i 9 Timer den Dag. Du kan tro, det smagte at faa Støvlerne af og saa et Par arabiske Sandaler paa de bare Fødder. Medens de Sorte slog Teltene op og andre bragte Vand, holdt vi Europæere Raad om, hvad vi skulde spise til Aften. Vi havde i Guds Velsignelse af alle Levnedsmidler med, og det var vel Grunden, at det tog os saa lang Tid om at blive enige. Men endelig dampede over Ilden en hel Rad af Gryder og Pander, og vi holdt et Maaltid, som det kun er muligt i Afrika efter en anstrengende Marsch; vore Sorte blev naturligvis ikke glemte, men fik alt, hvad vi levnede, som var saa rigeligt, at de ikke kunde spise det op.

Næste Dag skulde vi igennem det smukke Bondei, og om Morgenens var jeg ganske tidlig oppe for at faa alle purrede ud, saa vi kunde gaa bort, før Solen stod op, thi vor næste Lejrplads skulde være ved Foden af Handaibjergene, og dertil havde vi vel omtrent 7 danske Mil.

Bondei erindrer mig noget om de frodige Egne ved Vejle og Fredericia, alle dets Beboere glæder sig ved en vis Velstand, men aldrig har jeg set mere overtroiske Folk end de. Hvor Vejen førte forbi en Landsby, var altid, ved Indgangen dertil, bygget et lille Hus, hvorunder en Mand og en Kone formet af Ler var henstillede, til dem ofrede de Høns, Geder, Faar, for at de skulde forebygge, at Sygdom og onde Aander kom ind i Byen; paa en naturlig Død

tror de ikke, men naar én bliver syg og dør, saa er han altid forhekset, eller Fanden har haft en Finger med i Spillet. Saa bliver Doktoren (den kloge Mand) hentet, og han forstaar at tale med Aanderne, ofte kommer han overens med dem, og den Syge bliver rask, men naar det ikke lykkes ham, saa maa den Syge dø.“

Omtalen af de overtroiske Negre i Bondei bringer Christian Lautherborn til at ride hele to af sine Kæpheste, hans fra Danmark medbragte og gennem Besøgene hjemme stadigt fornyede Had til „Indre Mission,“ og hans under tysk Flag erhvervede stærke Modvilje mod Englænderne. „Negrene lever,“ skriver han, „i det hele taget i Frygt for Satan og onde Aander ligesom Indre Mission hjemme i Danmark, og naar en Fader taler til sine Børn, saa er det omtrent som om *Vilhelm Bech* [*dansk pietistisk Præst*] taler til sin Menighed, hvor Fanden og Helvede, Svovl og Ild spiller Hovedrollen. Vi kom forbi den engelske Mission Magila, men hvor meget har den udrettet i de tolv Aar, den har været her! Omtrent et Bøsseskud derfra havde Folk deres Afgudsbilleder, og en Aandedans blev danset til Trommens Slag, man bevægede sig rundt i en Kreds med Hujen og Skrigen, den Syge sad i Midten, og de onde Aander skulde jages bort med det skrækkelige Spektakel; om hun blev rask, véd jeg ikke, da vi ikke havde Tid at opholde os dér. Naar man nu tænker paa al den Nød og Elenighed, som har hjemme i England, og saa paa det herlige Land Bondei i Afrika, hvor de Sorte have i Hylde og Fylde [*in Hülle und Fülle, fuldt op*] af

Mad og Klæder! Her kaster Englænderne Millioner paa Millioner bort for at hjælpe de stakkels Sorte, medens de Fattige i London sulter og fryser ihjel, fordi de hverken har Føde eller Klæder i den strenge Vinter, mon det er, hvad de kalder „charity“ [*Kristenkærlighed*]?”

Da Opstigningen ad det 4000 Fod høje Bjerg finder Sted, gaar Vejen hele Tiden igennem den tætteste Urskov, jeg har set, Træstammernes Højde var fra 80 til 140 Fod til, hvor Kronen begyndte, og hvilket Træ! Det vilde bringe enhver Snedkers Hjerte til at hoppe i Livet paa ham ved at se det. Her var et lyserødt Træ med saa fine Aarer, at man kunde bruge det til de smukkeste Møbler, saa et gult og et brunt noget lig Nøddetræ, det var de bedste Sorter for Møbler . . . Hvilken Rigdom der stikker i en saadan Urskov, naar man bare kunde bringe det til Kysten! Men Transporten er for dyr, thi en Neger bærer ikke mere end 50 Pd. og forlanger en dyr Betaling derfor. Naar Jernbanen til Tanga er færdig, som løber tæt her forbi, skal her aabnes en Træforretning, og Forstfolk fra Tyskland bliver engagerede, som skal føre Arbejdet, for at Skovene ikke bliver hugget for stærkt ned. Luften i en saadan Skov er meget fugtig, og det drypper fra Træerne indtil Kl. 8—9 om Morgen, Solen skinner ikke gennem Løvet, thi Træerne staar for tæt sammen, jeg tror nok, jeg tør sige for hver 25 Fod er et Træ. Underskoven bestaar af Slyngplanter, smaa Buske og de dejligste Bregner, meget større end hjemme i Danmark. Jordlaget er overalt

rødt, fedt Ler, og om Morgenens tidlig, naar alt er saa fugtigt, falder man omkuld hvert Øjeblik, fordi Vejen er saa slibrig.

Man bestiger ikke Bjerget paa en Gang, men først en lille Høj, saa ned i en Dal, op en større Høj og ned igen, og saaledes indtil man er kommet 4000 Fod til Vejrs. Hvert Øjeblik farer en Bjergbæk skummende mellem de store Stene og Træstammer os forbi med saa dejlig koldt Vand. Vi naede op til Kaffeplantagen, som vi vilde besøge, Kl. 10 om Formiddagen, hvor vi fik en hjertelig Velkomst af Forvalteren.“

I disse Handai Bjerge faar Christian Lautherborn for lang Tid sin Virksomhed.

Det hedder i Brev af 15. Marts 1895: „Den første Februar fik jeg Telegram fra Selskabets Direktør, at jeg skulde rejse op i Handai Bjergene, og overtage Ledelsen af de to Kaffeplantager, som Selskabet har deroppe, og sidste Aar tror jeg nok, jeg beskrev en Rejse op til nævnte Bjerge tilsammen med et Par gode Venner.

At jeg i saa lang Tid ikke har skrevet, har sin Grund deri, at Selskabet egentlig giver mig for meget at bestille. Her rejser paa en Gang begge Bestyrerne bort, og Lautherborn bliver naturligvis udsøgt som den, der skal arbejde for to. Jeg talte til Direktøren derom, da jeg kom til Tanga, at det dog var egentlig nok, naar jeg havde den ene Plantage at se efter, jeg syntes, jeg var for gammel i Tjenesten ved det D. O. A. G. til at udføre saa svært Arbejde, hvor vi dog havde yngre Kræfter, som jo havde godt af

at staa lidt paa egen Fod, men han mente, Høsten stod nær for Haanden, og han kunde ikke overgive Plantagen til de yngre; en Million havde Selskabet udgivet for de 2 Plantager i de 3 Aar, som de havde bestaaet, og hvis nu Kaffehøsten ved daarlig Behandling blev spoleret, saa var Helvede løs i Berlin, nej, der kunde ikke være Tale om andet, jeg maatte derop. Naa, jeg tænkte som Amerikanerne: life is duty and let us try to do our duty the best we can, then we cannot do any more [*Liv er Pligt og lad os prøve at gøre vor Pligt, saa godt vi kan, saa kan vi ikke gøre mere*].

Efter en besværlig Marsch ankom jeg her den 6. Febr. Her er rigtig smukt, Kaffen staar ganske mageløst, Grenene sidder saa fulde af Frugt, at de bøjer sig til Jorden; men nu det værste ved det Hele, Høsten maa begynde i [om] omtrent 2 Maaneder, og her er ingen Huse byggede til Rensning og Opbevaring af Bønnerne. Et Hus maa vi have, hvor Kaffen bliver pulpet [ɔ: *Bønnerne befriede for Frugtkød og Skal*], gæret og vasket, og et, hvor den bliver sorteret, poleret og tørret. Den Kabyler, som har været her paa Pladsen, sidder naturligvis nu i Berlin og drikker koldt Øl og griner sig Huden fuld, at han er kommen bort paa en Tid, hvor der gives saa meget at bestille, og om 6 Maaneder kommer han tyk og fed tilbage, grinende over hele Ansigtet, og spørger mig, om jeg ikke er kommen godt til Kræfter og har hvilet mig godt ud i den dejlige Luft heroppe, men han skal ikke dø i Synden, jeg skal nok vide at betale ham tilbage paa en eller anden Maade!

Klimaet er jo henrivende heroppe, det maa man

sige, Luften er sjælden over 20 Gr. Reaumur, men Morgen og Aften mellem 10 og 15 Gr. Rm. Naar man har været saa længe nede paa Kysten i Heden, saa er det jo et sandt Paradis at komme herop; nylig badede vi os i 13 Gr. Vand, men det maatte jeg dyrt betale, jeg fik Dysenteri deraf og maatte holde Sengen i 6 Dage og stod saa op saa tynd og mat, at jeg ikke alene kunde gaa over Gulvet. Nu er jeg rask igen og skal vel vogte mig for at bade mig i Vandløbene, thi de er for kolde for mig. Her tales paa Pladsen omtrent 8 forskellige Sprog, vi har Kinesere, Javaner, Tamils [*Tamuler, et Folk i Forindien*], Malajer, Negre, Tyskere, Englændere og Franskmænd. Her hersker af og til en sand babylonisk Forvirring, naar jeg om Morgenen giver Ordre om Arbejdet, og tit og ofte véd man virkelig ikke selv, hvad man skal tale. En god Ting er det, at de fleste forstaar Kisuaheli, saa har man dog et Hovedsprog, men de fleste Kinesere kan kun deres eget Sprog, og med dem er det temmelig svært at gøre sig forstaaelig; saaledes vor Gartner, det er en for mig særdeles vigtig Person, da jeg sætter stor Pris paa alle Slags Grøntsager og gerne vil sige ham Besked og hjælpe ham med Haven, men han forstaar kun sit Modersmaal. Det maa være Grin at se, naar vi to forsøger at gøre os forstaaelige for hinanden, det ser vel næsten ud som to Døvtumme, thi vi taler kun med Tegn, men vi forstaar dog hinanden, og jeg synes næsten, det ser ud, som Kineseren glæder sig, naar jeg kommer og vil tale med ham, men det er jeg nu ikke aldeles vis paa.“

Et Par Danskere har Lautherborn truffet kort før

han forlod Kikogwe. Den ene, som er en stor Mands Søn hjemme fra, der nu vil uddanne sig til Planter i Afrika, finder han, er „en rigtig flink Fyr,“ om den anden hedder det derimod: „Han siger, han kender Kathrine [*en af Lautherborns kvindelige Slægtninge*], men om det nu er sandt eller ej, det maa Pokker vide, thi han lyver saa stærkt, som en Hest kan rende; han har været over hele Verden, tog Del i Krigen nede i Argentinien, svang sig op til General, tror jeg, blev dekoreret med 3 Ordener, blev siden Marinekaptajn og havde sit eget Skib, som dog blev taget fra ham, da han var for modig og indlod sig i Kamp, hvor han skulde have holdt sig neutral; saa var han Tobaksplanter paa Sumatra flere Aar, siden blev han Koffardikaptajn og tjente 12000 om Aaret, men saa smuglede han for meget paa Kinakysten og mistede derved sin Stilling, saa traadte han over i kinesisk Tjeneste, var siden Købmand o. m. a. Manden er 35 Aar, men jeg har regnet ud for ham, at siden sit 20de Aar har han, efter sit eget Sigende, været 50 Aar i forskellige Stillinger; det syntes han ikke rigtig om. Han har søgt at gøre sig gode Venner med mig, men det er ikke lykkedes ham, thi jeg har ingen Tiltro til ham; saaledes laante han mig en hel Del af S. Schandorph's Fortællinger, men dem fandt jeg meget kedelige og vilde sende ham dem tilbage, men saa blev han smidt ud fra den Plantage, hvor han førte Bøgerne . . .“

Endnu tre Gange vender Christian Lautherborn tilbage til Danmark paa Besøg i 1896, 1900 og 1903. Manden er og bliver i Tidernes Løb saa at sige

uforandret. De bevarede Breve fra 1896 til 1905 bærer ikke Vidnesbyrd om nogen kendelig sjælelig Udvikling hos den 37—46-aarige Mand, lige saa lidt som hans ydre Forhold i det væsentlige forandres — kun at han i Tidernes Løb sammensparer sig nogen Formue.

Søsteren siger om ham: „Min Broders Væsen var en munter, frimodig og jævn Landmands. En lille firskaaren tæt Person med et kraftigt, ret fint Hoved, et skalkagtigt Drengblink i Øjet. Han var paa en Gang Mand og Dreng, Mand, naar der var Alvor paa Færde, og Dreng, naar det var Løjer; han kunde f. Eks. lege sammen med Børn, som om han var deres Lige.“

Fotografier fra forskellige Perioder bekræfter denne Opfattelse, for saa vidt det ydre angaar.

Christian Lautherborns Breve lige til den seneste Tid bærer Vidnesbyrd om stadig fortsat Arbejds-glæde og Pligtfølelse og om en vis, uforandret og uforanderlig Naivetet.

Et Brev, som den dengang 37-aarige Mand paa Tilbagerejsen til Afrika d. 16. Novbr. 1896 fra Neapel skriver til sin Moder, er præget af ganske det samme Syn og holdt i samme Tone som Brevene hjem fra hans første Ungdoms Dage.

Han skriver til sin „Kære Moder“:

„.... I Berlin traf jeg sammen med en tidligere Assistent, som har været hos mig, han havde forlovet og giftet sig, medens han var hjemme i Ferien, og bragte nu Konen med sig til Afrika. Vi rejste sammen fra Berlin til Rom. Forældre og Søkende var paa Banegaarden for at sige dem det sidste Farvel.

Det var rørende at se, hvor den tapre lille Kone kæmpede med Taarerne for at holde dem tilbage, men da vi kom ind i Jernbanevognen, og Toget satte sig i Bevægelse, da kunde hun ikke holde Taarerne tilbage længere.

Jeg stod ude i Gangen og såa, hvor hun græd, og hvor jeg var glad, at jeg ikke havde giftet mig! Det er dog et stort Ansvar, man paatager sig ved at tage en Kone med til Afrika, bort fra Forældre og Venner, jeg véd, hvor svært det er for mig at sige Hjemmet Farvel, men for en saadan lille Kone, som ikke før har været ude i Verden, maa det dog være noget ganske andet.

Jeg lovede mig selv at trøste og opmuntre hende det bedste, jeg kunde, men først skulde hun have Lov til at græde ordentlig ud; Vinduet tjente mig som Spejl, og da jeg kunde se, at hun efter nogen Tid aftørrede sine Taarer og satte sig til Rette i Vognen, kom jeg ind til hende og Manden, begyndte at fortælle om Italien, hvorledes vi vilde tilbringe Tiden der nede.

Naar man holder saa meget af et Land som jeg af Italien, saa kan man ogsaa tale med Begejstring derom, og jeg havde ogsaa den Glæde snart at se hende med Interesse følge mine Fortællinger og Planer. Saa beskrev jeg Afrika og den Plads, hvor hun skulde hen, med saa lyse Farver, som det var mig muligt uden at sige en Usandhed, og det lykkedes mig at fordrive de mørke Skyer fra hendes Pande og faa hende til at smile.

„Synes De ikke, det er et stort Offer, jeg bringer min Mand ved at tage med ham til Afrika?“ spurgte

hun. Jeg vilde svare jo, men det syntes jeg nu ikke var paa sin Plads og sagde derfor: „Det kommer an paa, hvor højt De elsker ham; for den sande Kærlighed gives ingen uovervindelige Forhindringer; den største Opofrelse, naar man elsker, er jo dog en Glæde.“

Hun svarede mig ikke derpaa, sad lidt hensunken i sine egne Tanker og sagde saa: „Ja, jeg tror, De har Ret.“ Nu har hun fuldstændig vænnet sig til Tanken om at leve i Afrika, og jeg haaber, det vil gaa hende godt. — I Rom forlod de begge mig for at tilbringe en Dag dér. Da jeg kender Rom, havde jeg ingen Lyst til at gøre Ophold, men fortsatte Rejsen til Neapel. Alle Vognene til Neapel var besatte og jeg kunde ingen Plads faa, men saa blev der sat en ny Vogn i Toget, og jeg kom derind ganske alene. Dog i sidste Øjeblik kommer en ung Pige styrtende ind i Vognen. O, hvor var hun smuk! Det lange, kulsorte Haar hængte i en tyk Fletning langt ned ad Ryggen paa hende, Kinderne glødede af den hurtige Gang til Toget, og de mørke brune Øjne spillede af Liv og Glæde. Jeg sad og ærgrede mig over, at jeg ikke kunde tale italiensk, hvilken udmærket Lejlighed til en Tête á Tête! Da paa engang falder Vinduet ned ovre hos hende, og hun faar sit Ærme i Klemme. Det var en Lejlighed, jeg springer hurtig op og befrier hende af hendes Fangenskab. Da jeg vilde fjerne mig fra hende med et Buk, siger hun: „Thank you, Sir.“

Aldrig har tre Ord haft en skønnere Klang for mig, og da jeg spurgte hende, om hun talte Engelsk,

bejaede hun det og indbød mig til at tage Plads ved Siden af sig.

Det tager fem Timer fra Rom til Neapel. Hvor jeg var bedrøvet over, at det ikke var fem Aar. Hun havde rejst en hel Del, havde Familje i England, spurgte mig, om jeg var en Englænder. Dette Spørgsmaal glædede mig just ikke, og da jeg svarede, at jeg var en Dansker, bad hun mig med et lille Smil om Undskyldning, hun vidste nok, at Englænderne havde stjaalet vor Flaade og Tyskerne vort Land, og at vi derfor ikke kunde være venlig stemt imod dem, men Italien har da ikke berøvet dem noget, og De kan derfor ikke føle Dem uvenlig stemt imod mig! Den lille Satan, hun vidste godt, at jeg var i Fyr og Flamme. Mine Forsikringer, om den store Glæde jeg havde haft i Dag ved at gøre hendes Bekendtskab, var aldeles unødvendige, men hun morede sig dog over at høre dem alligevel. Nu var vi ved Neapel, hun bad mig besøge sig, hvis jeg fik Tid, jeg lovede det, men ved mig selv sagde jeg rigtignok, det skal jeg nok vogte mig for, hun er for farlig for mig; jeg trykkede hendes lille varme Haand til Afsked, endnu et Blik i de spillende brune Øjne, og jeg fjernede mig saa hurtig som mulig.

Næste Dag spadserer jeg, sommerklædt og [med] Sommer i Hjertet, tænkende paa mit Bekendtskab fra forrige Dag, i den smukke Palmehave ved den neapolitanske Havbugt; noget borte ser jeg en ung Dame og en ældre Herre spadsere tilsammen. Da jeg kommer nærmere begynder den unge Dame at nikke, det er min Skønne fra i Gaar. Hun takker for sig selv og paa Faderens Vegne (han talte kun

Italiensk), fordi jeg havde taget mig af hende i Gaar og bad mig følge med hjem og spise Frokost.

Hvilket dejligt Hjem de havde! Moderen var død, og hun bestyrede Huset for Faderen, som var Købmand. Det var en livlig Frokost. Hvor yndigt det var at se hendes smaa Hænder behandle Tallerkener og Kopper. Tjenestepigen grinede immer saa polisk, naar hun saa paa mig inde i Stuen, hun syntes at vide, i hvilken Forfatning, jeg befandt mig. Jeg blev der til hen paa Eftermiddagen og tog saa Afsked med Løftet om at komme igen; det bliver der nu ikke noget af, thi Skibet gaar om et Par Dage, og jeg skal nok se at komme med, det er det bedste for mig. — Her paa mit Værelse drømmer jeg nu det oplevede om igen . . .“

Fra Tiden 4 Aar efter, da Lautherborn — i Aaret 1900 — næste Gang rejser tilbage til Afrika, stammer et for ham lige saa ejendommeligt Brev, der paa lignende troskyldig Maade fortæller om et andet kvindeligt Rejsebekendtskab. Det er skrevet „Om Bord paa Dampskibet „Gouverneur“ en Dag fra Linjen“ og til „Kære Alle.“

Efter at have skildret sit Rejseselskab i snevrere Forstand, hvoriblandt „en Hollænder og to Døtre, de sidste især er meget interessante,“ fortsætter Chr. Lautherborn: „Det er jo nu temmelig køligt, og hver Aften samler vi os til Bal, I og II Klasse tilsammen, og det gaar flot fra Kl. 9 til 11. De to smaa Hollændere danser udmærket og bliver aldrig trætte, saa jeg bliver sommetider mere valset med, end jeg synes om, naa, Bevægelse er jo sundt, og det har jo ingen skadelige Følger hos mig.

Jeg gjorde Bekendtskab med en Frøken Lola paa en saadan Balaften, og da hun havde en udmærket Stemme, saa blev hun indbudt af os til at komme over paa I Klasse om Aftenen, naar vi ikke dansede, for at synge for os. Hun indvilligede gerne, og jeg maa sige, hun sang udmærket, men tillige forekom det mig, naar jeg betragtede hende, at det kunde se ud, som om hun havde haft en slem Fortid, og paa den Maade som de forskellige Herrer talte med hende, maatte jeg antage, at hun var eine Dame der Halbwelt, og da vi næste Aften havde Bal, saa lod jeg, som om jeg ikke saa hende og dansede med de to smaa Hollændere, und liess sie links liegen [*tog ingen Notits af hende*]; men nu kommer det mærkelige: da Dansen havde ophørt, bad hun mig om ti Minutters Samtale. Jeg indvilligede, og hvad hun fortalte mig var nærmest en Roman, som, da jeg har Tid, jeg ogsaa vil fortælle Eder.

Hun begyndte: Jeg er født i Wien, min Fader er en temmelig velstaaende Mand, jeg har taget min Abiturienten examen [*Abiturient-Examen, Afgangsprøve til Universitetet*] og lært at spille og synge. Paa et Bal traf jeg en ung, køn Mand, vi dansede meget tilsammen, og han blev gennem andre bekendt med min Fader, vi såas ofte og fattede en brændende Kærlighed for hinanden. Han friede til mig, og jeg sagde til ham, at han skulde tale med min Fader (hendes Moder var død). Han gjorde det, men fik Nej, da min Fader ikke kendte tilstrækkeligt til ham, og fordi jeg var for ung; men han lurede mig op paa alle mine Spadsereture, min Fader havde nemlig forbudt ham at komme i vort Hus,

før han kunde gøre Rede for, hvem han var, og hvor han kom fra. Han fyldte mine Øren med søde indsmigrende Taler, kyssede Taarerne bort fra mine Øjne, naar jeg grædende bad ham gaa sin Vej, jeg turde ikke have noget at gøre med ham for Faders Skyld. „Ja, Lola,“ sagde han, „Din Pligtfølelse staar ved [o: hos] Dig meget højere end Din Kærlighed til mig; hvis det ikke var Tilfældet, vilde Du ikke tænke paa Din Faders Forbud, men Glæden over vort Samvær vilde drive alle saadanne Tanker paa Flugt.“ Jeg var ung dengang, kun 16 Aar, jeg er nu 20, men hvad de sidste 4 Aar har bragt mig [af] Sorg, Skam og Ulykke, det kan De ikke tænke Dem. De ser paa mit mørke Haar og mine brune Øjne, at jeg har en hel Del italiensk hedt Blod i mit Legeme, og da De har været i Italien, saa maa De vide, at det Folk er skabt dertil at synge Elskovs-sange, at tale søde indsmigrende Ord, at glemme alt i Verden for en Aftens Samvær med den Elskede, og det var min Natur. Min Moder, en varmblodig Neapolitanerinde, blev gift med Far, paa en af hans Rejser i Italien, hun løb bort med Far, da hendes Formynder ikke vilde give sit Samtykke til deres Giftermaal, og Moders Natur laa mig i Blodet.

Min Elskede, som vedblev at forfølge mig, fik mig overtalt til at rejse med ham til London. „Dér kan vi blive gifte,“ sagde han, „og naar vi saa kommer her tilbage, kan Din Fader ikke skille os ad mere.“ Hvad var der for mig at gøre? Paa den ene Side den strenge Pligtfølelse, som jeg havde for Far, paa den anden Side en ung, køn Mand, som enhver Bevægelse, ethvert Ord, ethvert Suk kun talte om Kær-

lighed. Min varme Natur kunde ikke modstaa ham, jeg indvilligede, og vi rejste til London.

Vi blev viiede, jeg skrev et Brev til Far, fortalte ham alt, bad om hans Tilgivelse, og om han ikke vilde skrive [til] mig til Paris til et Hotel, som jeg opgav ham. Da jeg kom dér, laa der Brev fra Far, han bad mig aldrig formørke sin Dør mere og gjorde mig herved arveløs.

Min Mand var meget bedrøvet derover, men han sagde: „Vi har hinanden, og intet paa Jorden skal skille os ad.“ Vi rejste til Johannesburg i Transwaal, og snart fandt jeg ud, at min Mand var Hasardspiller. Han søgte at bilde mig ind at være ansat ved Jernbanen og have Nattjeneste, men det varede ikke længe, saa vidste jeg, hvad han bestilte om Natten. Jeg søgte at holde ham tilbage, jeg bad ham, jeg foreholdt ham det forkerte deri, at han havde lokket mig fra et godt Hjem ud i Verden, naar han ikke paa en retskaffen Maade vilde sørge for mig; saa vilde jeg hellere den Dag [*i Dag*] tage Livet af mig. Han sagde: „Jeg har aldrig arbejdet, kun ved Kortspil har jeg fortjent mit Levebrød, men for Din Skyld vil jeg forsøge at arbejde som en retskaffen Mand.“ Da han havde lovet mig det, saa vilde jeg ikke bringe det paa Tale mere, men lod ham søge at komme til Rette med sig selv. Saaledes forgik to Aar, vi havde et godt Hus, vi levede og klædte os godt og var tilfredse, kun med den Undtagelse, at jeg ikke kunde mærke, at han havde forandret sin Livsstilling, men jeg forblev tavs, altid haabende, at han vilde indfri det mig givne Løfte.

Saa en Aften bragte han et Par Venner med sig

hjem. Jeg spillede og sang for dem, men var forundret over den fri Maade, de behandlede mig paa, og efter de var gaaede, bad jeg min Mand ikke mere at tage saadanne Venner med sig hjem, jeg kunde ikke lide de udfordrende, frække Blikke, de tilkastede mig, og hvis han endnu elskede mig, da skulde han befri mig for saadanne Menneskers Nær-værelse. Men tænk Dem, sagde hun, og her begyndte hun at græde, hvad min Mand svarede mig; han sagde: „Hvad kan det nytte, at jeg elsker Dig? Naar vi ikke har mere at spise, saa forsvinder snart enhver Kærlighed. Med mig gaar det daarligt, jeg har levet paa Kredit det sidste halve Aar, med min Spillen gaar det daarligt, andet Arbejde kan jeg ikke faa, og vi bruger Penge for at leve. Hvorfor kan Du ikke hjælpe mig at tjene Penge? Se, de Herrer, jeg bragte med mig hjem, er meget rige; Du véd, i Johannisburg gives der saa godt som ingen hvide Kvinder, hvis Du vil føje dem i deres Vilje, saa kan Du tjene uhyre Summer, vor Fattigdom er med et Slag borte, og vi kan leve i Overflødighed.“ —

Her gjorde hun et lille Ophold, søgte at standse Taarerne og fortsatte saa igen: „De kan jo tænke, hvorledes den Tale virkede paa mig, det var altsaa den Mand, jeg havde skænket min Kærlighed, som nu raadede mig til at sælge mit Legeme til den første den bedste, den Tanke var uudholdelig. Hvad jeg sagde til ham, véd jeg ikke, kun gik jeg ud om Aftenen med det Forsæt at drukne mig, men da det kom til Stykket, havde jeg ikke Mod og en anden Ting, jeg bar under mit Hjerte et 3 Maaneders gammelt Barn. At jeg dræbte mig selv, syntes jeg

ikke var saa slemt, men hvorfor skulde det lille Væsen dræbes, som jo dog ikke endnu havde gjort noget ondt! Og jeg kom hjem igen, bad og bønfuldt min Mand om at se sig om efter en Stilling. Jeg vilde gøre alt for at hjælpe ham, kun det, han vilde jeg skulde gøre, afslog jeg paa det bestemteste. Men nu viste min Mand sig fra en hel ny Side, han sagde: „Tror Du, at jeg alene vil sørge for vort Udkomme. Havde jeg haft Lykke i Spil, da gerne, men da Lykken ikke længere er mig huld, saa maa Du hjælpe mig, jeg beder Dig nu kun vær fornuftig og hør efter, hvad jeg siger. Du vil, jeg skulde søge Arbejde. Hvad kan jeg tjene derved? Jeg har aldrig i mit Liv lært noget, min Fader var Hasardspiller, og jeg er ogsaa blevet det, jeg maatte saa som simpel Daglejer søge at tjene Penge, og véd Du, det kan og vil jeg ikke. Du siger, Du vil søge at tjene Penge paa en ærbar Maade, nu vel, forsøg det, og Du vil snart se, hvor længe Du bliver ved det. Som Glædespige kan Du i en Aften tjene mere end i to Maaneder som Arbejderske, ja maaske saa meget som i et helt Aar. Jeg kender de rige Mænd her i Byen, jeg vil bringe dem til Dig, og Du behøver blot at forlange Pengene, saa faar Du dem, thi det er Folk, som det ikke kommer an paa et 100 Pund, naar Du kun vil være dem til Behag! At jeg søgte at modsætte mig min Mands Vilje, kan De tænke Dem, næste Dag gik jeg ud for at søge Arbejde, men jeg fandt intet, som passede mig, og saaledes vedblev jeg i tre Uger uden Resultat. Min Mand sørgede for, at vi hver Aften havde Selskab, og efter at have tilbragt et Par Timer i vort Hus

gik de bort og lod mig med den ene eller anden Herre alene hjemme. Den betræffende søgte altid at fange mig i sit Garn, men jeg undveg bestandig; det var kommen saa vidt, at vi knap havde det nødvendige at spise, Klæder havde jeg ikke faaet de sidste 1½ Aar, naar jeg bad min Mand om Penge, skældte og bandte han: „Tjen dem selv, Du kan aldrig tjene dem lettere.“

Den evige Trængen fra min Mands Side, vor Armod og for at tjene Penge til, naar jeg skulde føde, gjorde, at jeg en Aften i min Fortvivlelse indlod mig med en rig Englænder, som min Mand havde ladet blive hos mig. Han betalte storartet, og det gik med mig, som det gaar med saa mange andre, naar det første Skridt paa Usædelighedens Vej er gjort, følger snart det andet efter. Vi tjente mange Penge derved, at jeg solgte mit Legeme, snart til den ene, snart til den anden, og efter at have tjent en Sum saa stor, at vi godt kunde leve deraf for et helt Aar, sagde jeg min Mand, at jeg nu vilde rejse til Sansibar for at føde, og derfra vilde jeg forsøge at komme hjem og leve et ordentligt Liv.

Vi rejste til Sansibar, men min Mand forlod mig med næsten alle Pengene, og jeg stod til Dels tomhændet i Sansibar og skulde føde om en Maaned. Jeg fik en Plads i American Bar, jeg spillede Klaver og sang og tjente 15 Pund om Maaneden; jeg fødte i det franske Hospital, og efter at være kommen op fortsatte jeg mit Klaverspil og fik en Neger til at passe paa mit Barn om Aftenen.

Naturlig kom mange Herrer derind, som gerne vilde inklade sig med mig, men jeg sagde altid Nej,

jeg tjente nok til mig selv og mit Barn ved Klaverspil, og saa gav jeg Timer om Dagen. Mit Barn er nu $1\frac{1}{2}$ Aar gammelt, jeg kommer fra Alexandria, hvor jeg er bleven skilt fra min Mand, jeg rejser til Tanga og gifter mig med Herr P. De kender ham, han er ansat i det italienske Selskab, som er derude, i ham faar jeg en god Mand. Øvrigheden i Alexandria vilde, at min Mand skulde have to Aars Tugthus, men jeg bad dem lade ham gaa, jeg vil kun skilles fra ham; hvad han har gjort ved mig, kan ingen Øvrighed paa Jorden gøre godt igen. O, hvor var jeg slet, Tanken derom er nærvcd at gøre mig vanvittig, men jeg vil fra nu af leve et retskaffent Liv, og ingen skal kunne sige noget om mig, og [saa] vil jeg ogsaa kunne se mit Barn roligt i Øjnene, naar det bliver større. — Den unge Mand har jeg lært at kende i Østafrika, han har været saa god imod mig og altid hjulpet mig. Jeg vilde ikke komme tilbage dertil, jeg vilde blive i Alexandria, og der søge at ernære mig og mit Barn, men han lod mig ingen Ro, og derfor gaar jeg tilbage for at gifte mig med ham. Jeg véd, han er ærlig og tro og en dygtig Arbejder, og at han vil sørge for mig. Ser De, sagde hun, jeg kan egentlig aldrig gifte mig, thi enhver anstændig Herre vil vide, hvor min Fader bor, hvad han er o. s. v., og da min Faders Hus er lukket for mig, saa er der vel ikke én, som vil have noget at gøre med mig, kun Herr P. har fra første Øjeblik elsket mig, og skønt han véd, hvorledes jeg har været, har han dog ikke villet give Afkald paa mig. De føler Dem naturligvis meget forundret over, at jeg fortæller Dem alt, men jeg staar jo nu ene i

Verden og maa betro mig til En, som jeg kan stole paa; i Deres Ansigt er noget saa aabent og ærligt, at jeg tænkte paa at ville spørge Dem: „Begaar jeg ikke en Synd, idet jeg gifter mig med det unge Menneske, vil det ikke hindre hans Fremkomst, svar mig ærligt, nu De kender min Fortid.“

„Det er en egen Ting at skulle dømme i en Sag som denne,“ sagde jeg hende, „er Deres Forlovede en Mand af god Familie, saa tror jeg ogsaa nok, De gør ham husvild ligesom Dem selv, det vil sige, hans Forældre vil ikke vide noget at sige af hans Kone. Er det en Skurk som Deres Mand, fra hvem De nu har befriet Dem, saa risikerer De at blive behandlet af ham paa lignende Maade. Det eneste rigtige for Dem at gøre er at sige til Hr. P., at De for hans Skyld ikke vil gifte Dem med ham, det er nok, at De selv er ruineret paa Sjæl og Legeme, han skal ikke trækkes med ned, og hvis De elsker ham, som De siger, saa sig det til ham, naar De kommer til Tanga og rejs saa med næste Damper til Alexandria. Da de har været i Sansibar, er naturligtvis Deres Liv bekendt paa Kysten, og den unge Mand risikerer at miste sin Stilling, saasnart det bliver bekendt, at han har giftet sig med Dem. Kan De og Herr P., i en Part af Verden, hvor De ikke er bekendt, skabe dem en Stilling, saa siger jeg: gift Dem, men gør det ikke i Tanga, det vil være hans Fordærv.“

Hun var bleven meget bleg, Blegheden viste sig tydeligere under det blaasorte Haar og Øjenbryn, Taarerne løb ustandselig ned ad Kinderne paa hende, men hun rakte mig Haanden og sagde: „Min inder-

ligste Tak, Deres Raad skal blive fulgt, hvor svært det end er mig, og maa jeg saa bede Dem, tænk ikke for haardt paa mig! O, hvor gerne vilde jeg have haft, at det var anderledes. —“

I kan tænke Jer, hvor svært det var for mig at sige den stakkels Kvinde, hvad jeg ærligt følte, men jeg kender Folk i Afrika, og det vilde ikke have varet længe, saa var Hr. P. ude af Stilling; hun kunde have saa gode Forsæt, som hun vilde, Folk vilde alle sige: *Hun var det!*

Naa det var en ordentlig lang Historie, men jeg synes, I skulde have den i Jeres rolige lille Vinkel, hvor der Gud ske Lov ingen mørke Skyer er paa Jeres Himmel, men hvor Solen staar lys og klar, og saa føler man først, hvor godt man har det, naar man hører de andres Forlis.“ —

I Afrika faar Christian Lautherborn fra 1896 at regne mere og mere at bestille med sine to Plantager Kikogwe og Mwera, men „det er jo en Glæde at arbejde, naar man har saa gode Resultater,“ hedder det pr. 27. Juni 1897. Han gaar fra at have dyrket Bomuld og Kaffe over til at producere Hamp, og efter et nyt Besøg hjemme i Danmark, skriver han d. 26. Jan. 1901 fra Kikogwe: „Nu hedder det op om Morgenens Kl. 5, hvis man vil være med Tiden, men det er noget for mig. Uden Arbejde har Livet ingen Interesse. Jeg manglede altid noget, medens jeg var hjemme; det var jo det, at jeg ikke havde noget at tage Vare paa, men Du kan tro, det har jeg her. For Tiden ligger min Assistent i Kikogwe syg med pernicioes [*perniciøs, ondartet*] Feber, og

jeg kører hver Morgen herved for at se til Maskinerne, thi vi laver Hamp nu hver Dag, og Maskinerne gør et saadant Spektakel, at jeg er ganske ør i Hovedet deraf, men det gi'r sig, naar man bliver vant til det. Mit eneste Maal er nu, at min Plantage skal være den første, der renterer sig, saa jeg kan staa som Nr. 1. At det bliver Tilfældet er temmelig sikkert, hvis Gud giver mig min Kraft og Sundhed som hidtil, hvad jeg haaber, han vil. Jeg udtaler mig aldrig her, om hvorledes jeg tænker Udfaldet vil blive med Plantagen, Grunden er den, at det har kostet mig for mange Aars haardt Arbejde med at finde, hvad der vil vokse her, til at give mine Erfaringer til alle de Mennesker, som kun sidder her og venter paa en god Idé for at gribe den med begge Hænderne, og naar de har faaet den, da at udgive den som deres egen og søge at undertrykke mig paa den ene eller den anden Maade.“

Brev til Søsteren af 27. August 1904 fra den Plantage, hvor han bor, Mwera, tyder paa, at Christian Lautherborn med virkeligt Held har kunnet gennemføre sine Planer.

„Det er i Dag Lørdag,“ skriver han, „og Markedspladsen ved Arbejderhusene er fyldt med Mænd og Kvinder, unge Piger og Drengene, som alle falbyder Levnedsmidler. Hvor ofte tænker jeg paa dine Børn, naar jeg gaar over Pladsen! Her er Frugter i Tusindvis, hvor gerne vilde jeg ikke have dem her og saa tylle saa megen Frugt i dem, som de kunde holde! . . . . Lørdag Aften er næsten lige saa højtidelig for mine Arbejdere som Juleaften hjemme, vi holder da altid op med Arbejdet Kl. 3

om Eftermiddagen, og Folkene gaar da hjem, bader sig og møder 1 Time senere i skinnende hvidt Tøj og modtager Forskud paa deres Løn, 1 Rupie, men de gode Sorte kan ikke regne, og derfor skændes de altid Lørdag Aften, thi de laaner altid Penge af hinanden, og naar de saa skal betale dem tilbage, saa kan de jo kun daarligt undvære dem fra den ene Rupie og vil altid have, at Ejermændene skal vente til Lønningsdag. Da de er meget godmodige, saa enes de jo, men først maa de gøre Spektakler. Udenfor Tornehækken, som begrænser min Have, staar der to i dette Øjeblik og skændes om Pengene, men inden jeg er færdig med at skrive denne Side, saa er de ogsaa enige, men saa kan det jo nok være, at der kommer nogle ny; dog forstyrrer det deres Lørdagsglæde saa lidt, at man mærker det ikke. Paa Markedspladsen bliver indkøbt Majs, Mtama, søde Kartofler, Mahago, Mamammsje, Ærter, Bønner, og Desserten er en vældig Mængde Frugt; og saa ved Solnedgang ser man dem sidde i smaa Klumper om et vældigt Fad nykøgt vegetabilsk Føde, og naar de er færdig dermed, saa begynder de paa Frugterne. Aftenen og Natten danses der til Kl. 12, saa maa alle paa Hovedet i Seng.

Ja, det gaar godt paa Plantagen nu, jeg tænker i Aar at kunne klare for Selskabet 250.000 Mark, jeg har for næste Aar lavet min Etat [*Budget, Overslag*], bestilt 2 nye Lokomobiler, 35 Hesteskraft, og 16 ny Maskiner til at udvinde Hampen paa, jeg vil saa næste Aar have her paa Plantagen 5 Lokomobiler, 32 Hampmaskiner, 21 Børstmaskiner, 12 Kilometer

Markbane, 32 Vogne, 2 Sejlskibe, og naar jeg saa tænker paa, at jeg gjorde Forsøg indtil 1899, saa maa jeg sige, naar jeg skal sige det selv, at det er godt gjort. Jeg vil næste Aar have et rent Udbytte af 600.000 Mark. Selskabet staar næsten paa Hovedet, jeg sendte Hamp til Udstillingen i Dar es Salaam og fik første Ærespris, en smuk Broncemedalje, den er jeg meget stolt af . . .

Min Plantage og det Land, som hører til den, har en Omkreds af 68 Kilometer, og bruger jeg omtrent to Dage til at omride den; 7.500 Hektar er den nu stor, saa jeg sidder som en lille Fyrste her i Afrika . . . Det kunde aldrig falde mig ind at komme hjem og leve i Danmark, hvis jeg ikke havde Penge nok til at leve for. Saa Tusinde Gange hellere ligge begravet her i Afrika, men jeg haaber nu at tjene gode Penge . . . .“

Sine tyske Herrer er han bestandig en tro Tjener, og hans Breve er altid rede til Forsvar for Tyskernes Politik og Angreb paa Englænderne. Overfor Negrene er han stedse interesseret og hjælpsom, og paa Trods af sine egne Bemærkninger om Lykken i den frie, vilde Negers Tilværelse har han altid en Følelse af, at han ved at virke for at omskabe dem til Europæernes Lønarbejdere udretter noget godt og stort, kæmper for „Civilisationen“; Arabernes Forsøg paa under tidligere Tidens økonomiske Former at berøve Negrene deres Land og udnytte deres Arbejdskraft møder derimod hans skarpeste Fordømmelse.

Paa Trods af al Arbejdsglæde bliver hans Livssyn dog med Aarene en Smule melankolsk farvet.

Da Søsteren har mistet et af sine Børn, skriver han — i Brev af 18. Novbr. 1901 —: „Min kære, lille Søster, at Livet ikke bliver, hvad det har været for dig før, maa Du ikke tilskrive Ingeborgs Død. Jeg f. Eks. har dog aldrig haft nogen Sorg som Du, og alligevel har Livet ikke nær det Værd, som det havde i de unge Dage. Vi har begge naaet Bakkens Top og har begyndt, om og med smaa Skridt, at stige ned.“

Han er og bliver ugift.

I et udateret Brev langt op i Tiden, hvori han omtaler, at hans „Ungdoms Sværmeri“ er død, mindes han spøgende dengang hjemme, da Søsteren til hans Fødselsdag sendte ham „et Par hvide Veste, og i Brevet, som fulgte med, udtalte hun sig saaledes, at hun haabede, de hvide Veste vilde bidrage til, naar jeg gik paa Frieri, at den betræffende vilde synes bedre om mig. Kort og godt de hvide Veste skulde være Talisman for en god Fremtid, og hvor mærkeligt det slog til! Til Høstfest havde jeg den første paa, det var, som jeg rejste til Amerika i November; jeg var til Festen med Stuepigen paa Hurupholm, som jeg længe havde haft et godt Øje til, og var det ikke, fordi jeg var saa ung dengang, saa havde jeg friet til hende og var vis paa, at hun havde sagt Ja. Saa kom jeg til Amerika, og Vesten med mig, og jeg kan egentlig ikke sige andet, end at jeg altid havde Lykke hos det smukke Køn. At jeg ikke blev gift der, var mere min Skyld, end det var Pigernes. Saa blev Vestene for smaa for mig, men jeg beholdt dem dog og førte dem med mig

her til Afrika, og her blev de stjaalne fra mig i Opstanden . . . . .“

Og i Brevet af 27. August 1904 til Søsteren kommer han ind paa, at en af hendes Sønner i en meget ung Alder har giftet sig:

„Der hører Mod dertil. Jeg har knap nok Modet nu og vil maaske aldrig have det. Det gør mig altid ondt at se en Mand slide og slæbe i sine unge Aar for at ernære en Familje. Det er jo smukt og bravt af ham, naar han gør det, men Ungdommen er dog dertil da [*dazu da*], at man skal more sig, og først i de senere Aar kan det jo være meget godt at gifte sig, da man ellers føler sig ene og forladt. Naar man først som jeg er naaet op i Fyrrerne, da kan det jo være meget godt at gifte sig, og vilde jeg ogsaa gøre det; men jeg véd, hvorledes jeg har det, men véd ikke, hvorledes jeg kan faa det. Giftermaal er et farligt Lotterispil, maaske vinder man en Engel eller ogsaa en Djævel, og naar man skal slaas med Kællingen hver Dag, saa bliver der slet ingen Hvedebrødsdage, og saa foretrækker jeg dog at leve i Fred med mig selv . . .“ —

Et Brev af 12. Februar 1905 giver et baade malende og talende Billede af den 44-aarige Christian Lautherborn og hans Juleaften 1904:

„Tusind Tak for Brevet, Billederne og Almanaken, man faar dog derigennem en Idé om, at I har holdt en glad og fornøjelig Jul. Idag er det Søndag, alle mine Arbejdere er i Pangani for at købe Føden til den kommende Uge, her er saa stille og roligt, naar jeg undtager den store Ørn, som svæver over Huset

og af og til udstøder sine Skrig. De smaa Fugle kvidrer og et Par Høns, som er yderst vigtige over at have lagt et Par Æg, giver det til Kende i ivrig Kaglen. Ellers kunde man gerne tro at være ene i Verden, thi Menneskelyde hører man ikke, alt er som uddødt. At skrive et Brev paa en Hverdag hører næsten til Umulighederne, thi saasnart de Sorte véd, at jeg er i Huset, saa kommer de altid og vil vide Besked om det ene eller andet, og man bliver derved meget forstyrret, og saa har jeg sandt at sige heller ikke megen Tid dertil. Det uhyre Opsving, Plantagen har taget, giver altid mere Arbejde til Lederen end til nogen anden.

Saa tilbragte vi vor Juleaften paa den lille Ø Masire [?]; naar Du søger den paa et Afrikakort, finder Du den liggende lige ud for Panganifloden. Vi sejlede med vort Fragtskib (Kenda) [?] Kl. 4 fra Plantagen, og da vi maatte krydse for at komme derhen, naaede vi først at komme der Kl. 6. Vi havde om Morgen sendt vore Folk [derud], og Teltene stod fiks og fertige til at modtage os; vi havde et stort Spisetelt og fire mindre til at sove i, vi havde tre Kokke, som alle var ivrig beskæftiget med at lave Maden. Tyskerne siger, „Viele Köche verderben den Brei“ [*Mange Kokke fordærver Maden*], dog var det her ikke Tilfældet, thi jeg véd aldrig at have spist med mere Appetit end den Aften.

Et Juletræ havde vi naturligvis ogsaa, hele Øen er bevokset med Kasuariner, et Træ som har meget tilfælles med Grantræet, og et af de mindste pynkede vi, som det voksede i Jorden, med Guldtraade, Glas-, Guld- og Sølvkugler, og da Lysene blev

tændte, tog det sig henrivende ud. Saa sang vi, „Stille Nacht, heilige Nacht,“ som jeg fulgte med „Glade Jul, dejlige Jul,“ uden at nogen mærkede det.

Her er nemlig saa vindstille om Natten (for det meste), at Lysene kan brænde under aaben Himmel uden at gaa ud. Bordet var dækket paa Strandbredden under aaben Himmel, Maanen skinnede saa klart, at Lys var unødig, men for Højtidelighedens Skyld havde vi fire Lamper paa Bordet.

Da Strandbredden er fyldt med Østers var naturlig Gaasen ogsaa fyldt dermed, og vi spiste dem raa og stegt alt efter ens Smag. Der herskede en herlig, gemytlig Stemning ved Bordet, hvor vi blev siddende næsten til Kl. 12. Talen drejede sig om de Kære derhjemme i det kolde Nord, enhver maatte give et Par Historier til Bedste om Julen i hans Ungdom, og idet enhver kaldte Erindringen tilbage fra de kære Barndomsaar, var det, som om vi alle blev Børn igen. Stemningen var næsten højtidelig, og hvad der vel meget bidrog dertil, var det skønne, herlige Vejr og det prægtige Sted, som vi havde valgt til at holde vor Juleaften paa. Maanen stod højt paa Himlen, og det hvide Sand saa under dens Straaler ud som en smilende Sneflade, Havet skvulpede med smaa, rolige Slag mod Strandbredden, som om det sov og aandede svagt, de hvide Huse i Pangani kunde vi tydelig se. Usambarabjergene, det lille Fort ved Indløbet til Panganifloden og Havet, det store, prægtige Hav, fik et Sølvskin under Maanens Straaler, alt laa saa fredeligt og stille, at det absolut maatte virke paa ethvert Menneske, som har et aabent Blik for Naturens Skønheder.

Før vi gik til Ro, tog vi os et Bad i det klare sølvglinsende Vand, lagde os op paa Stranden, vik-lede os ind i vort Tæppe og sov saa godt, at først da Solen begyndte at skinne os i Ansigterne, vaag-nede vi. Her er nemlig et Sted i Afrika, hvor man uden Frygt kan lægge sig til at sove i det fri, uden at frygte for de vilde Dyr, thi her gives ingen, og er Øen saa langt borte fra Kysten, at de ikke kan naa herover.

Efter at have drukket Kaffe forlod vi Øen og sejlede tilbage til Pangani; dér traf vi alle Europæ-erne fra de forskellige Plantager; alle de nyeste Spørgsmaal blev drøftede, og Juledag forgik i Her-lighed og Glæde, og næste Dag tog vi tilbage til Plantagen:

Og Julen endte. — Børnene fik igen deres Bøger fat og gik til Skolen glad og fornøjet . . .

[Af I. Krohn's bekendte Børnebog „Peters Jul“],

saaledes gik det ogsaa os, vi glædede os over at have haft Julen, og over at vi havde tilbragt den saa godt. Træet lod vi staa med alt sit Stads til stor Forundring for Fiskerne, som midt i Skoven paa Øen fandt det og ikke vidste, hvad det betød; men derover har vi nu opklaret dem, saa de véd det. . . .“

Fra 1905 foreligger kun et kortfattet Brev af 25. Juni, hvoraf fremgaar, at Arbejdet fortner sig i utræt-elig Virksomhed som sædvanligt:

„Jeg er i Dag i Pangani, sidder paa Landmaale-rens Værelse, hvorfra jeg har en god Udsigt over

Floden til mine Arbejdere paa den anden Side. Skønt det er Søndag, maa vi dog arbejde. Hamp-avlen er skredet saa godt fremad, at vi med vor lille Skuner [*Schoner, Skonnert*] ikke længere kunde befordre den store Mængde Hamp herfra og til Tanga, et Dampskib fra den østafrikanske Linje ligger midt i Floden, og med smaa Baade bringer vi Ballerne fra Strandbredden til Skibet. Solen staar højt og klart paa Himlen og sender sine Straaler med en Kraft herved, som bringer Sveden frem paa de Sortes Ansigter og Kroppe, som naar vi hjemme tager os et Dampbad, men det gør ingen Skaar i hans Lystighed, stadig kan jeg høre deres Latter og Raab, og saa er jeg da i al Fald vis paa, at de ikke sover.

Jeg har nylig lagt mig en ny Maskine til, som de Sorte betragter som et af de syv Undere, det er et Landevejslokomotiv med 35 Centimeter brede Hjul, og skønt det har en Vægt af 22.000 Pund, kan jeg dog køre med det i temmelig løs Jord og trække 16 á 20.000 Pund Hamp. Det imponerer de Sorte aldeles, og da jeg forleden kørte med det op ad Landevejen, som gaar fra Bueni til Kikogwe, som stiger 1 Fod i 10, da havde jeg mindst 2000 Mennesker bagefter mig, som alle var ellevilde over, at Maskinen kunde køre ad saa stejl en Vej og mente, den kunde jo klatre som en Ged . . .“

Derefter er intet skriftligt bevaret af eller om Christian Lautherborn inden en officiel Meddelelse af 17. Decbr. 1906 og et længere Privatbrev af 4. Juni 1907, som melder og skildrer hans Død.

I Følge Privatbrevet, der skyldes en af hans As-

sistenter (og som er skrevet paa Tysk) „klagede den Afdøde allerede fra Begyndelsen af September over Ildebefindende, snigende Feber og Svækkelse. Man raadede ham fra mange Sider til at lade være med at opsætte sin Orlov til Tyskland indtil Maj 1907, men han fulgte desværre ikke disse Raad, til Trods for at hans Almenbefindende blev daarligere fra Dag til Dag.“

Den 7. November havde Feberen kastet den tapre Mand fuldkommen til Jorden under hans Arbejde paa Plantagen i Kikogwe. Hans Assistent fortæller, hvorledes han dér d. 10. s. M. „fra Kl. 9 om Morgen indtil kort før Midnat laa hen, dels med, dels uden Bevidsthed. Naar han var klar, spurgte han mig om forskellige Anliggender vedrørende Plantagen og ytrede Ønsket om at blive bragt til sit Hus i Mwera.“ Han udtalte ogsaa Ønsket om at skrive til sin Søster, at „saasnart han var rask, vilde han komme derover. Det lykkedes ham imidlertid ikke at bringe dette til Udførelse, thi hans Kræfter var allerede saa temmelig borte. Fra Kl. 9 om Aftenen tabte han Bevidstheden, og Kl. 11.⁵⁰ sov han roligt hen.“

I lykkelig Overensstemmelse med Christian Lutherborns hele Temperament, har han intet Øjeblik troet paa, at han skulde dø; Brevskriveren tilføjer: „Han nærede tværtimod lige til det sidste det Haab, at han med næste Damper vilde kunne komme af Sted til Hospitalet i Tanga.“ —

Christian Lutherborns Eftermæle svarer nøjagtigt til hans Liv.

Hans tyske Assistent skriver til den Afdødes Søster: „Tak, Frue, maa De ikke bringe mig. Hvad jeg har gjort overfor Deres Broder i hans sidste Levedage, var kun min Pligt, som jeg i dette Tilfælde efterkom med saa meget desto mere Omhu, som han ogsaa har bistaet mig i mangan haard Sygdomsstund og altid var mig en hjertensgod og venlig Chef.“

Den officielle Meddelelse til Familien betegner ham paa samme Maade og fremhæver, at Embedsmændene paa Plantagerne ved Kikogwe og Mwera „altid vil tænke paa ham med Agtelse og Hengivenhed.“

Hans Grav ligger — i Følge Assistentens Brev — „henrivende skønt, indrammet af tre store Abebrødtræer og umiddelbart ved Havet.“ Den bærer en Mindesten, med Indskrift paa hans Modersmaal:

„Danske Frænder mindes ham i Kærlighed“, og paa den Nations Sprog, under hvis Flag han tjente og fandt sin Død,:

„Er war einer der ersten welche hier den Pflug der Kultur in die reiche Erde Afrikas setzten.“

[*Han var en af de første, som her satte Kulturens Plov i Afrikas rige Jord*].

MODER OG BØRN

PAA en Proprietærgaard nær ved Kristiansfeld i Slesvig fik Familien i Aaret 1855 ny Huslærer en knap 21aarig Seminarist fra Jellinge Seminarium, Peter Poul Andersen. Han var Søn af en slesvigsk Skolelærer fra Flensborgegnen, og af en ligeledes slesvigsk Præstedatter, der havde italiensk Blod i sine Aarer.

En af Familjens mange Døtre, den 23aarige Sofie forelskede sig i den unge Mand, og han i hende; de blev forlovede og havde to Aar efter Bryllup i en lille lollandsk By, hvor han var bleven ansat som Lærer og Organist.

Hovedskuepladsen for Ægteparrets Liv blev imidlertid et stort sydsjællandsk Sogn, hvor de tilbragte ikke mindre end 44 Aar, han som en yderst virksom Lærer og Tillidsmand paa de forskelligste Omraader, hun som Hustru og Moder til 10 Børn, 5 Drengene og 5 Piger.

Om disse Børn hedder det i Brev af 5. Sept. 1912 fra deres Moder — der dengang levede som 80aarig Enke i en sydsjællandsk Købstad —: „Min kære Mand var helt igennem pligtopfyldende og samvittighedsfuld, men da hans Embedsgerning saa at sige optog ham helt, tog alle hans Kræfter, blev der hos ham ikke megen Tid tilovers til at

ofre sine egne Børn. Vor Indtægt var ikke stor, og den Formue, vi engang haabede at modtage, „udeblev.“ Døtrene herhjemme have besøgt Højskole, og ellers have de lært Husholdning, Mejeri, Skræddersyning osv. Men mine kære Drengene herhjemme blev der ikke ofret noget paa. Den ene af dem var i Bager- og Konditorlære, en valgte Møllerprofessionen, en Landvæsenet hos min Broder paa Slesvigs Vestkyst . . . de to ældste valgte at pløje det vaade Element.“

Den af Sønnerne, der var bleven Landvæsenselev, døde i sit 19de Aar, af de øvrige Søkende udvandrede alle Sønnerne og en Datter, mellem 17 og 27 Aar gamle.

Disse Børn lever endnu og har bestandig mere eller mindre regelmæssigt skrevet hjem; men paa Grund af deres Breves Rundfarer til Familjemedlemmer i det gamle Land og i Kraft af Tidens Misgunst overhovedet, er der kun for den ældste og yngste Søns Vedkommende bevaret et saa rigeligt og vel fordelt Materiale, at en Anskueliggørelse derigennem bliver mulig af Forholdet mellem Moderen og hendes Børn og af disse to Sønners Udvikling og Skæbne.

Om de andre Børn skal her kun anføres, at deres Breve godtgør en stadig og taknemmelig Erintring af Moderen, og at Svend og Jensine lever som vel situerede Farmerfolk i Nebraska, uden at nogen af dem tør siges at være kommen sovende til deres forholdsvise Velstand; særlig gælder dette vel Jensine, der efter sin Mands Død i 1906, alene med Hjælp af sine Børn, har ledet og udviklet sin

nu ret betydelige Ejendom. Jakob sidder — som nu ti Aars Enkemand — noget haardere i det oppe paa en mindre Farm i Staten Washington.

De første, som emigrerede, var Sømændene Frederik og Svend, fødte henholdsvis i Februar 1864 og Juni 1865.

I 1885 faar de begge fast Bopæl ude, Frederik i Australien, Svend i Nordamerika.

1886 kommer Møllersvenden Jakob — født 1869 — paa Svends Raad over til ham, 1888 følger den dengang 26aarige Datter Jensine efter, og den yngste af Drengene, Bagersvenden Harald, slutter som 18aarigt ungt Menneske Rækken i November 1893. —

Frederik havde lært Bageri hjemme i Danmark, men lagde hurtigt sit Haandværk paa Hylden for at gaa til Søs.

Den unge Sømmand tegner sig selv fortræffeligt — baade sjæleligt og sprogligt — i et lille Brev fra Boston af 3. Juni 1884, som gengives i sin Helhed med den originale Retskrivning:

„Kære Forældre og Søkende!

Efter en fornøjelig Reise i en 3mastet Skonert ved Navn William G. Lewis til Philadelphia er jeg tilbage i Boston. Jeg gjør efter Cptn. Ønske en anden Rejse med samme Skonert, jeg er rask og vel fornøiet med mine Omgivelser.

Indlagte Brev modtog jeg fra Stuvart Freeman tillige med de 20 Dollars sidste Søndag, og sender dem tillige med lidt mere jeg sparede fra sidste

Rejse, ialt 37 Dollars og beder Eder bevare dem til jeg kan sende flere, og da sætte dem i Sparekassen for mig. Jeg vilde i Dag tage de 30 Dollars ud fra Boston Bank, af min Afregning fra Surpriise, men de vil have 8 Dages Underretning saa jeg da jeg ikke har nogen til at drage dem for mig, maa lade dem være til en belejlig Tid.

Det er meget knapt for Robert Johnsen, jeg vil ikke mere logire hos ham; men naar I skriver adres mine Breve: care of Mr. Albert Bray, thi han er en Mand efter min Smag, og min eneste oprigtige Ven her.

Af indlagte Penge er 5 Kr. til Dagmar for hendes pæne Brev til mig.

I Haab at I Alle ere ved bedste Helbred og Humør forbliver jeg Eders tro
Frederik.

Snart skal I igjen modtage Brev og Penge fra mig; thi jeg vil ikke trøste [*trust, betro*] mig selv eller Nogen anden dem; jeg har for godt Bekjendtskab i Boston til [*at*] bevare dem sæved [*save, spare*].“

Efter paa sine Farter at være kommen til Australien slaar han sig ned dér i Ny-Syd-Wales, hvor han tager fat som Medhjælper i et Bageri i en lille By.

Af et Brev af 18. Februar 1886 til Forældre og Søkende fremgaar, at han siden Udvandringen allerede har haft tre Kammerater hjemme fra, som har „forladt“ ham, men alligevel befinder han sig nu fortræffeligt; han har været „uendelig heldig at faa denne Plads, da det ellers er en Bulle, at han skal

lære i 3 Aar uden Løn," men, siger han, hans Læremester „er en dygtig Mand til at lære fra sig, thi selv er han umaadelig doven, saa han gør alt, han kan, for at jeg kan lære, saa at jeg kan gøre Arbejdet uden at forstyrre eller besvære ham med noget. . . . Nu er den varmeste Part af Sommeren gaaet, men her er dog aldrig nogen Vinter, immergrønne Skove, og hvad de kalder Vinter her skal være mild som Sommer hjemme. Jeg har det ogsaa meget let, sjældn mer end 5 Timers Arbejde om Natten, saa jeg trives udmærket, ja, i de første 3 Maaneder jeg var her, blev jeg 7 Ø tungere.“

I det hele taget har Frederik „tilbragt denne Sommer meget fornøjeligt,“ og har tit været paa Jagt og Fiskeri med Principalens og andre Familjer: „Skovene vrimler her med Vildt f. Eks. Kænguruer, Kaniner, Kalkuner, Ænder og 1000 andre Dyr og Fugle; alt Vildt er en forskellig Slags til hjemme, de fleste bærer deres Unger under Maven i Punge, som vi blev fortalt i Skolen.

Naar vi gaar paa Jagt, kører vi gerne Lørdag Aften 12 à 14 Mil op med Floden ofte 5 á 6 Familjer i Selskab; naar vi da finder en god Plads, slaar vi Lejr for Natten, gør en stor Ild til at skræmme Snoge og andet Utøj, og hviler da til Dagbræk (Søndag Morgen), da begynder Fornøjelsen; Damerne fisker, og vi skynder os ind i Skovtykningen, hvor vi da skyder til omtrent Kl. 9, da forsvinder alt Vildt til deres Skjul for den store Varme, der da bliver utaaelig for dem, og Fiskene vil heller ikke bide længere. Da koger Damerne gerne Kaffe og The, mens vi renser og salter Udbyttet; enhver Fa-

milje har da forskellige Fødevarer med, en har f. Eks. en Kage, en anden preservede Fisk, en tredje et stegt Lam, saa der vil mindst blive 20 forskellige Ting paa Bordet, naar det er dækket, og vi er færdige til at spise. Efter Frokosten spiller vi gerne Boldt eller fortæller Æventyr til henimod Kl. 4. Da har vi et andet Maaltid, hvorefter vi begynder Hjemrejsen med et rigt Udbytte, alle med Længsel efter næste Jagtdag, der gerne bliver fornyet hver 14. Dag.“

Brev af 10. August 1886 fastslaar hans Glæde ved Australien: „Jeg trives udmærket her, og den tunge Sky, der før har svævet mellem mig og Fremtiden, er aldeles forsvunden; jeg ser nu Fremtiden i Møde med Glæde, da jeg er sikker paa at faa en mere rigelig og bedre Stilling her end i Amerika eller Danmark. Mit Helbred er bedre end nogen Sinde, og jeg kan ikke undlade at meddele Eder, at jeg regnes til at være den bedst byggede Mand her i Byen. I vil knapt genkende mig, naar jeg engang kommer hjem for det sidste Besøg, men jeg vil da nok igen gaa tilbage til Australien, thi Australien er det eneste Land, der i alle Maader behager mig, og hvorfor skal jeg da forlade det for at leve i en evig Is og Sne, hvor I, kære Forældre, saa haardt har slidt for Brød til os alle . . .“

Han har været nær ved at „tage en Shop her i Byen sidste Uge paa egen Haand, men har nu igen opgivet det, thi jeg tror nok at gøre bedre, hvis jeg arbejder for Wages [*wages, Løn*], til jeg gaar hjem, og da, naar jeg kommer tilbage, begynde paa egen Haand.“

I de følgende Aar kommer Frederik imidlertid hverken hjem til Danmark eller faar noget rigtigt blivende Sted i Australien, uagtet han i 1889 gifter sig med en australsk Pige. Forbindelsen med Danmark holder han stadig vedlige i et dansk Sprog, der mere og mere angribes af det Engelske.

Blandt Brevene fra 1903 giver det af 26. Maj til „mine gamle, kære Forældre“ et godt Indtryk af Frederiks hele Liv og Væsen under den paagældende ret urolige Periode.

„Jeg kan nok tænke, at I vil undre Eder [*over at*] høre, at jeg igen har skiftet, men jeg virkelig ogsaa mange Gange undrer mig selv. Men 2 eller 3 Aar i en By saa bliver jeg træt af den og maa finde nye Venner og Scenery! Det er jo et heldigt [*healthy, sund*] og fornøjeligt Liv, men alligevel kostbart; ja det tager henimod £. 25. — hver Gang jeg maa flytte med Familie og Møbler, og i et Par Maaneder har jeg igen mange Venner, hvilke en Mand vilde blive bedre af foruden, thi naar jeg tager Del i alle Ting, bliver det kostbart. Ja, allerede siden jeg kom til Byen her, har jeg bleven valgt Judge of Exhibition, altsaa Medlem af en Bygge-Komite for Odd Fellow Logen, og som I nok véd, det er en Ære, men da der ikke er nogen Betaling for samme, og Company koster Penge, er min Haand i Lommen hele Tiden, hvorimod, hvis jeg kunde lade disse Ting alene, kunde jeg snart spare nok for en Rejse hjem; men for Tiden har jeg hverken Lejlighed eller Penge, da jeg lost [*tabte*] over £. 300. — i Windsor, men her er det op i Dag og ned i Morgen! Men skønt jeg indrømmer, at

Penge er meget behagelige at have, kræver jeg aldrig for Guld, og hundrede Pound har jeg lost mellem fattige Folk, men hvor som helst jeg gaar, kan jeg altid gaa tilbage med Ære. — Nu til Slutning vil jeg sige, min Hustru er rask og glad i sit nye Hjem, og Børnene er alle i først Class Helbred; Teddy er nu allerede en stor Dreng, og Fredag Nat kommer han med mig i Bagehuset; jeg tror nok, at jeg vil blive bedre af her end at [at, i] Windsor.“

Meget detailleret udtaler Brevet sig jo ikke om Frederiks øjeblikkelige Forhold, og dette lader til at have slaaet ham selv, thi allerede den 8. Juni s. A. skriver han igen, fordi han ved at overveje Indholdet af det sidste Brev „har tænkt samme uklart,“ og han beretter nu, at Tiderne er meget haarde, „Arbejde har været ubefaaelig for Arbejdsmand“ og „nu for mig selv, maa jeg fortælle Eder, da jeg købte Bageriet i Windsor, havde jeg £. 350. — og loste næsten alt, og da jeg såa en god Plads her, tog jeg den, og da jeg blev bosat, havde jeg kun en Hest, Møbler og £. 50. — left [tilbage], hvilket naturligvis har opsat min Plan for Tiden, men saa snart Tingene bliver bedre, har Mr. Blair lovet mig £. 200. — for en ny Begyning. Nu, efter denne Forklaring kan I nok forstaa: hvor inderlig jeg ønsker at gense Eder, kære Forældre, maa jeg finde mig i at vente, og naar Gud behager, vil jeg komme. Som jeg ofte har skrevet: Op i Dag og ned i Morgen! er daglig Liv i Australien. Men mit Hjerte stille [still, endnu] dvæler ved Tanken om Hjemmet, og Erindringen om alt kært i Danmark kommer saa ofte, even [even, endog] i Drømme om

Natten, men da kommer jo min egen kære Kone og Børn, hvem trøster til mig for alt, de behøver, og dér ender alt igen.“

I Julebrevet fra samme Aar — af 12. Novbr. — dvæler han igen ved sin Kærlighed til de gamle hjemme og Haabet om, at „Gud endnu for mange Aar vil spare Eder til os; I véd jo nok, naar I ikke er mere, da er Lænken, der for saa mange Aar har holdt Eders Børn til det gamle Hjem, broken, hvilket jeg for Een [*I for one, Jeg i det mindste*] ikke kan bære at tænke paa.“

Iøvrigt har han „for Nyheder kun faa, men de er gode; siden sidste Marts har Regn og Solskin i turn [*paa Skift*] falled over hele Landet, og Græsset er højere end Heste, og mange Mennesker bliver lost paa deres egne Marker, og saa længe vi har Græs og Vand for Heste og Kvæg, er alt, vi behøver for at bringe gode Tider her igen. Ja, det er 17 Aar siden, vi havde en Season equil [*equal, lignende*], saa I kan nok forstaa, alt er Fryd og Glæde her for Tiden. . . . For vores eget daglige Liv gaar det nu godt, skønt det vil tage et Par Aar, førend enhver Ting kommer tilbage paa en solid Grund igen; men vi har et smukt lille Hjem med et yndigt Kanariehus, hvori min Kone allerede har over 20 unge Kanarier. Denne Sommer ogsaa har vi Duehus med omtrent tolv hvide Belgien Fantail Duer, og for Høns er vi ogsaa vel af [*to be well of, komme godt ud af det, have det godt med*] . . . Jeg har arbejdet haardt, siden jeg kom up her, men da jeg ikke havde meget at begynde med, gaar det kun langsomt fremad.“

Forældrene har ikke indskrænket sig til at sende Sønnen Breve, men under Indtryk af de daarlige Tider ladet 200 Kroner af deres Smule Sparepenge følge med. Men dem „sat jeg i Sparekassen, da jeg modtog dem, og har siden put £. 5. — mere dertil.“

Den ældste Søn Teddy „er 13 Aar gammel nu og skulde i et Par Aar blive some [*nogen*] Hjælp, men som alle de Australiens er han ikke arbejdsom og tænker bare paa Jagt, skyde og Fornøjelse; Emily er en rigtig Dansker, meget vild, men vil gro op en smuk Pige, lille Hans Jacob forbliver nok vort Baby-Barn og er virkelig et yndigt Barn.“

Paaskemorgen 1904 har de i den sidste Uge „haft 5 Tommer mere Regn, Skyen er igen klar og Solen varm. Oh, hvis I bare kunde se Australien i Dag, Eders Hjerter vilde ligesom vore klappe med Fryd. Jeg tror næppe, der for Tiden er en smukkere Plads paa Jorden, skønt mit Hjerter stille dvæler, hvor disse faa Linjer vil fare for længe, og jeg haaber, de vil finde Eder Kære i samme Mod og Helbred; de forlader os, fulde af Kærlighed fra os alle for Eder.“

I Løbet af Aaret, hvorom det ogsaa i August hedder, at „Regn og Solskin følger Uge efter Uge, og Landet har aldrig været smukkere i min Tid,“ vanskeliggøres Fremgangen ham dog noget.

Børnene bliver større og behøver mere . . . . og paa Grund „af vort socialist Government bliver det haardere hvert Aar for de unge, Union-Arbejderforeninger gør saa store Forlangender nu, at en Mand i en lille Forretning maa gøre sit eget Arbejde.

Loven forbyder at have en Lærling, før man har Arbejde nok for 4 Svende, saa jeg næppe véd, hvad jeg skal gøre ved Teddy, han er nu næsten 14 Aar gammel. En god Ting er det dog, at der nærlig [*nearly, næsten*] er 5 Aar mellem vore Børn, og det vil blive Nyaar, før en anden Lille kommer; saa, naar jeg tager det onde med det gode, har jeg jo ikke noget at klage over, men hvor jeg for Aar tilbage kunde spare £. 50. i et Aar, kan jeg nu kun naa £. 13. — eller 5 sh. om Ugen.“

Pr. 25. September s. A. kan han melde, at „for mig selv gør [*do. bl. a. gøre, befinde sig*] jeg for Tiden temmelig godt og har £. 60. — i Sparekassen, altsaa [*also, ogsaa*] en Hoppe med Føl og mange andre smaa Ting, men det er jo ikke considered [*agtet*] noget her. Som jeg har sagt før, Australia er et stort Lottery, fattig i Dag, maaske rig i tolv Maaneder, eller den anden Vej rundt; men en Ting er det, jeg har en smuk, elskværdig Kone og Børn, og saa længe en Mand er tilfreds med sin Stilling her i Livet, er jo alt man behøver.“

Sin Erfaring med Hensyn til Ægteskabet udtrykker Frederik i samme Skrivelse saaledes, at „de længere Mand og Kone er tilsammen, de haardere kan man gøre veduden [*without, foruden*] hinanden.“

Derfor rammer det ham ogsaa øjensynlig meget haardt, da Hustruen d. 30. December 1904 dør i Barselseng.

Først sender han omhyggeligt til Forældrene hjemme trykt Dødsanmeldelse efter australsk Skik, og et Brev medfølger, som — bogstavret — lyder:

„Kjære Forældre. Med samme post modtager I

nok Kortene jeg har prøved at oversætte samme men Fader har bedre irettesætte samme for mine Søstre der ikke fostaa engelsk.

Med gammel kjærlighed forbliver jeg Eders trofaste Frederik.

Herren gave, Herren tok, Herrens Navn være loved.

I kjærlig Erindring of Eleanor elskede Hustru of Frederik Anderson, som gik til Hvile Dec. 30th 1904. 33 Aar gammel.

Lad os blive taalmodige disse haarde revselse
ikke fra Jorden opstiger
Men ofte Guds rige Velsignelse
kommer ukjent i denne sorte disguire [*Forklædning*].

Vor bedste Ven fra os er gaa't
Den Stemme vi elskede er stille
En Plads er nu tom i vort Hjem
Hwad aldrig kan blive fyldet.

Gud i sin Visdom har kalled
I kjærlighed sin Egen
Skønd Kroppen smuldrer nu i Graven
Hendes Sjæl er glad i Himlen.
Elsked af Alle."

I tre senere Skrivelser fra Begyndelsen af 1905 dvæler Frederik ved sin Sorg.

Det første af Brevene indledes saaledes: „Det er med et tungt Hjerte, at jeg her i Dag [*mindes?*]

for en kort Tid siden vort lille Hjem bygget i Kærlighed, alt var Fryd og Glæde; den kære Herre og Frelser har kaldet vor kære, yndige, gode Moder fra os til sig i Himlen, hvor hun nu færdes blandt hans Engle i Lyksalighed, men left os her med kun Erindringer dyrebare og hellige og i Haab, naar vor Time kommer, hun vil møde os at [*at, ved*] Himlens Port. — Herren gav, Herren tog, Herrens Navn være lovet, Amen.“

Derefter fortsættes Beretningen om, hvorledes „for Maaneder siden fortalte hun mig, at jeg ikke vilde have hende længe; hun blev mere og mere lig en Engel paa Jord, elsket af alle, men naar jeg sagde, at jeg ikke kunde leve uden hende, svarede hun saa smukt: „Du maa prøve, Du er stærk og mandly, for Børnenes Skyld bliv tro og pas paa dem.“ Paa den 22. December havde hun en Datter, men hendes Sygdom blev værre, og skønt jeg havde tre Doktorer og to Nurses [*Nurse, Sygeplejerske*] sank hun daglig.“ Efter at en Operation var foretaget, „vaagnede hun, talte saa smukt til mig: „Christus døde for mig, jeg er hans,“ og opgav Aanden, blandt mig selv og sine Søstre.“

Straks efter at Hustruen er død lader Frederik „Børnene gaa til hendes Søstre, men siden er BARNET død og er begravet sidste Fredag; men lille Hans og Emily er meget glade, hvor de er, I kan nok forstaa, [*de er*] for unge at forstaa deres Tab. Hans er i Sydney, Emily i Newcastle. Teddy, Mr. Blair [*en Ven af Huset*] og mig selv lever endnu i det kære, lille Hjem, men jeg har formørket min Hustrus Sovekammer ogsaa hendes lille Parlor [*par-*

loür, Dagligstüe], lukket Dørene, saa ingen gaar ind; vi sover tilsammen i Børnekammeret; Mr. Blair og Teddy koger og gør rent. Hele Dagen er jeg jo ved mit Arbejde ofte 12 à 14 Timer, saa mine Tanker er fuld op af Forretning; en Time og saa [*an hoür and then, ɔ: der gaar en Timestid og saa*] kommer da gerne Tanken tilbage til min Kære bortgangne, og saa kommer Hvile. Næste Dag rejser jeg igen forfrisket, og Tiden gaar sin sikre Gang.“

I August Maaned kan han meddele hjem, at nu holder hans Svigermoder Hus for ham, og alle Børnene er hjemme igen, den ældste Dreng gaar „paa en Grammer Skole [*grammarschool, Latinskole*],“ for at læse til en Eksamen, der kan bringe ham ind i Post- eller Jernbanevæsenet; Emily er „en stor Pige, og jeg haaber, hun i et Par Aar vil blive en dygtig Pige, saa hun kan holde Hus for mig,“ og den lille Hans „er en stor Glæde for os alle, han ligner sin Moder saa meget, ja, i Sandhed har jeg et yndigt Hjem, og skønt der er en tom Plads i samme, kan jeg ikke klage. I Danske tænker, at her eller i Amerika En skulde blive rig i kort Tid, men det er fejl. Der er mange fattige her, og skønt jeg nu er her tyve Aar, ejer jeg hverken Land eller Guld at tale om, men er tilfreds med min Stilling,“ men „for hvor længe véd ingen. Det var predicted [*predict, forudsige*], vi skulde have fire gode Aar, to af dem er allerede gaaet.“ Frederik ser, efter sine Erfaringer, nu ikke mere saa lyst paa Australien som tidligere: „Jeg har ikke stort Haab for Australiens Fremtid i mig selv [*ɔ: I myself*]. Hvis vi ikke fik Regn for 4—6 Maaneder nu, vilde 1000

Heste, Køer og Faar dø af Hunger; Folk samler ikke Føde for dem her, som i andre Lande.“

Aaret 1906 bringer Faderens Død, knap et halvt Aar efter at han har trukket sig tilbage fra sin Skolelærergerning og de mange andre Hverv.

Frederik kondolerer først Moderen paa sortrandet Papir og i højtidelig Stil paa lignende Maade, som han straks meddelte sin Hustrus Bortgang:

„Min egen kære Moder. Jeg véd næppe hvordan at udtale mine Følelser for Dig i denne Time af Sorg for os alle, men tror den kære Faders egne Ord, at hvad Du savner henede, vil Gud Fader i Himmerig frede; om Du end Sorgen har fristet, véd Du dog, at han, Herren har gemt, er ej mistet; thi med Syn paa Himmels Morgenrøde, med Viljen fast mod sidste Nat, med Tak for alt, hvad Livet tog, og Livet gav, gik han mod Grav; han var saa trofast og saa brav.

Den Afskedshilsen skal han have med sig i Grav; velsignet være hans Minde!

Inderlig Deltagelse fra Din Søn Frederik.“

Faa Dage efter skriver han — d. 22. Juni —: „Nu, det har behaget Herren at kalde vor kære Fader til sig, maa vi ikke klage, skønt jeg godt forstaar, hvor haard denne Afsked har været for os alle og mest for Dig, kære Moder. Jeg kender Dit varme Hjerter saa godt, husker som det var i Gaar høre Dig synge „Naar mit Øje er lukt“ for Timer om Natten, naar Du troede, vi alle sov; [*H. P. Holsts bekendte Digt Naar mit Øje er lukt, Og naar Grønsværet smukt dækker Højen, hvorunder*

jeg sover] og skønt det er 22 Aar siden, jeg såa Eder, bliver Mindet uforandret, og vor fælles Kærlighed varer evigt. Med Stolthed mindes jeg den kære Fader. Hans Gerning her i Livet, som Husbond, Fader og Borger, var stor og trofast til Enden. Maalet er naaet nu, Herren har kaldt ham hjem til sig for at bedække ham med Sejrs kronen, hvor alt er Kærlighed og Glæde, saa vi vil alle takke Herren for hans Naade. Men nu for Din egen Sag, kære Moder, er jeg helt ubekendt, hvordan vil Dine Indtægter blive nu i Fremtiden?“

Han tilføjer, at „hvad som helst jeg har, er Dit,“ og „ogsaa har jeg tænkt paa en Mindesten paa Graven,“ men han udbeder sig sine Brødres Adresser tilsendt, fordi han mener, at de ogsaa vil ønske „at have et Ord paa denne . . . Til Slutning maa vi ikke glemme, „Herrens Venner ingen Sinde mødes skal for sidste Gang;“ modtag fra Bedstemoder, Børnene og mig selv vor hjertefølte Sympati!

Med inderlig Kærlighed Din trofaste Søn.“

— I Følge Oplysning fra en af Frederiks Søstre i Danmark tilbød han straks at sende Moderen £. 100 —; men den gamle Kone afslog at modtage denne Gave, som hun mente at kunne undvære og skønnede var for betydelig efter Sønnens Forhold.

Han nøjes da med at sende £. 6. — baade til Moderen og som Bidrag til en Sten paa Faderens Grav, og følger iøvrigt med levende Interesse Moderens Omflytning til en lille Lejlighed og beskedne Forhold i en sydsjællandsk Købstad, hvor han glæder sig over at mene hende „comfortable bosat,“ og „hvor jeg haaber, Du endnu for mange Aar med

Herrens Hjælp i godt Helbred maa opleve mange glade og fornøjelige Dage. Du véd jo saa godt, at om Afstanden end er stor, er Dine Børns Hjerter og Sjæle Dig dog nær, og naar den Dag kommer, at Herren kalder Dig hjem, vil mange Taarer falde nær og far [*far, fjern*] over Dig. Du véd jo godt, som vi elskede og var stolte af vor hensovede Fader, er Kærligheden ikke mindre for Dig om ikke større! Men, kære Moder, i min Vej at tænke har Du nydt et dygtigt og yndigt Liv Haand i Haand med en trofast, kærlig Mand, hvis jordlige Gerning efter mange Aars haardt Arbejde var færdig, nu alle hans Børn var gifte og i gode Veje. Og Dine Børns Kærlighed varer evig. Der er jo kun faa af os, der ikke møder Modgang paa Jorden, og denne Verdens Glæder er kun korte og derfor, „Lykkeligst at hvile paa er fuldendt Gerning.“

Min egen Familje har det godt, Teddy [*som uheldigvis ikke havde kunnet „passe [pass, bestaa] sin Eksamen til Postvæsenet“*] faar 15 sh. om Ugen og arbejder for mig; jeg har ogsaa sidste Maaned oprejst et smukt Mindesmærke paa min kære Kones Grav for £. 15. —, det er af Marble [*Marmor*]. Hendes Moder alletider beder mig hilse Dig venligst fra hende, hun er jo en god Hjælp til mig, og Børnene holder meget af hende. Hvor lykkelig for mig! Du véd jo godt, en Mand kan ikke passe sine Børn og sit Arbejde paa en Gang.“

Ogsaa i Brev af 15. Juli 1907 skriver Frederik kærligt til sin Moder i Glæde over, at „enhver Ting staar godt hos Dig.“ „For mig selv,“ siger han, „har jeg det godt og har jo fuldt op for et hygge-

ligt Hjem for Børnene og er tilfreds med det. Livet er jo kun kort, ja, jeg kan næppe forstaa, hvordan Aarene iler, det ses [*seems, af seem, synes*] kun en kort Tid, siden jeg forlod Eder, kære Forældre, begge stærke, heldige [*healthy, sund*] Mennesker, og se nu hvad Forandring i det gamle Hjem! Hvor yndigt det dog er at vide, Herrens Venner skal mødes igen!“

Ved Siden af sit Haandværk driver Frederik stadig det i Australien udbredte og yndede Opdræt og Salg af unge Heste; nu vil han „gaa 30 Mil fra her“ og bringe Hestene til en Ven, der har passet dem for ham, siden han sidst skiftede By, og „i Stedet for en har jeg nu 4 og solgt en, saa jeg har ikke andet end være glad i den Retning, da enhver Ting lover vel i denne Egn for Tiden.“

Livet i Byen, hvor han bor, er „ubeklageligt, og Byen har de sidste to Aar gaaet forunderlig fremad, men det er kun for en Tid og ligesom andre Byer i Australien efter et Par Aars Fremgang, kommer det gerne til et Stop og gaar da tilbage igen.“

Med usvækket Deltagelse føler Frederik med Moderen, fordi „naturlig véd jeg godt, at Du paa Tider maa føle meget ensomt efter det travle Liv saa mange Aar i Skolen, hvor Du jo kendte alle, og havde den kære Fader at sysle for.“ „Ja,“ tilføjer han, „ligesom Dig selv føler jeg ofte ensom, men naturlig forskellig fra Dig.“

Denne Ensomhedsfølelse, der fortsætter sig igennem Aarene, skaffer sig et stærkere Udtryk i Brev af 14. April 1910: „... Min Tid er mere optaget

[*end*] nogen Sinde før. Tak Herren [*Thank God, Gød være lovet*], jeg har nu en stor Forretning og tjener gode Penge, men maa passe alt, mig selv. Skønt Teddy og Emily skulde og hjælpe mig godt, kan jeg ikke trøste [*trust, betro*] dem for meget, de tager Livet let og er kærløse [*careless, skødesløs*] og taber mange £. — Tro mig, jeg mister [*miss, savne*] min Hustru nu; ja, jeg tror, hvis jeg såa en ældre Pige, der behagede mig, vilde jeg gifte mig igen. Men, som Du nok kan forstaa, det er en haard [*hard, vanskelig*] Ting, den gamle Kærlighed er jo ikke død endnu, skønt det er mere end fem Aar siden, Døden tog hende fra mig. Den gamle Bedstemoder er hos mig endnu og har jo et godt Hjem, hvis hun bare véd det, men Børnene spøjlede [*spoil, forkæle*] hun, og nu maa hun ofte blive ærgret med dem.“

Et knapt Aar efter har da ogsaa den næsten 46-aarige Mand taget sin Beslutning. „Jeg giftede mig to en smuk og dygtig engelsk Pige den 14. Jan.“ hedder det i Brev af 28. Jan. 1911 til en Søster, som er gift med en Kommunalærer i København, (Moderen har han allerede kortelig meddelt dette). Men „da vi havde arrangeret for hende at go hjem til London at bringe hendes Moder herud, bliver jeg Peppersvend for 5 Mdr. mere. Teddy er nu 20 Aar gammel og har igen gaet til Sydney, men med £. 100. — i Lommen; Emily har jeg for Tiden paa en Højskole for 6 Maaneder, saa hun vil blive lidt polert, naar hendes ny Moder kommer tilbage; med min Forretning gaar det godt, og Fremtiden byder godt for os alle; men som I nok véd, Australia er altid upaalidelig, og seks Maaneder kan forandre

alt. Lille Hans er ogsaa en stor Dreng, men er langt tilbage for de to ældre Børn, men først den ny Moder kommer, hun vil nok polish [*polere*] ham af for længe. Jeg har det godt og enjoyed [*enjoy nyde*] en Uge i Sydney, førend min Hustru rejste med Damperen. Jeg bygger for Tiden og haaber at have et smukt Hjem færdigt for hende, naar hun kommer tilbage; dette er nærlig alt, hvad jeg kan sige denne Gang.“

I Juli Maaned, d. 28., skriver han lykkelig og glad til samme Søster, at han „har været saa optaget med et og andet siden min Kære kom tilbage fra London den 1ste July, at jeg har nedlægt [*neglected af neglect, forsømme*] at skrive og takke Eder. Jeg er nu lykkelig og har det bedre end nogen Sinde før. Som I nok kan forstaa, en Mand af min Alder og Stilling tænker en lang Tid før entering [*enter, indlade sig*] paa saa stor en Gerning at vælge en Hustru og takker nu Herren for hende. Aa, hvis jeg bare kunde bringe hende til Danmark for et Par Maaneder, hvad en Glæde det vilde blive for os alle, som jeg engang troede, naar Teddy var gammel nok at faa mit Bakery, at kunne gøre. Men som I nok véd, saa snart han havde £. 100 — i Lommen og lært at bage, forlod han mig, saa hvem kan jeg nu trøste at passe min Gerning? Hvis jeg nu er i Sydney for en Uge, og kommer hjem, er alt opsat [*upset, vælte, bringe i Uorden*], saa hvad vilde det blive, hvis jeg var borte for seks Maaneder! Jeg venter paa Fotografier fra Sydney af min Kære; saa snart jeg modtaget dem, vil jeg sende dem til min kære Moder.“

Ved Foraarstide 1913 har Moderen sendt sin Søn nogle illustrerede Postkort fra Egnen ved hans Barndomshjem.

„Kære Moder,“ svarer han den 29. Juni s. A., „Du véd vel nok, hvor mange kærlige Minder disse gamle Barndomsbilleder bringer tilbage til mig, og nu jeg allerede er en ældre Mand, lever Danmark og mine Kære frisk som i yngre Dage. Og skønt jeg nu har det godt og rigeligt, har jeg haft en haard Tid at naa dette Maal. Og tænke, en ung Mand forlader Forældre og Fædreland, tror jeg næppe resylted balansed, men En kan jo ikke sigel Jeg ofte tænker, hvor lidt vi Mennesker kan gøre uden Herrens Hjælp. Og hvor mange Hundrede der aldrig naaer dette Maal, har jeg Ret at blive taknemmelig til ham, og jeg har da heller aldrig haft en Dags Sygdom, siden jeg kom til Australien. Fremtiden er lys, og jeg er lykkelig.“

De sidste bevarede Breve, deriblandt et af 14. April 1914 til Søsteren og Svogeren bekræfter Indtrykket af en Mand, der allerede nu i 50 Aars Alderen føler sig noget trættet og har Lyst til, medens Legen er god, at trække sig tilbage, under betryggede, om end beskedne Forhold, med den Hustru, som han holder af.

„Allerede sidste Aar,“ fortæller han Søsteren og hendes Mand, „købte jeg Ejendommen, hvor mit Bageri var og har siden bygget et smukt Hus til Butiken, solgt Bageriet og lejet det til Køberen for £. 78. — pr. Anno for ti Aar. Jeg og Hustru var da i Sydney, hvor vi ejer en yndig Allotment [*Grund-*

stykke] paa Kysten og bygger nu en smuk lille Villa, hvor vi tænker paa at leve. Da jeg returned [return, vende tilbage] hertil nogle Dage siden, var min Bankier efter mig for at købe Huset next til mit Bageri her, og jeg tror nu, det skal blive mit førend mange Dage, saa jeg vil have en smuk lille Income [Indtægt] og mit eget Hjem at leve i uden further trouble [mere Vrøvl] med dette socialistiske Government, who realy do'nt want [som virkelig ikke ønsker] en Mand [Principal] til at tjene mere end en Haandværker, og jeg frygter for lang [Tid], der vil igen blive et stort Nedfald ligesom i 1891 og 1901. Men Tak Herren, jeg er nu uden Fare og en fri Mand efter næsten 30 Aars haardt Arbejde. Som I vide, Emily er gift, har en yndig lille Pige 4 Maaneder gammel og en god Mand, han arbejder paa Sporvognen i Sydney; Teddy er en dygtig Fyr, men tænker saa meget of sig selv, at han aldrig skriver eller kommer til se mig [to see me ɔ: at besøge mig]; jeg fik hans Adresse i Julen og fortalte ham, at Forretningen var for stor for mig, at [han skulde] komme hjem og hjælpe mig, men han vilde ikke komme hertil (not lively enough for him) [ikke livlig nok for ham]. Men lille Hans bliver en god Dreng, og hans Stedmoder er at takke, at han er, hvad han er i Dag.“

Og i uforandret Hengivenhed slutter han sin Beretning: „Med kjærlig [Hilsen] til Eder begge og den kære gamle Moder forbliver jeg Eders trofaste

Frederik.“

Den sidst udvandrede af Sønnerne, Harald, har ogsaa under hele sin Udlændighed skrevet hjem til Moderen — endog ofte særlig flittigt, men kun Breve fra de sidste 8 Aar er bevarede.

Om denne sin yngste Søn skriver hans Moder pr. 13. Maj 1911:

„Med Hensyn til Harald, hans Karakter og Barn-dom, kan jeg kun melde, at han var en særdeles hjertevarm, opofrende og god Dreng, men Tvang taalte han ikke. To Smaatræk herom kan jeg fortælle. Hans Fader vilde engang have ham til at udføre noget. Hertil svarede Drengen: Hvis Du vil sige det venligt til mig, gør jeg det gerne, men ellers ikke. Den gode Fader mente, Drengen skal bøjes og straffede ham gentagne Gange uden at bøje Barnets Sind. Da jeg kom til, såa Drengen Lejlighed til at smutte op paa Loftskammeret og der lukke sig inde. Fader gik bagefter og vilde, Drengen skulde lukke op. Men Nej, svarede han, [*kun*] hvis Du vil love ikke [*at*] prygle mig oftere. Fader maatte bøje [*sig*]! — Paa Landet kan man ikke godt undlade at holde Høns; min kære Mand kunde ikke lide Smaakreaturer, og det voldte mig imellem lidt ondt, da jeg virkelig ikke godt kunde undvære Æg og Høns i Huset. Saa en Lørdag Eftermiddag, Harald havde fri, bad han mig om Penge til en Hønsegaard. Han var dengang kun 8—9 Aar gammel, og Vejen til Købstaden over en Mil. Da Drengen havde spist til Middag, begav han sig paa Vejen, og da Fader og jeg spiste til Aften 5¹/₂, kom Drengen ind til os med den store, tunge Hønsegaard paa Ryggen og Jernkramper til at befæste den med ved Pælene i

Lommen. Vi mente, Drengen maatte være baade sulten og tørstig, men Nej, Høsegaarden maatte først sættes, og den stod der, indtil vi forlod Byen, vort gamle Hjem.“

Haralds ældste Brev til sin Moder er skrevet den 15. Decbr. 1905 i en lille By i Staten Washington længst oppe mod Nordvest, hvor han længe har været Hyrde for vildtlevende Hjorder af Kvæg og Heste, og nu selv foruden Kreaturer ejer Heste, hvormed han arbejder for andre med Pløjning, Grøftegravning o. lign. Hans Omgang og Medarbejdere bestaar væsentlig af Folk, der har blandet fransk og indiansk Blod og af Skandinaver, særligt Svenske og Nordmænd. Sprogligt bærer Brevene, næst den overvældende Indflydelse af Engelsk, Spor af nogen svensk og norsk Paavirkning.

Harald er i Brevet op mod Julen 1906 glad ved at have hørt, at Moderen nu efter Faderens Død synes at finde sig godt tilfreds i sine smaa Forhold i den sjællandske Provinsby: „ . . . Du har dog gaaet saa meget igennem her i Verden, og Du kan dog selv ikke nægte, at der er mangan en bitter Erintring, der klynger sig til Vestrup Skole. Du har grædt mangan en Taare og skjult mangan en Sorg i den Plads — men lad os kun mindes det Gode! — Du skrev Moder, at Du troede, jeg til Tider følte mig forladt. Nej Moder, aldrig. Den, som Gud lader staa alene, han selv er saa mere nær. Jeg har saa mange, mange Venner, og altid er der en eller anden her hos mig og hvis ikke, saa er der mangt et Sted, hvor jeg er velkommen, og hvor Folk er glade ved at se mig. Dog hvis jeg vilde, saa er der

adskillige dygtige og respektable Piger, som jeg kunde faa. Men, Moder, jeg er kun en fattig Mand og maa være fra Hjemmet saa ofte og tilbringe saa megen Tid paa Prærien og finder mig meget godt i mine Forhold. Men, Moder, hvis jeg kunde faa én halvt saa god som Dig, saa vilde jeg gifte mig . . .“

Han har netop den Aften faaet „Julegaven fra Dig, de to Brevkort fra Vestrup, Kirken saavel som Byen; Præstens Have og Kirken husker jeg saa vel, som om jeg havde set den i Gaar, men Byen kan jeg ikke rigtig finde Rede i. Moder, Du véd ikke hvor kær en Hilsen, det var for mig, og Du takkes Tusinde Gange for disse Kort. Hvor er Du dog god, Moder, og hvor har Du dog været en god og kærlig Moder imod mig! Du, i Dit Brev, Moder, skriver, at Du tror, Du vil have bedre Jul, end jeg vil. Nej Moder, jeg har det Gud ske Lov godt; Grævling [*hans lejede Mand og Ven af Indianerblod*] og jeg har lagt vore Planer for Julen; vi spiser Julemiddag hos hans Fader, som er en Franskmand, og gaar om Aftenen i Kirke. Næste Dag bliver vi hjemme og faar Besøg af vore Venner . . .“ Efter de hjerteligste Slutningshilsener følger endnu paa Bagsiden af Brevets sidste Blad: „Moder, jeg glemmer aldrig, naar Anna og jeg gik op paa Snogesø for at fange Gedder, hvor glad Du var ved at give os vor Mad, Rabarbergrød paa Sigtebrød! Mangen en Dag er siden den Tid forgangen, og dog staar Barndommens Minder endnu saa klare for mig. Aldrig skal jeg glemme den Tid, Moder, og al Din Kærlighed, som Du den Gang og altid siden har vist mig. Farvel Moder, Du skal snart høre fra mig.“

Fra samme landlige By stammer i de følgende Par Aar en lille Række Breve, der godt maler baade hele Haralds Situation og hans Følelsesliv. Det først anførte Brudstykke er gengivet med Brevskriverens egen Retskrivning, Inddeling og Tegnsætning.

D. 22. November 1906: „ . . . Moder en Dag gaar omtrent som en anden for mig Grævling er her hos mig saavel som hans Fader. Grævling er syg. — han har i Efteraarets Løb ridt for mange vilde Heste, han spytter Blod, og hans Lunger piner ham meget han bliver vel nok snart rask. Byen her er snart en stor By 2 Hoteller, 3 Butikker og mange andre Bygninger Oh, Moder, Du kan tro, at jeg har det godt, rigeligt at spise og drikke Dog er Tiderne dorlige nu og har været for de sidste to Maaneder. Min Tid er meget optagen Moder, og saa er det her saa frygtelig uroligt Da Indianerne for Tiden fisker her i Aæn. . .“

D. 24. August 1907: „ . . . O Moder, som jeg dog tit tænker paa Dig! — Forleden Nat drømte jeg, at Du var her hos mig. Jeg var skamfuld over, som det såa ud i Huset, eller rettere sagt min Hytte. Saa [*engelsk then*] Du og jeg tog en Spadseretur sammen ude imellem Hestene og Fjerkreaturerne. Da Solen gik ned, spiste vi Kvældsnadver sammen. Du sad og smilede, medens jeg kogte Kaffe. Og saa såa Du paa mine Billeder paa Væggen og klappede mine Hunde, der som sædvanlig laa udstrakte paa Gulvet. Jeg sagde til Dig: „Mor, det ser saa frygteligt ud, jeg tænker det er haardt for Dig at føle Dig til Rette,“ hvorpaa Du svarede:

„Harald, Du er min egen søde Dreng, det er en Glæde for mig at være hos Dig,“ og som Du kysede mig, vaagnede jeg, fandt mig selv alene i Selskab med mine Hunde.

Grævling kom hjem i Aften træt og søvnig, saa han sover nu de Uskyldiges Søvn paa Gulvet. Du kan tro, han er en flink Fyr; han har i Sommer tjent gode Penge, omtrent saa meget som jeg. Han arbejder ikke mere for mig, men tager mine saavel som andres Kreaturer og vogter dem paa Prærien for saa meget om Maaneden. Altid i barnlig Kærlighed Moder, Din egen Dreng.“

D. 27. Oktober 1907: „... Jeg vil i Kvæld skrive et lille Brev til Eder, da jeg véd, at Du, Moder, altid er glad ved at høre fra Dine Børn. Jeg sender Dig her et Par Kort; Lystbaaden er fra Cascade Locks, hvor Onkel John lever; den sejler fra Portland til Umatilla. De andre er herfra; det ene er af Indianerne og forestiller efter Indianerkrig. Manden, som tog disse Fotografier, fik Indianerne til at gaa alt dette igennem for at faa dette Kort, som har gjort saa stor Lykke. I kan se Pilen i den Døde, og de andre holde Vagt, det er alt saa naturligt, som kan være. Det tredje er et Lokomotiv, som vi læssede paa en stor Vogn og kørte 17 Mil... I Dag fik jeg et Billede taget af min ny Stald og mine tre Sadelheste, de to gamle lysegule. Den gamle Mær, som staar næst til mig, er snart 23 Aar gammel. Hun er udslidt, men klog og fed, som kan blive [*as can be, som muligt*]. Mangen en lang Dag har hun og jeg været paa Prærierne sammen, og mangan en Nat har vi tilbragt tilsammen i Storm og Slud;

jeg har redet hende i en Dag 97 Mil, og i en Dag 100 Mil, og i en Dag 80 Mil, og næste Morgen var hun gnaven og slog mig af. Men I véd nok, Cowboys er ingen Ting, uden deres Heste vil slaa af og er vilde. I kan nok forstaa, at jeg lider min gamle Ven, og at jeg vil ikke se hende lide Nød. Mine Hunde er alle ude paa Umatilla efter nogle Heste; Grævling tog dem med sig i Torsdags og er endnu ikke kommen tilbage. Hestene der nede paa Aaen er saa haarde at faa ud af Buskene; uden Hunde, siger han, at det er umuligt at faa dem ud; de tilhører en Mand ovre i Sommerville, Ore. Vi har tabt 8 ud af 35 i Sommerens Løb. Hestetyvene har i Aar været temmelig dristige; men Verden er jo den Vej. Nu til Slut en kærlig Hilsen til Eder alle sammen, Moder, altid Din egen Dreng, Harald.“

D. 7. December 1907: „ . . . Undskyld, at jeg ikke for længe siden har skrevet til Dig, kære Moder. Du skrev, Anna har faaet end en lille Jenteunge; er Anna rask igen? Tænk dog bare, fem Børn og ikke en eneste Gut iblandt dem! Nu kommer snart Vinteren, og alt ser godt ud for mig, rigeligt at spise og drikke, rigeligt af al Ting og godt Helbred, Moder. . . . . Grævling er her hos mig nu, baade han og hans Fader og en anden hyret Mand. Grævling er den bedste og flinkeste Fyr, jeg nogen Sinde har haft. Han har spyttet Blod for en lang Tid, det kom sig af at ride bukkende [*buck, slaa bag ud*] Heste; men nu er han bedre og har i Dag redet to vilde Heste; han forkorter ligesom saa mange andre sit unge Liv. Jeg rider aldrig mere [*vilde Heste*], men vil hellere give lidt mere og faa en god skikkelig

Sadelhest. Den sidste Gang, jeg red en vild Hest, var i Laramic, Wyoming, den faldt med mig og brækkede mit højre Ben i to Pladser, og jeg laa paa Hospitalet to Maaneder . . . Moder, min egen kære Moder, Du er den eneste, som hele Livet aldrig har svigtet mig. Ak, naar Vorherre engang har lukket Dine Øjne, hvor vil jeg dog savne Dig!“

D. 8. December 1907: „Da jeg i Aften har Tid, vil jeg benytte Lejligheden med at skrive til Dig. En Ven af mig druknede i Columbia i Gaar, og vi fandt ham i Morges. Han var en Enkes eneste Søn, som lever 5 Mile herfra; hans Navn var Barney. Han forlod sin Moder i Gaar Morges for at hente nogle Heste, som i Sommerens Løb havde græsset paa en lille Ø; han red omtrent 15 Mil, og da han kom til Aaen, var hans Hest meget varm. Trods dette red han ind til det kolde Vand, og midt i Vandet fik hans Hest Krampe med Resultatet, at baade Barney og hans Hest druknede. Han var en af mine bedste Venner, saa Du kan nok begribe, jeg føler en hel Del sørgmodig over det; vi har endnu ikke fortalt hans Moder om det. Grævling red i Dag over til Wallula efter nogle Kalve, som han har taget for Vinteren, og hans Fader og mindre Broder er ovre i Umatilla med Vildgæs, som de har skudt, saa jeg er ganske alene i Kvæld . . . Jeg vil snart rente [*rent, leje*] min Plads ud, og saa tager jeg til en Egn, hvor Græsgangen er god, og hvor Grævling og jeg kan rente Kreaturer; jeg lider det Liv bedre end farming og forstaar det saa meget bedre. . . . Hvis jeg bare var stillet, saa at jeg kunde købe en 30 Hopper og rejse [*rise, opdrætte*] Heste, hvor

Græsgangen var god, saa kunde jeg være tilfreds. Maggie [*en Søster til Grævling*] ejer en Del Heste, men de er vilde og smaa, og jeg vilde ikke give hende 25 Dollars for Stykket af dem. Hun rider godt og har taget Præmie adskillige Gange; ligeledes kan hun skyde med Pistol eller Riffel. Hun har tilbragt sin meste Tid paa Præriehjemmet hos sin Fader og sine Brødre. Moder, Du skulde bare se mine Hunde, Du kan tro, de er all right. Du kan tro, de er i Evner langt, langt foran Trofast, den gamle Puddelhund, vi havde i Vestrup. Jeg har en sort Hund, der næsten forstaar alt, jeg siger til ham; han kan gaa og hente Kørne og Hestene uden at blive fortalt om det; og saa kan Hunde af dem selv holde Ulve og andre Dyr fra Hjemmet uden Opfordring. Du kan tro, jeg har en dejlig Flok Duer; og saa har jeg i Sommer rejst Kanariefugle, men har ikke haft Lykke med dem. Mor, jeg har ogsaa en Papegøje og tre Paafugle, to tamme Ravneunger og et tamt Pindsvin og en Ulveunge, som ikke er stor, og jeg har givet ham til en Ven af mig oppe i Hermiston. Alle mine Fjerkreaturer tilsammen kunde jeg ikke sælge for 100 Dollars, da der ikke er Marked for dem her. — Moder, nu er Kl. snart 7, og mit Papir er til Ende, saa jeg sender Dig, min egen, søde, trofaste Moder, min barnlige Kærlighed og forbliver altid Din egen Dreng Harald.“

D. 27. Oktober 1908 — i et meget defekt bevaret Brev —: „Moder, jeg tænker saa tit paa Dig. Ak, Dine trøstende Ord og Dine moderlige Irettesættelser og saa bedst af alt Din Moderkærlighed for alle os, medens vi var Grumslinger derhjemme! — Ame-

rika er Pladsen at være, det store, frie Land, hvor alle er lige rige og fattige. O, hvor er jeg glad og tilfreds med Amerika . . . [*Hvis det ikke var for*] Eder, saa havde Danmark for lang Tid siden været nedskrevet i Glemmebogen for mig. Jeg lider en Dansker imellem Venner, hvor hver især gør alt for at more sig og andre. Pigerne her er alle omtrent saa vittige som Dagmar [*en af hans Søstre hjemme*], og vi har altid Tid til en Dans, et farligt Sjøv. Ligeledes lider jeg at tage en Hest og ride ud over Prærien og se til Kreaturerne [*og*] spise til Middag hos Indianerne. De kalder mig nu allesammen i deres Sprog Skvishog, paa Engelsk Smoke-tail og paa dansk Røgrumpe. I véd jo nok, at Indianerne giver altid dem, de lider, et Tilnavn som Ensom Ulv, Agerhøne, Grævling og følgende. Jeg fik mit Øgenavn, fordi jeg var altid rygende Tobak med dem. De vil gøre alt, der staar i deres Magt for mig. Om Aftenen lider jeg at sidde og høre Ulvene hyle ude paa de ensomme [*Prærier?*]. I en Vej [*in a way, paa en Maade*] er det ensomt her, det vil sige for et Kvindfolk. I kan jo nok tænke, at en Kvinde vilde ligne for 5 Øre Hundekød med sin Mand strejfende om paa Prærien fra Morgen til Nat og somme Tider tre, fire Dage ad Gangen . . .⁴

I Fødselsdagsbrev til Moderen et Par Aar efter skriver Harald d. 27. April 1910, fra et nyt Bosted, en anden lille By indenfor Columbiaplateauet i den sydøstlige Del af Staten Washington, og her kommer han ind paa en resumerende Omtale af sit tidligere Liv i Amerika.

Først frembærer han sine allerbedste Lykønskninger: „Give Gud, Du maa være blandt os her paa Jorden i mange Aar, Du, min egen kære Moder! . . . Moder, som Tiden dog gaar! Nu er Du en gammel Kone, og jeg, Din yngste Søn, er over 35 Aar gammel. Det synes til mig endnu, som om jeg er ung. Jeg har aldrig haft Sygdom, siden jeg som Barn havde Mæslinger. Dog har jeg ligget paa Hospitalet nogle Gange efter at være kommet til Skade ved at have været, som Dagmar sagde, dumdristig. Du kan tro Moder, jeg fik erkende, hvad Livet var de første Par Aar, jeg var i Amerika.“

Og nu følger en kort Fremstilling af, hvorledes han „kom til Nebraska midt paa Vinteren, den 12. Januar 1893, arbejdede haardt den Vinter, næsten uden Klæder.“ Kun med „3 eller 4 Dollars i Lommen,“ forlod han den 4. Juli sin første Principal og søgte Broderen Svend op. Nu beklager han overfor Moderen, at den anden Broder Jakob fra en af Columbiaplateauegnene i Washington „fik lokket mig til ham,“ og efter Haralds Mening ikke behandlede ham rigtig godt. I hvert Fald: „Jeg forlod ham i 2 Fod af vaad Sne med 15 Dl. i Lommen uden at have faaet en Cent for alt det haarde Arbejde, jeg gjorde for ham. Det var 32 Mile til nærmeste Station; jeg gik hele Natten over Bjergene i den saa godt som vilde Egn og tænkte paa Nebraska og Dig Moder, min bedste Ven i Verden. Jeg kom da til at staa ganske alene i Verden, kom til at arbejde for Joe Spencer i W. W. [*Walla-Walla*]. Og fra den Tid har det gaaget mig godt. Vorherre har været god mod mig, har holdt sin skærmende

Haand over mig. Og i Dag tænker jeg, at jeg ved hans Hjælp er bedre af [*to be better off, have det bedre*] end nogen af mine Søskende. Lykken er et Glar, den brister, naar den skinner klar. Dog er det bedst ikke at prale.“

Nu har han i Vinter ved at udføre Arbejder for andre med sine Heste og lejede Folk „tjent godt uden at arbejde mine Heste og Mænd haardt;“ personlig har han ikke behøvet at lægge al for mange Kræfter i.

I Slutningen af Skrivelsen meddeler Harald, at han har haft Brev fra sin Søster Jensine, der sidder Enke paa sin store Farm i Nebraska. Harald er ikke rigtig tilfreds med Jensine, som han synes tænker for godt om sig selv, og som forekommer ham at ville sætte lidt ondt hos ham for Broderen Svend og hans Familje, som Harald dog har faaet „rigtig pæne“ Breve fra. Imidlertid forsikrer han alligevel, i Anledning af Jensines Beretning om en Dansk-Amerikaner, der har beklaget sig over en af Haralds Søstre hjemme i Danmark, at „jeg kunde lide at høre den Fyr sige noget imod Mathilde, Anna eller nogen anden af mine Søstre, jeg skulde, som Skrædderhans sagde, give ham „en Københavnsk Øretæve.“ Og uden mindste Overgang fortsætter og slutter han: „Husker Du, Moder, den Julemorgen, da Katten (Mine) fangede min Kanariefugl, og jeg sad ude i Køkkenet og græd over det: Du kom ud og trøstede mig og gav mig et stort Stykke Kage. Du husker nok, da Du fandt mig traskende omkring med et Stykke Seglgarn om Livet til at holde mine Bukser oppe, og Du gav mig Penge til at købe mig

selv et Par Seler. Moder, min egen søde Moder, hvor var Du dog god mod mig!“

Haralds Arbejde bringer ham til at opholde sig kortere eller længere Tider i de forskellige smaa Byer nær Grænserne af Washington og Oregon. Snart pløjer han med sine Mænd og Heste „en Masse af Land“ for Privatfolk, snart har han en Kontrakt paa samme eller lignende Art Arbejde for Regeringen, men har dog foreløbig stadig „hjemme i sin By fra 1906,“ hvor — iflg. Brev af 20. Juni 1910 — alt gaar godt, og „Grævling“'s Fader, Purcell, „malker 14 Køer og vil i Aar have en stor Høhøst paa min Plads og noget, som han har rentet.“ Harald har imidlertid købt „et lille Hus og Have“ paa en anden lille Plads og renter det ud for 5 Dl. om Maaneden. Hvis jeg kan finde en Mand, som har Penge paa rede Haand, saa sælger jeg her, og saa rejser Purcells og jeg alle derover, men det véd jeg dog ikke om bliver til noget. Nu har jeg jo været ved dem af og til siden 1894 første Gang, jeg har endnu ikke haft et uklart Ord med nogen i Familien. Grævling, den ældste af Sønnenne, er med Undtagelse af Dig, min egen velsignede Moder, den bedste Ven, jeg nogen Sinde har haft. Han er omtrent den eneste af Børnene, som viser Indianerblodet. Hans Moder lidede mig saa godt som sine egne Børn og var altid som en Moder til mig. Velsignet være hendes Minde, hun var en god Kone! Hun lavede Vanter og Strømper for mig og havde, ligesom Du, altid en Taar Kaffe paa rede Haand for mig. Og tit har hun

sagt til mig, at jeg havde en god Moder i Danmark, hvilket jeg da altid vilde give hende Ret i. Vi savnede hende alle meget, da hun var død, især de smaa, af hvilke den yngste kun var 5 Aar gammel. Annie altsaa [*also, ogsaa*] savnede sin Moder meget. Hun har haft det haardt siden. Dog er det gaaet raskt fremad for dem. Purcell har en Del Penge i Banken, og hver af Børnene har Ret til Land paa Umatilla [*i Oregon*], som tilfalder dem i Aaret 1915, [*i Henhold til Overenskomst mellem Regeringen og de Indianerstammer, der oprindeligt ejede det paa-gældende Land*].“

Og nu aabenbarer Harald sin store Hemmelighed for Moderen: „Moder, jeg tror, jeg tænker paa at gifte mig med Annie. Kun en Ting holder mig tilbage, hun er 12 Aar yngre end jeg og for god for mig. Hun er en sund og forstandig Pige, klog og hæderlig. Altid har vi holdt meget af hinanden; kort sagt, jeg véd, hun elsker, ja, næsten forguder mig. For lang Tid holdt jeg det til mig selv, Du er den eneste, jeg nogen Sinde har omtalt det til, Du, min egen Moder! Nu bryder jeg mig ikke om, hvem véd det, jeg vil være en Mand, holde mit Hoved saa højt som nogen. Skæbnen bragte os sammen (Gud selv). Jeg bryder mig ikke om, om alle mine Søskende vender mig Ryggen paa Grund af det [*o: for Indianerblodets Skyld*], Du, min egen søde Moder, véd jeg med Bestemthed, vil aldrig gøre det. Alt tegner til, Moder, at vi ses ikke, før vi mødes, hvor Hovmod ikke kendes. Jeg har ikke altid danset paa Roser, har ligesom alle andre haft store Forskuf-

felser og Sorger, indtil jeg lærte at kaste min Sorg paa Gud. Vorherre har lagt sin Velsignelse i mit Arbejde; Du véd nok, at den, som Gud lader staa alene, han selv er saa meget mere nær. Livet ser saa lyst og fornøjeligt ud for mig, saa mange lyse Minder staa i min Hukommelse om Dig, min søde, kære Moder . . .“

Med Giftermaalsplanerne for Øje skildrer Harald i de følgende Breve fra Foraaret og Sommeren 1911 bl. a. ret udførligt sine økonomiske Forhold og Udsigterne for Fremtiden.

Den 15. April hedder det: „Nu pløjer jeg her 9 Mile fra Walla Walla og faar to Dl. Akeren og har købt mig 8 store Muldyr og har givet 250 Dl. Stk. for dem, 2000 Dl. for dem og deres Seletøj; de er alle unge fra 3—7 Aar gamle, og Du véd nok Moder, at de bliver en 40 Aar gamle, saa de vil vare saa længe, som jeg kan bruge dem. Jeg er saa stolt og glad over dem. De er rigtig, hvad jeg altid har ønsket; dog har jeg hidtil ikke været i Stand til at være Ejer af dem. Jeg solgte, som Du nok véd, alle mine Heste til Purcell. De var noget udslidte, dog kan de gøre alt, som han behøver dem for. Jeg gør det godt her, bedre end [*for*] to Aar siden, da jeg pløjede dette samme Land for Gus Nelson. Moder, har jeg nogen Sinde fortalt Dig, at min Ven Gus Nelson gik fra Forstanden? Det var meget sørgeligt. Han, hans Kone med deres to smaa Drengene gik op i Bjergene for en Fornøjelsestur og for at samle Bær. Den yngste af Børnene kom til Mrs. Nelson og sagde: Moder, jeg gaar ned for at hente Kildevand kun 400 Fod fra, hvor Nelson og hans Kone

samlede Bær. Da han ikke kom tilbage efter en 15 Minutter, gik hans Moder efter ham, kaldte ham, men var ikke i Stand til at finde Barnet; saa, Gustaf vidste, et andet Barn fra W. W. var tabt deroppe, og hverken tog han Vand eller Føde, men søgte og søgte Dag og Nat uden at finde Spor af Barnet. Da han efter et Par Uger kom til W. W. var han graahaaret, og fra den Tid var han næsten vanvittig, indtil hans Kone var bange for at leve hos ham; og nu er han paa Daareanstalten i Salem, Oregon. Han var en af de bedste Venner, jeg nogen Sinde har haft, saa jeg savner ham meget.

Til Efteraaret saa skal Annie og jeg giftes, hvis alt gaar godt, alligevel før Julen. Nu er jeg jo temmelig godt stillet, og det gode af det er, at jeg skylder ingen Ting mere. Har solgt ud min gamle Plads, har min Plads i Hermiston og mine 8 Muldyr gældfrit. Nu alt jeg behøver er en god Sommer, og jeg vil være all right. Tak Gud, Annie har da ogsaa lidt; men jeg vil give det en anden Tanke, for jeg vilde lige saa gerne have hende foruden nogen Ting om end ikke hellere, og hun véd det saa godt som mig. En Ting véd jeg, og det er, at hvis jeg [*kun havde*] to nøgne Hænder og nogle faa Klude paa Ryggen, saa vilde det være lige saa let for mig at faa hende, som det er nu.“

Den 15. Juli er han i Byen Prescott og „har saa travlt med at faa Tingene i Orden; paa Torsdag begynder den travle Høst. Saa tænker jeg, at med mine Muldyr vil jeg arbejde for Mr. Mc. Gregor. Annie vilde gerne være her at koge, men hun har nok at gøre hjemme. Hun har altid været for flittig;

Mr. Gregor holder saa meget af hende. Mr. Mc. Gregor er en Skotsman og hans Kone er en fjerdedel Indianer. De var altid Venner af Purcells, og det er gennem Purcells, at jeg blev kendt med Gregors. Du skrev i Dit Brev, kære Moder, at jeg havde forandret mig. Du kan tro Moder, ingen véd det bedre end jeg. Jeg tossede om paa Prærien efter Heste, ridende nogle af de vilde, til Blodet rendte ud af Næse og Mund paa mig, og det er jo noget, som vil slide én op paa kort Tid.“

Han tænker nu at kunne faa solgt sine forskellige smaa Grundstykker rundt omkring og derved faa tilstrækkelige Midler til at komme til at „farme“; rimeligvis vil han og Annie komme til at bo i en lille By „imellem Svenskerne. Halvdelen af Beboerne der er Norske og Svenske. Engang var der 27 Andersons, som fik deres Breve i Posthuset dér.“

Endelig d. 17. September kan han melde, at „Annie og jeg blev i Mandags gift og har nu nogenlunde slaaet os til Ro.“ Han har endnu to Maaneders Arbejde tilbage paa en stor Pløje-Kontrakt, men det unge Ægtepar, hvis Bryllup „foregik i al Ro og Stilhed,“ har dog taget en lille Bryllupsrejse paa Besøg hos gode Venner rundt omkring. „Vi morede os godt. Rejsen og Brylluppet kostede over 150 Dl., ja tæt ved 200 Dl.; det vilde have kostet mere, hvis det ikke havde været for Annie, hun er sparsommelig. Men jeg vilde vise mine Bekendte og Venner, at jeg kunde have saa flot et Bryllup som nogen af dem. Folk var saa gæstfri og venlige, og alle vilde de, vi skulde være hos dem nogle faa Dage. Presenter havde vi for lang Tid siden fra-

bedt os, dog forærede Purcell Annie et Par Køre-
 heste, Seletøj og en Vogn, som kostede ham over
 200 Dl. — Jeg var paa en Gang forarget og skam-
 fuld. Ligeledes gav Mrs. Mc. Gregor Annie et Kom-
 fur og en Vaskemaskine. Vi behøver, Gud være
 lovet, ingen Presenter; er begge sunde og raske.
 Hvis jeg havde vidst, at Purcell vilde have givet
 min Kone en stor Gave, saa vilde jeg ikke have
 taget imod Rente af min Plads sidste Aar. Dog har
 vi Brug for et Køreteam [*team, Kørespand*]. Du
 véd jo Moder, at jeg kun har Muldyr, og de er
 store og klodsede . . . . Livet har ikke op til de
 sidste tre Aar været lyst for mig. Nu har jeg hende,
 og aldrig skal nogen uden Vorherre skille os fra
 hinanden, og det vil jo kun være for en kort Tid.
 Vi er lykkelige og glade, sunde og raske, har alt,
 nogen kan forlange.“

Om sit Ægteskab har Harald i det følgende Aar
 kun det allerbedste at fortælle Moderen.

„Jeg har det, som Du nok kan tænke, godt,“ hed-
 der det i Brev af 2. Oktbr. 1911, „bedre end nogen
 Sinde før i Livet. I Stedet for, som det plejer at
 være, at sidde ude paa Marken og spise kold Mid-
 dag, medens mine Heste æder, saa kommer nu An-
 nie ud med varm Middagsmad for Charley [*ɔ: Græv-
 ling*] og mig. Og naar Aftenen kommer, saa er alt, vi
 har at gøre at putte Mulerne i Stalden og gaa til vor
 Aftensmad. Havde Annie og jeg bare for lang Tid si-
 den været gift, saa vilde Livet været noget andet! Dog
 kan jeg ikke klage. Som jeg før har sagt, jeg har al-
 tid betragtet hende for god for mig og gør det endnu.“

Med stor Glæde dvæler han i samme Brev ved Annies „fine Køreteam, to lysebrune med hvide Fødder, en Gilding og en Mær. Det, véd Du jo nok Moder, er altid det rareste Team. Hun har to Sadelheste, og jeg har en her og 5 eller 6, som render paa Prærien. Jeg har fortalt Charley, at hvis han vilde gaa at søge dem, naar han faar Tid, saa kan han have halvt, hvad han kan sælge dem for . . .“

I det hele taget er han vel tilfreds, har ikke mere Gæld og har da for Resten „altid været i Stand til at betale hver Mand, som arbejdede for mig og har alle Tider kunnet faa Penge i Banken uden at give Prioritetslaan paa noget mig tilhørende . . . Blot Du, min egen kære Moder, kunde tilbringe kun to Dage hos os. Dog synes det til mig og har saa ofte [*syn-tes*], som om Du er hos mig. Tit har jeg hørt Dig sige: „Men Harald dog!“ medens jeg var Barn; og det har flere Gange syntes til mig, som om jeg hørte Dig sige det [*ogsaa nu*]. Livet har været saa underligt for mig. Du véd jo nok, jeg plejede at bande en hel Del. En Gang var jeg ovre i Sommerville, Ore, og forlod der sent paa Aftenen. Klokken var omtrent 12, da Ponyen, jeg red, sprang til en Side, og jeg faldt af. Jeg laa der og bandede over Uheldet. Da paa en Gang det stod saa klart for mig, hvor nødigt jeg vilde have Dig til at høre mig. Siden den Gang har jeg aldrig bandet.“

I December Maaned har Haralds Hustru maattet rejse hjem for en lille Tid i Anledning af en Søsters Bryllup, og den ensomme Mand skriver hjem til sin

Moder. Han har faaet Brev fra sin Søster Dagmar i Danmark, der er gift med en Kommunelærer i København, „rigtig et herligt Brev . . . Du kan tro, jeg var glad ved det. Dagmar kan skrive de bedste, mest søsterlige Breve, jeg nogen Sinde har læst. Taarerne stod i mine Øjne, da jeg læste det. Hun omtalte Dig og Din Kærlighed til Dine Børn, Erintringer fra Vestrup og Jensine Hans Pæs. Jeg laa vaagen den halve Nat og tænkte paa Barndommens Dage hos Dig, min egen Moder. Somme Tider, naar jeg faar Brev fra Dig, bliver jeg endnu den Dag i Dag vemodig i Sind. I Aften, min egen Annie er gaaet, synes det, som om hver Uret, jeg har gjort Dig, staar saa tydeligt for mig. Du skriver Moder, at Du havde faaet noget fra mig; jeg husker, at engang medens jeg var hos Johnson, sendte jeg Dig nogle faa Dollars, en anden Gang sendte jeg Dig nogle faa Dollars for Faders Monument. Jeg burde have sendt Dig lidt af og til Moder, og for Fremtiden skal det blive . . . Nu til Slut, min egen søde, trofaste Moder, en kærlig, barnlig Hilsen og Ønsket om et godt og glædeligt Nytaar! Vorherre giver Dig nok en behagelig Livets Aften! Moder, jeg skal for Fremtiden være bedre mod Dig. Jeg har været saa optaget hele Efteraaret, og jeg har jo da ogsaa haft travlt fra Morgen til Kvæld. Jeg takker Gud, han har vendt alt til det bedste for mig. Altid, Moder, Din egen Dreng.“

Harald har ubetinget i dette Brev gjort sig selv Uret eller villet huske forkert. Ikke blot konstaterer Breve indenfor Familien, at han oftere har sendt Moderen endog ret betydelige Pengebeløb, bl. a.,

hvad hun selv pr. 12. Juni 1904 meddeler Jensine, til Fødselsdagen det Aar 25 Dollars, men et bevaret Brev af 30. Januar 1910 fra Moderen til ham begynder saaledes: „Min kære, gode Søn! Atter overvældes jeg af Din Godhed, som jeg næsten skammer mig ved vedblivende at modtage. Tak, Tusind hjertinderlig Tak for Din store Gave! Blot Du dog ikke maa paalægge Dig Savn for min Skyld. Du skriver nok, Du for Tiden tjener godt, og Purcell har sendt Dig sin Afgift; men 10 Dollars, kære Harald, er jo da ogsaa en hel Kapital, som kun den, der ejer et saa rigt og varmt Hjerter som Du min Søn, kan afse til Din gamle Moder.“

Endnu et enkelt Brev fra Moderen til Harald er det lykkedes at fremskaffe, og man vil deraf kunne faa et Begreb om den hele Holdning og Tone i de Breve, som er ham til saa stor en Glæde. Den dengang 77aarige gamle Dame skriver (d. 8. Oktober 1909): „Min egen elskede Søn! Da jeg som sædvanlig er ene hjemme, føler jeg Længslen og Trangen til at underholde mig lidt med Dig, mit Barn, dobbelt stærkt, endskønt jeg godt véd, det kan ikke nytte mig [at] sende Brevet afsted, før jeg kender Din Adr. Med Hensyn til Sengetæppet og de Breve og Kort, jeg har sendt til Dig, har jeg endnu ikke opgivet Haabet om, at Du vil modtage dem, da de er forsynet med baade Din og Afsenderens Adr.; og jeg véd af Erfaring, hvorlænge sligt ofte lader vente paa sig. Skulde dette mit Haab slaa fejl, min kære Søn, skal jeg, hvis Herren fremdeles forlener mig Liv og Helbred dertil, strikke et andet Tæppe til Dig.“ Harald har skrevet, at han ikke havde besøgt sin Bro-

der Jakob, hvem han jo mener sig noget forurettet af. Moderen gaar ikke ind paa Stridighederne mellem Børnene, men lægger det hele ud til det gode: „At Du ikke besøgte Din Broder, da Du opholdt Dig i hans Nærhed, var maaske heldigt, da han f. T. sjælden er hjemme. Han rejser for en Fabrik, tjener 100 Dol. mndl., har fri Fortæring paa de første Kl. Hoteller, og Chefens Motorbaad til fri Afbenyttelse. Du ser heraf, at han har det godt . . . Kan Du mindes, kære Harald, jeg har fortalt, at da Du var bleven født, forskrækkede Du Fader med Dine store, glimrende Øjne, Dit sorte Haar og mørke Hud; og den kære Fader kom ind til mig og sagde: „Det er et forskrækkeligt Barn, aldeles Zigøjner, hvad skal vi dog gøre ved ham?“ „Være god mod Drengen,“ sagde jeg; „det er efter Dig, han har Italienerblod i sig.“ Dette varme, sydlandske Blod flyder ogsaa i Dag i Dine Aarer, derfor har Du intet blivende Sted og sover bedst i Guds fri Natur. Og Hjertet og Naturen dør først med vort jordiske Legeme . . .“

Aaret 1912 begynder for Harald med Glæde og ender med Glæde.

„Jeg synes altid,“ siger han i det sidste Brev — af 27. Oktober — „det er saa dejligt at tage en Køretur til Umatilla og se alle vore gode Venner og tilbringe en Ugestid dér hos dem. Livet synes saa herligt og lystigt, aldrig er én ude af godt Humør. Vi er begge to raske og sunde, glade og fornøjede. Fader Purcell fortalte mig, at hvis jeg i mit Foretagende her var kort af Penge [*short of money*,

knap med Penge], saa vilde han have Penge for mig at bruge, naar som helst, jeg vilde have dem. Vel Moder, jeg vil farme her og farme stort, for jeg véd med Bestemthed, der er gode Penge i at avle Hvede.“ Og den almindelige Glæde ved Tilværelsen bringer ham ganske ud over den Sorg, hans Hustru og han har haft, da de i August mistede deres førstefødte, en lille Dreng, der kun blev faa Dage gammel. Blot i faa Linjer meddeler han — i det samme Oktoberbrev — sin Moder Dødsfaldet med den Tilføjelse: „En lille Dreng med sorte Øjne og sort Haar den dejligste lille, som nogen Sinde har været født. Jeg høstede, og Annie var paa et Maries Hospital i Walla Walla, der gaar jo næsten alle unge Koner, som hører til den katholske Kirke.“

Allerede tidligere paa Aaret — pr. 17. Marts — har Harald overfor Moderen indrømmet, at han er gaaet over til sin Hustrus katholske Tro. Hans Meddelelse er fremkommet som Bekræftelse paa, hvad Søsteren i Amerika aabenbart har skrevet hjem; Harald selv synes at have villet skaane Moderen, den gamle protestantiske Degne- og Lærerkone, for den Sindsbevægelse, Efterretningen muligvis maatte forvolde hende. Men da det nu er kommet frem, siger han: „Ja, Moder, jeg er Katholik og har været for 2 Aar og vil altid vedblive at være det. Fordi jeg tror, det er den ældste og ædleste Kirke i Verden. Jeg kan saa godt som ikke se Forskel paa den lutheranske og den katholske Kirke; kun det, at vi faster og tror, at vore Præster bør være nærer Gud, end vi er. Altsaa [*also, ogsaa*] at vi om Søndag Morgen gaar til Berettelse. Moder, det synes til mig,

som om en bliver saa let om Hjertet ved at betro sine Sorger og Bekymringer til Præsten. Aldrig har jeg set nogen Afguder eller maattet kysse nogens Tæer, og jeg har for 6 — seks — Aar gaaet til den katholske Kirke. Den katholske Kirke har i Amerika gjort mere godt end alle andre Kirker tilsammen. Næsten alle Tyskere, Irlændere og Fransk-mænd hører til den. Ligeledes alle, som gifter sig ind til en katholsk Familje, maa blive Medlem af deres Kirke. Den katholske Kirke opbringer [*bring up, opdrage*] mere hjemløse Børn og unge Piger end alle Foreninger i Amerika. De har et Hjem for alle deres gamle Folk, hvor det er hyggeligt og venligt for dem. Enhver som helst Medlem eller ikke Medlem af vores Kirke, hvis i Nød, og hvis syge, kan gaa til vore Hospitaler og indlægge sig. Aldrig giver den katholske Kirke Forskel paa rig eller fattig. Ligeledes er Katholikkerne de eneste, som bliver gift af en Præst og hører Præsten sige: „Hvad Gud har tilsammen føjet —“ Svend og Jensine, de er kun skrevet til deres Ægtefælle. Den katholske Kirke er den eneste Kirke i Amerika, som ikke vil gifte en Fraskilt; alle andre Kirker giver Skilsmisse og 6 Maaneder efter gifter til en anden. Jeg kender en Mand i Pendleton, som lever med sin ellefte Kone, og en Kone i Umatilla, som lever med sin ottende Mand, og er begge to Medlemmer af Kirker.“

Oftere kommer Harald i sine Breve tilbage til Spørgsmaalet om den katholske Tro jævnligt i Forbindelse med den store Lykke, han føler ved at være bleven gift med Annie. Det hedder saaledes i

Brev af 12. April: „Hvor var det dog lykkeligt og godt, at vi blev gift! Det synes nu, som Livet var bare Løjer. Vi har altid de samme Idéer, har kendt hinanden siden 1895. Ja, Moder, jeg er Katholik og vil være saa længe, Gud giver mig Kræfter til at staa op paa mine Ben; er stolt af at sige, min Kone og jeg hører til den katholske Kirke. Og aldrig svigter jeg den, fordi jeg tror, det er Guds Vilje for mig at være Kristen og ikke, som jeg plejede at være. Altid har Gud for mig vendt alt til det bedste. Altid har han holdt sin skærmende Haand over mig, og altid ladet Mindet om min egen kære, trofaste Moder staa saa tydeligt for mig.“

Atter og atter beskæftiger han sig i sine Breve direkte med Moderen. Snart er det Glæde og Beundring, som han udtaler over, at Moderen trods sin høje Alder skriver saa smuk en Skrift og god en Stil, som Tilfældet er, medens han maa beklage sit eget mere og mere mangelfulde Dansk og sin efter sin egen Mening daarligere Haandskrift. Snart er det — som saa ofte før — Smaaminder fra hans Barn-domstid med al Moderens Kærlighed til ham, som han opfrisker, Fornøjelserne hun undte ham med Opofrelse for sig selv, hans gale Streger, som hun fik dækket over, og Sorger, som hun trøstede ham for, Omsorgen, som hun tidligt og silde lod ham og de andre Børn blive til Del. F. Eks. i Brev af 14. Januar: „Husker Du, Moder, den gamle Brødkniv der hjemme i Vestrup — naar Skrædderhans sagde: Nu kalder Madammen paa sine Høns.“ Eller — i samme Brev — udførligere Erindringer om samme

Skrædderhans, hvortil Harald knytter nogle for ham betegnende Betragtninger: „Moder, véd Du, at jeg kan aldrig glemme den Slags, og aldrig kan jeg lære at tilgive. Jeg er den Vej [*that way as, i den Henseende*] som en Indianer. Som f. Eks. Præsten hjemme eller Sognefogdens Peter, hvis jeg den Dag i Dag mødte dem, vilde jeg ikke tale til dem. Min Ven er min Ven, og min Fjende vil altid blive min Fjende.“ Og bestandig følger der paa saadanne og lignende Udtalelser de mest beundrende og taknemmelige Vendinger om hende, der — som det hedder i et Brev af 30. Juni — „er jo endnu som alle Tider den samme trofaste Sjæl og kærlige Moder.“

Med sin gifte Søster Dagmar hjemme i Danmark korresponderer han af og til; overfor sine Søkende i Amerika, som han saa at sige aldrig hører fra, udtaler han sig ligesom tidligere af og til noget bittert.

Aaret 1913 bringer ham den store Sorg.

Til at begynde med gaar i Følge Brev af 6. April 1913 alt vel, det tegner godt med Hveden og „Moder, der er nu Tale om, at Regeringen vil give Umatilla-Indianerne Land, som var lovet dem i 1862, da de sluttede Fred, men som aldrig var givet dem. Hvis det er rigtigt, saa faar hver, som har en 16de Del Indianer i sig 160 Acres af fint Land, som er værd 50 Dl. Acren . . . Vore Udsigter er gode og lyse. Moder, vi har nogle dejlige Heste . . . Moder, vi fryder os ved Livet; vi elsker hinanden, passer godt sammen, aldrig har vi forskellige Idéer om nogen Ting . . .“

Men saa kommer Ulykkesbudskabet i Brev af 14. September 1913.

Det er skrevet fra en lille, ny By i Washington, og lyder i sin Helhed:

„Min kære Moder! Jeg har for de sidste to Uger hver Dag udeladt at skrive til Dig. — Moder, Du véd, at jeg véd, Du vil meddele i min Sorg. Annie var opereret og døde to Dage efter; dog har Doktorerne i Walla Walla og Spokane (de bedste Doktorer) fortalt hende og mig sidste Juni, at hun ikke kunde leve.

Saa i Sommerens Løb var vi flere Steder for hendes Helbreds Skyld, og i Høstens Tid syntes det, som om hun var begyndt at komme sig, men kun for kort Tid. Saa vi tog til Yakima.

Hun var til det sidste den samme forstandige, kære Annie. Syntes ikke at lide meget og talte bestandig om forgangne Dage. Kun en Time eller to før Gud lukkede hendes Øjne, sagde hun, at hun var træt. — —

Moder, Du kan tro, jeg føler godt [*I feel well, jeg er glad ved*], naar jeg tænker paa, at vi aldrig har sagt et barskt Ord til hinanden, og at alt har været Kærlighed imellem os, og at jeg til det sidste gjorde alt, der stod i min Magt, for hende. Nu er hun til Hvile, hvor Sorg og Smerte ikke kendes. —

Annie er begravet i Walla Walla i I. O. O. F. Kirkegaard. — Jeg kunde ikke være paa Farmen, saa rentede [*jeg*] det alt sammen til min gamle Ven, en Dansker ved Navn Joe Madison. Byen her er en ny By. Meget Bygning og meget Køb og Salg, meget Team-Arbejde; saa Du kan nok forstaa, ens

Tanker er altid adspredte. Haabende disse mine faa Linjer finder Dig, min egen, trofaste Moder, i bedste Velvære, og med Tusinde kærlige Hilsener til alle slutter Din altid hengivne Søn Harald.“

Fjorten Dage efter følger:

„Min kære Moder! Da min Lejlighed i Aften er god, vil jeg skrive til Dig. Jeg har det godt, efter Omstændighederne naturligvis. Har endnu ikke foretaget mig noget, var sidste Uge hos min Svoger og Søster Maggie og kom i Gaar Aftes her til igen. Jeg tænker paa at blive her. Det har altid været min kæreste Plads paa Jorden langs Columbia- Snake- og Umatilla-Aaerne. Saa rigt paa Fisk og Vildt, og jeg har altid gjort det godt i ny Pladser. Mine to gamle Pladser er, hvor jeg opbyggede mig selv; og nu er jeg stillet, saa jeg ikke behøver at arbejde stort. Det synes saa underligt at tænke paa forgangne Dage, da jeg hyrdede her, og der var ikke et Hus i Sigte nogen Steder, da vi fra Walla Walla kom hened og fiskede for en Ugestid ad Gangen. Høsten var i Aar god — dog tabte jeg stort paa Grund af min Fraværelse; kun den første Uge var jeg i Stand til at være der; det var jo min Pligt at gøre alt, jeg kunde, for Annie.

Det synes endnu ikke til mig, at hun er gaaet forud; dog er det bedre, end hvis hun var en stakkels svag Kone, lidende, uden at bekymre sig eller knytte [ɔ: kny] — møde en med et Smil alletider! Hendes Begravelse var der mange fine Folk, som deltog i . . .

Jeg savner hende, som enhver kan forstaa. Men med Tiden saa bliver alt nok godt og falder sig til Rette.

Hvordan har Du det, kære Moder, er Du rask? Du kan tro Moder, jeg føler tit, som om Du var hos mig. Moder, hvor har Du dog altid været god mod Dine Børn! Kan Du huske, før jeg fik Mæslinger, at jeg altid vilde sidde paa Dit Skørt, medens Du sad ved Sybordet. Dengang kom Anna og jeg, som Du nok véd, nær ved at dø; det var den eneste Gang i Livet, jeg har været syg, — dog har jeg tit kommet til Skade og tilbragt længere Tid paa Hospitalet. Efter alt saa er der dog saa mange tunge, bitre Ting, som tilhører Livet, — Lykken er et Glar, den brister, naar den skinner klar. — Hver Dag ser én dog saa mange Mennesker, som man ikke vilde bytte med . . .“

I Brev af 24. Oktober forklarer han yderligere Moderen, at han som Farmer jo ikke er Grundejer, men kun Forpagter og nu efter Annies Død for en Tid har overladt sin Forpagtning til en anden.

„Hvis min Kone havde levet, saa vilde vi have haft Land, som vilde have faldet til hende dette Efteraar; og vi vilde have været velstillede. Herrens Veje er jo ikke vore Veje. Annie er bedre af nu, end hun var det sidste Aarstid, hun levede. Hun kunde lide mere og knytte mindre end noget Menneske, jeg nogen Sinde har set. Hele Sommeren vilde hun til Tider være temmelig rask og saa pludselig blive syg. Aldrig kunde jeg blive fra hende uden at føle, som om jeg burde være hos hende. Saa naar alt kommer til alt, saa er det bedst, som det er. Det synes haardt for mig at udtrykke mig paa Dansk, da jeg aldrig mere taler det. Efter jeg skriver et Brev til Dig, saa er der altid en hel

Del danske Ord, som kommer saa naturligt til mig. . . . Jeg har det godt her, lever i Hotellet; dog tjener jeg ikke stort, Tiderne er ikke rigtig gode. Penge kan man næsten ikke faa; jeg prøvede at sælge Land for Kompagniet i Gaar, men fejlede. Jeg arbejder paa Procenter. Hvis det ikke bliver bedre, vil jeg sende for mine Heste, naar Joe Madison bliver færdig med Efteraarshveden, og arbejde dem her — og tage en Kontrakt fra Landkompagniet paa Kanalen, som jeg plejede at gøre . . . . Der er i Aar en Masse Vildt her, Gæs og Ænder langs Aaen i Massevis og altsaa en Masse Fisk, Laks og Gedder. Indianerne fisker for Tiden, det er jo deres Højtid. Og Yakima- og Idaho-Indianerne er her paa Visit, saa de har en rigtig Fest i Pasco, hvor Snakeriver render ind til Columbia. Paa den anden Side Columbia er, hvad de kalder Horsehaven (Hestehimmelen) [*horseheaven*], hvilket bestaar af Banker, meget stejle. Tusinde vilde Heste [*er*] ovre der, som aldrig kan blive fanget. Jeg har tilbragt mangan Dag ovre der. Langs Columbiaaaen er den eneste Vandplads for 50 Mile, de vilde Heste drikker om Sommeren kun to Gange om Ugen, og om Vinteren er de langt bag i Bakkerne; de slikker lidt Sne og kommer saa godt som aldrig til Vands. Moder, Du véd jo nok, at langs Umatilla, Walula, Pasco og Walla Walla har altid været min kæreste Plads at leve. Klimaet er mildt og behageligt, al Ting synes saa frit og fredeligt. Moder, i Gaar bragte jeg mine to Hunde hened. De var begge to ellevilde af Glæde, da de såa mig i Prescott, og jeg havde ikke Hjerte til at forlade dem igen. Annie og jeg

holdt begge to saa meget af dem. Nu maa jeg lave et godt Hundehus ude i Stalden for dem — og fodre dem og være god imod dem, mere fordi de er mine trofaste Venner. Og jeg faar snart, naar jeg begynder Arbejdet paa Kanalen en 6 eller 8 Mænd at arbejde for mig, saa bliver der jo rigelig Føde for dem. Jeg har to Byggepladser paa min gamle Plads, som jeg prøver at sælge. Penge synes for Tiden knappe. Du véd nok Moder, Amerika er aldeles forskellig fra Danmark; én kan gaa fra et Farmhus til et andet og aldrig se en Cent. Deres Smør og Æg tager de til Byen og faar deres Kolonialvarer og Klæder for.“

Det sidste bevarede af Haralds Breve fra 1913 er skrevet til den gifte Søster i Danmark, Dagmar, fra hvem han i sin Sorg har hørt.

Han er meget taknemmelig derover: „Du véd jo nok selv, at et kærligt Ord falder aldrig til Spilde. Sandsynligvis [*fejlagtig Oversættelse af surely, sikkerlig*] savner jeg Annie og vil savne hende. Det er haardt for mig at faa hende ud af mine Tanker, saa længe som hver Ting, jeg foretager mig, minder mig om hende. Herren vender alt til det bedste, om saa det er saa haardt at forstaa.“

Og han fortsætter: „Moder skrev i sit sidste Brev til mig, at hun skrev vist næppe mange mere Breve til mig. Den kære, trofaste Moder er jo nu gammel og skrøbelig. Det synes umuligt, at 21 Aar er henvundne, siden jeg forlod hende. Jeg bliver saa vemodig, hver Gang jeg ser Moders Billede og kommer uvilkaarlig til at tænke paa Fortiden og Barndomsaarene. Du skrev, Dagmar, at Du vilde sende

mig et Billede af Moder, da hun var ung, gør ikke det, kære Søster. Tusind Tak dog for Dit gode Hjerte, men jeg har flere Billeder af Moder og Eder alle. — Du skrev, Dagmar, om jeg ikke en Gang kunde komme hjem. Jeg tror ikke det, Dagmar. Hvis Moder ikke i de senere Aar havde været saa skrøbelig, saa vilde jeg for 3 Aar siden, Vinteren før jeg og Annie blev gifte, have rejst hjem. Men det vilde synes saa frygtelig til mig, at kanske have kommet hjem til Moders Begravelse — ikke det alene, men igen at byde Moder Farvel, naar én vidste, at det var for sidste Gang! Da jeg forlod Danmark, var jeg ung og letsindig og troede, at [*jeg*] om en 3 eller 4 Aar atter vilde vende tilbage med Penge, Guld og Diamanter. Derfor var det saa let at sige Farvel. Da jeg var i København de 3 Dage, såa jeg henad Ringstedvejen og kom nær gaa [*came near going, var lige ved at gaa*] til Vestrup for endnu engang at faa Moder at se...“

Aaret 1914 bringer ingen væsentlig ydre eller indre Forandring for Harald. Han er den samme i sin Livsførelse, Religiositet, Erindring om Hustruen og først og sidst i Forholdet til Moderen.

„Katholikerne,“ mener han i Brev af 28. Februar, „ser paa Døden den rette Vej [*Way, Maade*]. Vi savner vore Kære, som er forudgangne, Moder, det kan ikke undgaaes; dog er det ikke ret at bekymre sig. Lægger man al sin Sorg til Gud, som har Om-sorg for en, saa er det langt bedre for en selv og for sine Medmennesker. Jeg har haft saa mange Sorger og Skuffelser som nogen af mine Søsken-

langt fra danset paa Roser gennem Livet. Dog ser jeg Fremtiden i Møde med friskt Mod. En Ting er det Moder, jeg har lært at være et kristent Menne-ske og ved, jeg vil møde Dig og Annie og andre Kære i Himmelen. Jeg elskede Annie, siden hun var 12 Aar gammel. Dog er Døden langt fra det værste, og det er min Pligt ikke at knytte; jeg er jo endnu en ung Mand og er stillet saa, at jeg maa klare mig, hvordan det saa gaar. Jeg har mange gode, trofaste Venner, Venner, som jeg har prøvet.“

Og saa vender han tilbage til, at han foruden Menneskene ogsaa har andre Venner: „Jeg har 3 Hunde, Moder,“ hedder det i Brev af 4. Marts, „dog har jeg kun en, som har næsten Forstand og Evne ligesom Skræddersofies Kat, den forstaar alt, en siger til ham. Jeg ejede hans Fader og glemmer aldrig gamle Neger; glemmer aldrig da Neg var gammel, og Annie hver Dag bar sød Mælk og Brød til ham og vilde klappe den gamle Fyr og tale til ham. Naar hun gik ud i Haven, vilde Neg gaa med hende og sidde under en Paraply, medens hun vandede Kartofler og Gulerødder. Altid vidste han, naar Lørdag Aften kom, saa vilde han gaa over en Mil for at møde mig. Hans Hvalp kalder vi Trusty. Han kender hver Hest, som tilhører mig; aldrig findes han ledig, hver Aften gaar han rundt Stalden, rundt Hestene, og hvis der er noget, han tror er ikke rigtig, saa kommer han til Charley eller mig og faar os til at gaa med sig. Moder, mine Dyr er mine Venner. Mine Heste er godt Selskab til mig. Jeg forslaar let en Søndag med at tage mine to Muldyr og spænde dem for min lille Vogn, tage min

Bøsse og kalde mine Hunde og saa flakke om i Bankerne efter Harer og Præriehøns. Mulerne bryder sig ikke om, hvor meget jeg skyder over deres Hoveder, og Hundene bringer Vildtet til mig.“

Den 14. Februar har Harald gjort sin Moder udførligt og oplysende Rede for Grunden til, at en „Brugsmand“ hjemme, som Moderen interesserer sig for, ikke bør prøve paa at tage til Amerika. Han er „langt, langt bedre stillet i det gamle Land,“ mener Harald. „Han er jo 39 Aar gammel til Sommer. Hvis han var i Amerika, maatte han opholde sig i et Skandinavisk Settlement, en Egn, som var beboet af Skandinaver, da det er meget sjældent, at nogen i den Alder lærer at tale Engelsk, langt mindre at læse og skrive det. Børn eller unge Mennesker lærer det saa meget lettere. Der er en Masse Familjer, hvor Børnene taler Engelsk sammen, og hvor deres Moder eller Fader kan ikke mere end forstaa dem og ikke selv gøre sig forstaaelig paa Engelsk. Det engelske og tyske Sprog, véd Du jo nok Moder, er saa meget lettere at tale end Dansk efter én lærer det, derfor er det efter Børn gaar i Skole her til Lands, at de ophører med at tale Norsk, Svensk eller Dansk. — En Ven af mig, som lever i Genesee Idaho f. Eks., har en Søn, som blev født, medens jeg var hos ham, og nu er 17 Aar gammel. Julius Hansen [*en af Haralds ældste danske Venner*] bød Drengen et Par store fine Heste, hvis han vilde tale Dansk til ham, men det syntes, som om det var umuligt for ham at tale Dansk; dog kunde han ikke tale andet, førend han var 7 Aar gammel. — Brugsmanden Hans vilde være aldeles værdiløs

til mig. Hvis han maatte staa op Kl. 4 hver Morgen og strigle 6—8 Heste, lægge Selerne paa dem før Frokost, hvilket han ikke forstaar sig paa, saa vilde han ønske sig hjemme igen. Hvis han maatte arbejde 12 Timer ved en Tærskemaskine, han, som aldrig har været ude i Verden, saa vilde jeg ærgre mig over min store Dumhed ved at sende for ham [*send for, sende Bud efter, lade hente*]. Jeg spurgte den eneste Dansker her, om han kunde bruge ham, han var her nemlig hos mig, da jeg fik Hans' Brev. Han lo og sagde: Ja, hvis han bare var 20 Aar yngre. Det er haardt at lære en gammel Hund nye Kunster.“

I samme Brev kommer Harald lejlighedsvis ind paa Vanskeligheden for Indvandrere ved at rejse til Amerika „for at skjule en eller anden Ting, de har begaaet i det gamle Land. I véd ikke, hvor let alt bliver bekendt paa kort Tid. En Karl eller Pige, som har et Barn i det gamle Land f. Eks.; et Aar eller to skjules det, saa synes det paa én Gang, som hver og alle véd det.“

Stadig giver Harald ret udførlige Oplysninger om sine Forhold og fortæller videre om Kærligheden til Dyrene, der nu betyder endnu mere for ham end før. F. Eks. i Brev af 7. April: „Byen vokser med hver Dag, nu er der to Hoteller her og tre Købmandsforretninger, Skole og to Kirker. Et stort Andelsmejeri er der da ogsaa blevet stiftet. Moder, dog er Tiderne ikke saa gode, som de i de senere Aar har været, paa Grund af Demokratiets Regering, som vil vare over to Aar endnu. Du véd nok, Præsidenterne her er valgt for 4 Aar, og at der er to Partier, Republicans og Democrats. Alle Millionærer, Mine- og

Jernbaneejere, Fabriksejere og andre rige Mænd er Republikanere og ved en Demokrat for [*o: som*] Præsident, saa holder de deres Penge, og det gaar jo saa ud over os alle. — Husker Du, Moder, hvor jeg som Barn altid var en Fiskermannd! Jeg er lige den samme endnu. Naar Foraaret kommer med Lys og Varme, saa maa jeg med et Par Kammerater ud paa Fiskefangst for nogle faa Dage. Der bliver med hvert Aar flere Laks og Gedder i Columbia. Gedderne er i Aar saa talrige, saa at det ikke er Spøg [*no fun o: ikke morsomt*] at fange dem. Du véd jo nok Moder, at Fornøjelsen i at fiske er at holde Øjet paa sin Mede og at vente 10—15 Minutter, før man faar Bid; i Aar kan vi fange alle de Fisk, vi vil have, paa 15 Minutter. Vi har nu dejligt Foraar, Præriehønsene kagler, og de smaa Præriugler tuder hver Aften; Prærieroserne og de gule Blomster staar i Knopper, og Græsset er grønt. Hvor dog Foraaret er frydeligt og dejligt Moder! Jeg har ingen Høns eller Ænder, kun har jeg nogle Duer, 6 eller 7; dog har jeg atter faaet mig nogle Kanariefugle og en Ulveunge og har ogsaa en Kat. Ja, det maa jeg fortælle Dig Moder: Vistnok har jeg før fortalt Dig, at vi havde en gammel, graa Hankat, som vi gør saa ublulig meget ud af, som vi kaldte Harald. Sidste Jul vilde nogle af mine Venner have Spøg med mig ovre i Prescott, saa de puttede Harald i en Kasse og sendte ham til mig her, ekspres. Jeg var naturligvis forbavset, da jeg paa Ekspreskontoret fik at se Harald igen. Ja, den Kat har vi rigtignok haft megen Fornøjelse over. Aldrig har han været til stort. Han vil aldrig fange mere

end en Mus om Dagen. Hvis alle Katte var saa fredelige som Harald, saa vilde Mus og Rotter leve i Fryd og Gammen. Men der er noget, som holder en til ham, han er klog, og saa er han en Slagsbro'r, som enhver Hund ikke kan faa Bugt med. Altsaa [ogsaa] er han den eneste ærlige Kat, jeg nogen Sinde har set eller nogen Sinde vil faa at se. Annie vilde have unge Kalkunkyllinger i Køkkenet. Harald vilde fra Morgen til Aften se paa dem, men aldrig røre dem, og den Husholderske, jeg nu har, hun og hendes Mand er helt forlibt i ham. Hun kan lade Kanariefuglene løse i Køkkenet lukkede inde hos Katten, han vil ikke røre dem; aldrig vil han stjæle noget af Bordet eller tage et Stykke Sul ud af Skabet . . . Vi har nu dejlig Sommer. Moder, som Tiden gaar! Vinteren forsvandt rigtig behageligt, naar Vejret var barskt, saa blev vi hjemme. Vinteraftenerne forslog vi med Sang og Forelæsning. Du véd jo nok, min egen Moder, jeg gjorde det bedste ud af det. Den Mand og Kone, som jeg har, bliver hos mig, siger de, til jeg engang bliver færdig med dem, og Charley og de andre var alle gode Mænd. Hvis jeg hyrer en Mand, som ikke passer mig, trættes jeg aldrig med ham, kun betaler ham og lader ham gaa . . . Jeg elskede Annie, nu er hun død. Herrens Veje er ikke vore Veje. „Hvad hjælper det, man græder, det gavner ingen Steder.“ Jeg har i denne Verden lært at finde mig i mine Forhold. Se frem, men ej tilbage, hvad Hjertet attraar. Jeg fik Dit Brev i Aften, kære Moder, tak for samme. Du skrev, i Tankerne var Du tit hos mig, jeg véd det, kære Moder.“

Haralds sidst ankomne Brev — af 7. Juni 1914 — er sendt til Skolen i hans Barndomshjem, hvortil hans nu 82aarige Moder er vendt tilbage, idet hun har taget Ophold hos en af sine Svigersønner, der har faaet Kaldet som Skolelærer dér. Det lyder i sin Helhed saaledes:

„Min kære Moder!

I Aften vil jeg skrive et lille Brev til Dig og fortælle Dig lidt mig angaaende; jeg har det godt er sund og rask.

Mine Heste er alle paa to nær ude i Bakkerne, og Charley er nede hos sin Fader at hjælpe at høste Hø. Jeg købte i Foraaret to Heste fra Joe, og jeg troede det bedst ikke at lade dem løse, da de let kunde blive vilde igen. Jeg har for Tiden kun Arbejde for to Heste — og arbejder dem selv rundt Hjemmet. Om to Uger vil jeg begynde en ny Kontrakt (Grøftearbejde). Jeg har hele Ugen været beskæftiget med at hjælpe at tilkøre Stude for the Land Co. (mig selv og min hyrede Mand), som senere skal sælges til Sagmøllerne. Stude er jo bedre end Heste i Skovene. De er stærke og store og bliver aldrig skræmte af nogetsomhelst, de ser. Ligeledes behøver de ikke Kærne, men kun Hø, og de kan lades løse hver Aften og søge deres egen Føde blandt Træerne. En Hest, som har været rejst paa Prærien og gaaet til det samme Vandsted for fire Aar, vil ti Aar senere, om den saa er 50 Mile af Vejen, gaa til sin gamle Egn ved første Lejlighed; forunderligt som de finder Vejen! Vi har 12 Stude i min Stald nu, som vi om nogle faa Dage bliver færdige med, og saa tager vi 6 mere. Saa har

jeg tjent Hø nok til at fodre mine Heste hele Vinteren, saa Du ser jo nok, Moder, jeg faar god Betaling ved at tage det i Hø, som jeg jo ellers maa købe. — Du kan tro Moder, den Mand og Kone, som arbejder for mig, er rare og flinke Folk, alting er Fryd og Gammen her. Maggie og hendes Mand kommer paa Visit, naar Høhøsten er over. Hun har nu en stor Dreng paa et Par Maaneder gammel. Maggie har altid været en prægtig Søster til mig. Hun har jo nu hyret Pige. Fader er jo nu velstaaende, saa han behøver ikke at spare paa noget. — Jeg var i Dag i Kirke og til Alters og i Fredags i Walla Walla, og paa Onsdag har jeg Invitation til et Sølvbryllup. Husker Du, Moder, Faders og Dit Sølvbryllup, da Jakob kom hjem fra Møllen. Moder, kære Moder, som Tiden dog gaar! Paa det brune Skab havde Du Kager og gav mig i al Stillehed, som jeg gik ud i Hestestalden og spiste, medens jeg såa paa den gamle blissede Hest af Møller Jensens, som Jakob havde redet hjem. — Jeg tænkte: Bare jeg en Gang maatte faa en Hest som den! Her i Vesten løber 1000 Heste, som ham, at enhver, som vil, kan have; det er nemlig Skik blandt Folk her ikke at sælge gamle Heste, men give dem deres Frihed, naar de er udslidte.

Mit Papir er til Ende, saa kærlig Hilsen til alle
I kære!

Moder, altid Kærlighed fra Din egen Dreng.“

FORSVUNDEN – GENFUNDEN

FØRST paa Sommeren 1888 tog i Ebeltoft Havn en 43aarig Landsbysmed og hans 41aarige Hustru Afsked med deres 17aarige Søn, Niels, der over København vilde rejse til Nordamerika, hvor Ægteparret allerede havde andre Børn boende.

Det var en Enkemand og en Enke med henholdsvis 2 og 6 Børn, som havde fundet hinanden, og yderligere sat 2 Børn i Verden. Niels var Konens Søn, men betragtede ganske hendes Mand som sin Fader.

I Danmark havde han tjent hos Bønderne; fra Amerika fik hans Forældre i Aarene 1888 til 1894 sparsomme Efterretninger, men dog tilstrækkelige til at kunne følge hans Liv derovre, først i Chicago og i Nærheden af Chicago, senere i Indianapolis. Niels arbejdede ved Jernbaneanlæg og var Karl paa en Farm, senere Medhjælper for en Maler og Støberi-arbejder. Tilsidst fik Forældrene pr. 20. November 1894 et længere Brev, der oplyste, at nu var han bleven amerikansk Soldat.

Hans Skrivelse — hvis første Afsnit gengives med Brevskriverens originale Retskrivning, Tegnsætning og Inddeling — lyder saaledes:

„Kjære Forældre!

Jeg ved ikke hvornaar jeg skrev det sidste Brev til Eder, men ligemeget, I maa derfor ikke tænke at jeg har helt slaaet Eder af Tanker. Nej, jeg har endnu ikke glemt mine Forældre, Sødskende eller mit Fødeland. Jeg husker endnu denne Dag jeg forlod mit Hjem, og jeg ønsker, at den Dag vil komme, da jeg igen kan se Eder, og mine Sødskene som jeg maaske neppe kan kjende, thi det er jo nu over 6 Aar siden jeg saa Eder sidst.

Kjære Forældre, Broder Marinus har vel nok fortalt Eder at jeg er Soldat, Jeg vil nu fortælle Eder lidt derom. Jeg enlistet [*enlist, lade sig hverve*] den 21 August 1893 paa Grund der var ikke noget Arbejde at opdrive, jeg var i Indianapolis denne Gang, tillige med Marinus og Niels, jeg kom saa til Columbus Ohio, hvor jeg gik paa Skolen i 3 Maaneder, og derfra kom jeg saa herud i North Dakota, hvor jeg nu ligger i denne Tid. Kjære Forældre, at være Soldat herovre, er ikke farlig haard, men tiden er noget lang, der ikke noget at se herude, alt er øde og tomt, man kan gaa en hel Dag uden at se et eneste Hus eller Træ, eller finde en draabe Vand Landet som vi ligger paa, ejes af Indianerne, di ligger og flakker fra et Sted til et andet. Kjære Forældre, Vi er nylig kommet ind fra en lang Mars, vi har været ude en hel Maaned og marseret omtrent en 300 Mile; vi var 3 Companier 9 Vogne var læsset med fødevarer og Tæltene, som vi ligger i om Natten.“

Der følger nu et lille Afsnit, som ved Makulering af Brevet er bleven gjort saa at sige ulæseligt, men

hvis Indhold synes at have været en Beretning om 2 Soldater fra hans Kompagni, der paa egen Haand er taget paa Jagt og kun med Besvær atter skaffes til Veje.

Derefter fortsætter han: „En Dag faldt vor Vej forbi en lille Villa; dér levede en Enkekone med sin lille Søn; hun opdrager Indianernes Børn, og prædiker i en lille Kirke for dem. Vi var mange Soldater, som gik derop om Aftenen. Hun talte længe til os. Hun vidste meget godt, hvordan et Liv Soldaterne lever; naar hun hørte Trompeterne skingre i Luften, tænkte hun paa den sidste Krig, som var herovre, og hvor mangen en Søn som ligger herude i dette øde Land saa langt væk fra Slægt og Venner... Kære Forældre, jeg vil ogsaa fortælle Eder, at vi havde Skarpskydning i Sommer, det varede et Par Maaneder; jeg har naaet op til at blive en temmelig god Skytte. Jeg vandt to smaa Sølvknapper, som hedder paa Engelsk Marksman-Bottons [*markmans buttons, Skytteknapper*], de er til at sætte i Kraven paa vor Trøje; vor Afstand fra Skiven er fra 200 til 1000 Yards og der over, en Yard er 3 Fod; man skal naa op til 720 Points for at blive Marksman, jeg kom langt derover.“

Niels gaar nu over til at „fortælle Eder lidt om Indianerne, hvordan de lever herovre. Landet, som de lever paa, kaldes Indian Reservation [*de i de nordamerikanske Fristater Indianerne anviste Ene-mærker*], det ligger her i North Dakota langs med Missouri Floden; de kommer hertil hveranden Lørdag for at Draw Ration [*draw ration, hente Ration*], det vil sige, de har saa mange Stykker Hornkvæg,

som de føder om Sommeren, drever [*drive, drive*] omkring med dem paa Prærierne fra et Sted til [*et*] andet, og om Efteraaret kommer de hertil med dem, og sælger dem til the Government og bliver betalt derfor; de bliver saa slagtet og igen uddelt til Indianerne hver anden Uge.

Denne Dag, som de faar deres Kød uddelt, holder de en stor Fest, som hedder Wårdance [*war-dance, Krigsdans*]. De er alle pyntede op med og malede røde overalt; der sidder saa en fire eller fem Stykker omkring en stor Tromme midt paa Gulvet og sidder og slaar løs paa den, og Resten farer omkring paa Gulvet og raaber og skriger akkurat som vilde Kreaturer, og the old Squawes [*squaw, Indianerkvinde*] slagter saa et Par Hunde, som de saa skærer i Stykker, hver faar saa et Stykke, som de sidder og holder over Ilden, til det bliver lidt varmt, og saa spiser det. Det kalder de en stor Fest. Vi er gerne en hel Del Soldater, som gaar ud og ser dem hver Gang. Deres Dragt, som de bruger til Hverdags Brug, er af Skind; Konerne gaar ud om Morgen for at sanke Brænde, Pjalter og alt muligt, som de kan skrabe sammen, de gaar og roder om paa Marken akkurat som nogle Svin; de bærer deres Unger paa Nakken, de vasker sig kun om Sommeren, naar det er varmt, de gaar ud i Vandet til midt op paa Livet og gaar op og roder omkring i Sandet til de tørres. Indianerne taler deres eget Sprog, der er kun faa, som kan tale Engelsk.

Kære Forældre, om Sommeren er det saa varmt heroppe, at det gaar op til 115 [*Grader Fahrenheit*] og derover i Skyggen, og om Vinteren gaar det un-

dertiden over 40 under Frysepunktet; Folk som ikke kender Amerika, vil vel næppe tro det.

Kære Forældre, jeg har nu snart været overalt i de nordamerikanske Stater og har prøbet baade godt og ondt. Kære Forældre, jeg véd nu ikke mere at skrive denne Gang; jeg haaber saa, at I vil skrive til mig igen og lade mig vide lidt om, hvordan det gaar i Danmark, og hvordan mine Søskende har det. Kære Forældre, saa være I nu hilset paa det kærligste fra mig og hils mine Søskende og Slægt og Venner fra mig. Eders altid tro Søn

Niels Jensen.

Hilsen [?] til gamle Danmark, skriv snart.

Lev vel.“

Derefter hengik 10¹/₂ — ti og et halvt — Aar, uden at hverken Forældrene hjemme eller Niels' Søskende i Nordamerika hørte det mindste fra ham eller om ham, indtil Posten sidst paa Juli 1907 bragte de gamle Smedefolk i deres jydsk Landsogn et engelsk Brev, dateret Brooklyn July 12th 1907 og skrevet med Kvindehaand.

Det er ikke meget ortografisk eller stilsikkert skrevet og vilde i Oversættelse lyde omtrent saaledes:

„Min egen kære Svigerfader!

Uden Tvivl vil det være en meget glædelig Overraskelse for Eders Familie at høre fra Eders længe tabte Søn Nels Jensen, som sikkerlig maa være anset død af Eders Familie for længe siden efter den spanske Krig 1898.

Hvis I kan huske det, forlod Eders Søn Niels sit

Fædrenehjem Danmark, da han var en Dreng paa 18 Aar for at træffe sin Broder Marion i Amerika 1888; hans Søster Hansine Krestine hørte sidst fra ham, da han laa i Fortet Niobrara, Nebraska, han var Soldat i det 12. United States Infanteri 1896. Ved den Tid levede i Plankington, South Dakota, hans Søster og hendes Mand paa en stor Gaard. Eders Søn blev indbudt til at bosætte sig hos dem, men i Stedet for at tage ned at bo hos sin Søster, kom han til Chicago og lod sig igen indrullere i det 4. United States Infanteri, der laa ved Fort Sheridan, Chicago Ill. I 1898 blev han og hans Regiment sendt ud at slaas paa Cuba. Min Mand blev 2 Gange saaret i sit Ben d. 1. Juli 1898 ved El Caney paa Cuba, og blev saa sendt til et Hospital i New York for at komme sig; og da han var der den anden Dag, traf jeg ham for første Gang i mit Liv; han havde ikke en Ven at tale med, saa jeg standsede ved hans Seng og opmuntrede ham, der var Kærlighed ved første Blik paa begge Sider. Han var her kun omtrent 2 Maaneder, da han var rask nok til at blive sendt paa sin Post ved Fort Sheridan; det var i September, da han forlod New York igen. Jeg såa ham ikke før den følgende Januar 1899, da hans Regiment kom til New York igen for at gaa ombord paa et Skib til Manila paa de Philippinske Øer.

Jeg og Eders Søn Nels blev forlovet paa Transportskibet og skulde giftes, naar han kom igen et Aar efter. Den 22. Februar 1900 kom han igen til New York, og d. 4. Marts 1900 blev vi gifte. Vort Ægteskab har været lykkeligt, skønt vi har haft Genvor-

digheder nok hidtil. Vorherre har givet os 2 søde Smaapiger, Anna Lillian og Krestine Mabel. Som man kan se paa medfølgende Fotografi, var de med som smaa Blomsterpiger ved min Broders Bryllup; der er ogsaa et af min Mand og mig selv og Børnene, taget i en Baad.

Min kære Svigerfader, vær nu ikke vred paa Eders Søn, fordi han ikke har skrevet til dem hjemme i alle disse Aar. Han taler altid om sin Slægt hinsidigt Oceanet, men han synes aldrig, han faar Tid til at sidde ned og skrive; han skammer sig rigtigt over, at I tror, han har glemt sine Forældre, men det har han ikke, saa han bliver beklemt om Hjertet mange Gange, naar han tænker paa Eder og sit Hjem saa langt borte og mest, naar mine Forældre kommer og besøger os. Jeg er en New-York'er-Pige og vilde føle mig meget stolt ved at træffe min Mands Slægtninge fra det gamle Land. Min Mand er ikke nogen meget stærk Mand, og han har maattet arbejde haardt, lige siden vi blev gift, om ogsaa vi har et hyggeligt lille Hjem; men naar han kommer hjem fra Arbejde, er han saa træt, og saa giver han sig til at lege med vores smaa Børn, og saa blev det udsat med at skrive til Eder fra Aar til Aar, men nu skriver jeg uden min Mand ved af det, og jeg vilde ønske, jeg kunde overraske ham med et Brev fra hans Forældre. Vær saa venlig og besvar dette Brev med det samme og lad os vide hans Søkendes Adresser her i Amerika, for at vi kan skrive til dem og tage og besøge dem. Jeg har den Ære at fortælle Eder, at Eders Søn er den kærligste og bedste Husbond og Fader, der findes paa Jorden. Eders 2 smaa

fremmede Børnebørn ønsker altid, at deres nye Bedstefader og Bedstemoder og nye Onkler og Tanter maa komme og besøge dem. Jeg haaber og beder med Guds Hjælp, at dette længe ventede Brev vil finde Eder og Eders Hustru og Eders øvrige Sønner og Døtre ved godt Helbred, som vi er for Tiden. Jeg vil slutte med de allerbedste Ønsker og kærligste Hilsener fra mig og min Mand Nels og mange Kys fra Eders Børnebørn

Eders hengivne nye Svigerdatter
Fru Nels Jensen.

Skriv snart.“

Den unge Kones Haab om, at hendes Mands Forældre maa befinde sig vel og svare straks, gaar i Opfyldelse.

Kun en god Maaned efter, at hun har afsendt sit venlige Brev, har Manden til sin Overraskelse og Glæde hørt derhjemme fra og oven i Købet faaet et Fotografi af de Gamle i deres Hjem.

Saa faar han da selv — d. 21. Aug. 1907 — taget til Pennen:

„Mine kære Forældre, Søster og Svigerbroder! Først vil jeg bede Eder, om I kan tilgive mig, fordi at jeg ikke har skrevet i alle disse Aar; jeg føler, som at jeg ikke er værdig at blive kaldet Eders Søn mere; men kære Forældre, jeg har dog aldrig glemt at bede til Vorherre til at spare Eder alle, saa at vi nu en Gang kan høre fra hinanden, saa, hvis at vi ikke kan komme tilsammen mere her paa denne Jord, tror jeg dog fuldt og fast, at vi

skal alle mødes igen i et bedre Land, hvor vi aldrig mere skal skilles ad.

Kære Forældre, jeg vil nu fortælle Eder, hvad jeg har oplevet i alle disse Aar, siden jeg skrev mit sidste Brev, vhis [*which, som*] var vistnok i 1896. Jeg var dengang Soldat i de 12th U. S. Infantry i Fort Yates, North Dakota. Det hele Regiment flyttede til Fort Niobrara, Nebraska. Vi var tre companier, som sejlede paa en Dampbaad ned paa Missouri Floden 200 engelske Mil, og Resten af Vejen, vi kørte paa Toget. I August Maaned 1896 der var tre af os fra „H^a mit compani, som var ordered [*order, beordre*] til Chicago, Illinois paa bicycles; Vejen, som vi tog, var over 1200 engelske mile; det tog os omtrent to Uger, og saa snart som vi var færdig i Chicago, fik jeg fri flere Uger til min Tid var omme, og saa enlistede jeg igen i det 4th Regiment of Infantry; det var den Gang i Fort Sheridan, Ill., on Lake Michigan. Jeg var kun tre Maaneder i Co. [*Kompagni*] „C.^a“, da jeg blev Korporal, det var den 21. Maj 1897. Den 21. March 1898 Krig var declared imellem the United States og Spanien. Omkring ved 16000 Soldiers blev kaldt tilsammen ned i Tampa, Florida, hvor vi havde haard Øvelse for et Par Maaneder. Jeg blev Sergent den 16. Maj 1898 nede i Tampa, lige førend vi sejlede over til Cuba i de vestindiske Øer. Vi var omtrent en hel Uge paa Rejsen til Cuba; der var 10 store Dampskibe, alle fyldt med Soldater og flere Krigsskibe to protect os [*ūs*] on the way over [*til at beskytte os paa Vejen over*]. Vi landede i de smaa row baade, som hørte til Ski-

bene, og mens vi sejlede til Land, Krigsskibene bombarderede *bakkerne* [?] med deres 12 og 13 inch-Kanoner, for der var flere Hundrede Dragoner [?], som laa rundt omkring mellem Træerne og ventede paa os, men de var dreven paa flygten, saasnart som Krigsskibene begyndte og skyde, og vi kom alle til Land veduden [*without, uden*] nogle Hindringer. Dag efter Dag vi marscherede imod Spanierne, og nærmere vi kom til Staden Santiago de Cuba, hvor vi fandt dem saa tykke som Fluer, mange Tusinde men [*∴ men, Mand*] mere end vi var. Omtrent Kl. 7 om Morgenen den 1ste Juli 98 vi rykkede imod Fjenden; der var kun en 45 man i mit company, som var stærke nok til at gaa ud i Spidsen, vi havde jo saa mange syge Mænd, paa Grund af at de ikke var vant til de varme Lande. Ud af de 45 man i mit company, der var 22 som faldt denne Dag, 4 af dem var død, førend de var funden. Jeg var skudt igennem Kalden [*Kollen, jydsk Dialekt for Læggen*] paa mit venstre Ben med part [*Del*] af et shell [*Granat*] fra en Kanon; det var omkring ved Klokken 1 om Eftermiddagen, og Klokken halv tre var jeg ramt igen med en Kugle fra en Mauserriffel nær ved mit Knæ paa det samme Ben. Vi lagde ude paa Marken til sent om Aftenen, til Doktorerne kunde finde os. De saa bragte os tilbage et Par english mile, hvor smaa Telte var opstillede for os. En halv Snes Dage senere, der var et Par Hundrede af os [*der*] var Krøblinge; vi var sendt til New York, jeg var i Belvien Hospital en seks Uger og [*paa*] et andet Hospital en Maaned.

Mens jeg var paa Hospitalet, der var mange Folk,

baade Unge og Gamle, kom til Hospitalet for at se [*go to see, besøge*] os. Iblandt dem var der en ung Pige og en af hendes Brødre, som blev interesset i mig; de sad ved min Seng et Par Timer og talte med mig. Et Par Dage senere kom de igen og bragte mig en lille Kurv fyldt med frisk Frugt og som [*some, nogle*] Bøger for mig, jeg kunde læse.

Vi begyndte nu at holde lidt af hinanden; og saa snart som jeg var stærk nok til at hoppe omkring paa Krykkerne, so kom hun og hjalp mig op, hvor hun boede, hun holdt jo Hus for sine Brødre; hun fødte mig godt, og jeg blev snart stærk nok til at gaa tilbage til mit Regiment, og saa snart som Krigen var omme i Cuba, vi rejste tilbage til vor Station ude i Vesten, og jeg maatte so forlade min bedste Pige i New York.

Tiden gik nu hurtig, og vi var allerede i Januar Maaned 1899. En order kom til the 4th Infantry, mit Regiment for os at rejse til the Philippine Islands, som ligger en 12000 mile fra New York; Indbyggerne af Øerne derovre, en stor Del af dem som er Hedninger og meget vilde Folk, var going imod the United States Soldater, so det var ud af én Fælde og ind i en anden for os. Vi rejste paa Toget tilbage til New York, hvor vi gik ombord paa en Government Damper (Grant).

Førend jeg gik om Bord, fik jeg dog en Lejlighed at se min Pige igen; vi blev straks forlovede, og jeg promissede [*promise, love*] hende, vi skulde blive gift, hvis jeg kom hel og holden tilbage til New York. Vor Rejse led [*lead, føre*] os over Atlanterhavet til Gibraltar, igennem Mediterranien Søen [*mediterranean,*

Middelhavet] til Port Said, igennem Suez Kanalen, det røde Hav, Straits of Babel Mandel, Indian Ocean og China Søen til Manila, Hovedstaden i de Philippine Islands. Vi var 52 Dage paa Dampskibet, det var en dejlig og morsom Tur, for vi såa so mange Ting, som vi læste om i Bøgerne, mens vi gik i Skole.

Det var en Fredag Morgen March 10th [?], da vi landede i Manila. Saa snart som vi kom i Land, vi marscherede en halvanden mil ud til en Plads ved Stranden, som hedder Luneta. Der levede vi i vore smaa Telte for et Par Dage, og saa flyttede vi igen in til Staden og fik quarter i en gammel Kaserne, hvor de spanske Soldater havde levet.

Manila er en gammel By, den var founded [*found, grundlægge*] i Aaret 1671, den har 400238 Indbyggere; der er tykke moore rundt omkring den gamle By, og uden af moorene er der en dyb Kanal, hvorover smaa Broer er lagt, de kan blive draget op, saa nogen hverken kan gaa ud eller ind. Der er 8 store Porte, som leder in til Byen, 4 er paa Landsiden og de andre paa Floden Pasig, som rænder langs Siden af mooren paa vor Side, de største Skibe kan gaa en igennem denne Flod.

Saa længe som vi lagde i Byen, vi havde det rigtig godt. Vi var paa Vagt et Par Gange om Ugen 24 Timer ad Gangen. En Dag var jeg og en Korporal med 21 man Vagt over the treasure building [*Skatkammeret*], en stor Bygning, hvor alle Byens Penge ligger; der var 396 store Kasser fyldt med spanske Penge, som vi jo maatte passe godt paa.

Den 25. March vi forlod Byen og rykkede ud imod de sorte Negre. Vores gode Dage var forbi,

der var ikke andet for os at gøre end at slaas og trampe omkring i de vilde Lande, sommetider baade Nat og Dag. Det gik godt nok, saa længe som vi var ude paa Nordsiden af Byen, men da vi rykkede ud paa Sydsiden langt ud paa den anden Side af Manila Vig, da blev det meget værre for os. Negrene gav os ingen rest [*Hvile*], fordi de lagde rundt omkring i Buskene og Grøfterne, hvor vi ikke kunde se dem. Det traf mange Gange om Natten, mens vi sov, at de begyndte at bombardere os, og som vi jo altid havde vores Rifler ved Siden af os og Bæltet, som holdt 100 Kugler, so tog det os jo ikke længe at komme i Selen og springe efter dem so stærkt, som vi kunde; og so snart som vi begyndte at spille lidt Musik med vores Rifler, so maatte de enten fly eller lægge dem ned. Saadan gik det nu til for flere Maaneder, og tilsidst blev vi saa vant til det, at vi syntes, det var morsomt.

Efteraaret kom nu, og med det begyndte ogsaa Regntiden. Saa regner det stadig næsten hver Dag for [i] en 4—5 Maaneder. Den Gang var mit kompani omtrent ude af Tøj, saa vor Kommandersergent rejste til Manila med orders for Tøj for hele kompaniet; og den første Nat, som han var borte, regnede det saa stærkt, at Floden Imus steg 18 Fod; vore Telte, Spisevarer og alt, som vi havde, flød rundt omkring paa Vandet; Broen, som ledte over Floden, faldt og sejlede væk, og Vagten, som la paa den anden Side af Floden, kunde ikke komme til os, saa de maatte enten sulte eller spise af den vilde Frugt, som groede paa Træerne.

Jeg fandt dog alligevel paa et Raad, og dermed

blev det muligt for os at komme sammen. Jeg fik fat paa et langt Reb og bandt en Ende til et Træ, og med den anden Ende om Livet svømmede jeg over til den anden Side af Floden, og saa bandt den den samme Vej; saa fiskede vi op nogle Planker af Broen, og dermed lavede vi en float [*Flaade*], som kunde bære en 6 man ad Gangen; saa paa den Maade kunde vi hive os selv fra en Side til en anden.

Ja, kære Forældre, jeg har døjet meget, baade ondt og godt, men det er saa forfærdelig haard for mig at forklare det paa Dansk, for jeg har jo nu ikke hørt eller talt et dansk Ord, siden jeg forlod Broder Marinus i Aaret 1893, 14 Aar siden.

Min Tid var nu omtrent omme igen, jeg havde nu været et Aar i de Philippine Øer; det var en Søndag Morgen den 23. December 1899, jeg tilligemed 4 andre mend af det fjerde Infantery bød Farvel til vores gamle Kammerater, som vi havde staaet sammen med imod Fjenden i mange Lande, og set mangen en Mand falde ved vores Fødder og aldrig mere aabne sine Øjne; og mange af dem vi begravede, hvor de faldt, og der de endnu ligger.

Førend jeg forlod mit company, blev jeg foræret et solidt Gold Ur, som kostede 60 Dollars, en Flaske Vin, en Flaske Kochtail og to Kasser af de bedste Manila cigars; Uret har jeg endnu og vil ikke skilles med.

Vi rejste saa over Manila Vig til Staden, hvor vi morede os i flere Dage, for vi havde endnu ikke haft nogen Lejlighed til at se Byen.

Onsdag Morgen Klokken 6 den 10. Januar 1900

vi sejlede fra Manila og naaede Nagasaki, Japan, den 14., her blev vi 4 Dage; jeg gik i Land hver Dag og saa Byen fra den ene Ende til den anden. Vi sejlede saa igen Torsdag den 18. fra Nagasaki over Pacific Havet og landede i San Francisco Mandag den 5. Februar. Fra San Francisco gik jeg paa Toget til Portland, Oregon, og derfra til Chicago, Illinois, og ud til Fort Sheridan for at se som [*some, nogen*] af mine Kammerater, som ikke kom med os til Manila, da vi rejste. Torsdag Morgen den 22. Februar sendte jeg et Telegram til min Pige i New York, da jeg var paa Vejen til hende. Jeg mødte hende saa i New York den næste Dag og tog med hende ud paa Landet, hvor hendes Forældre levede, dem saa jeg saa for første Gang. Vi blev gift den 4. March 1900 og boede hos min Kones Forældre et Par Maaneder; saa flyttede vi til New York City, og efter en kort Tid fik jeg Arbejde i en expres Stald, hvor jeg skulde passe paa Hestene; men det betalte ikke ret meget, og som jeg ikke var kendt her i Byen, saa var det jo ikke nemt for mig at finde en god Plads.

Til sidst fik jeg en Plads, som motorman paa Electric Sporvognene; først maatte jeg gaa paa Skolen og lære det flere Uger uden at blive betalt; jeg var Electric motorman en 6 Aar. Sidste Vinter var det lidt smaart for os; jeg var ikke rask, paa Grund af at jeg maatte staa op i al Slags Vejr; og mit venstre Ben er ikke nær saa stærkt, som det var, før jeg blev skudt i Cuba, saa jeg gav op mit Arbejde og la hjemme en lang Tid.

Nu har jeg en god Plads i et Brass støberi [*Metal-*

støberi], og alting begynder at gaa meget godt igen. Jeg har en god og rar Kone, to dejlige smaa Døtre og et pænt lille Hjem. Søster Dorthea har været her og besøge os et Par Gange, hun er her i Dag og har været hos os nu i et Par Dage. Jeg og min Familie har ogsaa været ude og se til hende, jeg maa sige, hun har rigtignok et nydeligt Hjem; hendes Mand har jeg ikke set endnu.

Min Kone har skrevet til Hansine i South Dakota og Marinus i Seattle Washington, vi har hørt fra Hansine og venter ogsaa snart Brev fra Marinus; jeg skal nu selv skrive til dem alle sammen, og I skal ogsaa, kære Forældre, høre fra mig en Gang imellem.

I alle disse Aar har jeg ikke kunnet skrive, paa Grund af at jeg blev gjort en Krøbling, mens jeg var i Krigen, alting såa sort ud for mig; jeg kunde ikke komme fremad med nogen Ting; jeg kunde ikke taale, at mine gamle, kære Forældre og Søkende og hele Familien skulde høre, at jeg var saadan stillet; men jeg takker nu Gud den Almægtige, for det er jo ham, som har sparet Eder alle i de lange Aar, saa at I endnu skulde høre fra Eders længe savnede Søn. Jeg og min lille Familie har det nu rigtig godt; jeg er nu stærk og rask igen, og alting begynder at gaa fremad hurtigt for mig; min ældste Pige er ude paa Landet hos hendes Bedsteforældre, hvor hun har nu været et Par Maaneder.

Jeg sender Eder nu et Billede af mit Hjem, det er nu snart tre Aar siden, det blev taget. Det var en Juleaften, I kan se Juletræet i et Hjørne af Stuen.

I kan nu se, hvordan jeg ser ud; jeg sidder med

Bogen i Haanden, og min Kone staar bagved med sin Haand paa mine Skuldre, vore smaa Børn sidder foran; de unge men er min Kones Brødre.

Jeg takker Eder nu mange Gange, kære Forældre, for det smukke Billede af mit gamle Hjem. Min kære, lille Søster Servine, jeg kan ikke huske, hvordan Du ser ud, men jeg har vistnok baaret Dig i mine Arme og vugget Dig mange Gange.

Jeg vil nu slutte for denne Gang med mange venlige og kærlige Hilsener til Eder alle sammen fra Eders hengivne Søn.

Niels Johnson.

Jeg er nu 36 Aar gammel, min Kone er 34; I har nok fundet mange Ord i mit Brev, som er ikke stavet rigtigt, men jeg har gjort mit bedste; paa Engelsk kan jeg skrive godt, men det vil nok blive for haard for Eder at faa det læst. Endnu saa mange Hilsener fra mig og Søster Dorthe.

Gud være med Eder alle sammen. Skriv igen, jeg skal nok svare herefter.“

Der følger en Efterskrift til hans Svoger i Danmark, gift med hans yngste Søster.

„Min kære Svigerbroder!

Jeg tror ikke, at vi har set hinanden, men som Du nu er gift med min yngste Søster, saa tænker jeg ogsaa en hel Del af Dig.

Da jeg rejste hjemmefra, hun var paa samme Størrelse og Alder, som min yngste Datter nu er, og Søster Kjerstine var vistnok det samme som min ældste; saa hver Aften jeg kommer hjem fra Arbejde, saa maa jeg jo lege lidt med dem, og Du kan tro, at de minder mig meget om mit kære Hjem i gamle Danmark. . . . .“

Udførligere og til Dels mere anskueligt end i Brevene til Forældrene udmales Niels Jensens Oplevelser i Amerika i en vidtløftig Skrivelse, som han to Aar efter naar at sende sin Broder, Søren Peter, som er Skibsbygger i Kiel.

Niels har dengang, efter sine forskellige Virksomheder i New York og en sløj Periode samme Steds, faaet Arbejde ved Orlogsværftet i „Bremerton, 15 Mil fra Seattle paa den anden Side af Sundet (Puget Sound).“ Han har arbejdet paa sit Brev i seks Uger fra d. 30. Juni til d. 14. August og indleder det med en „Introduction“: „Jeg er Din længe savnede Broder, Niels Jensen, som Du vel troede død for mange Aar siden, men Tak Gud, at jeg er helt i Live endnu og baade frisk og rask og har det godt . . . Det er meget haardt for mig at skrive Dansk, jeg har jo aldrig hørt eller talt det i mange Aar, men jeg haaber dog, at Du vil kunne forstaa det. Kære Broder, naar Du nu har Tid nok til at læse, tænd saa Din Pibe og sæt Dig ganske rolig hen og læs det for Konen og Børnene. Jeg véd godt, at der er mange Ord stavet helt forkert, men jeg har nu gjort mit bedste, saa Du maa undskylde mig.“

Det fremgaar af Brevet bl. a., at „inden jeg kom ind som Soldat, sejlede jeg ogsaa et Stykke Tid. Jeg var Matros paa en stor Fragtdamper, som gik imellem New York og Liverpool, England; da jeg saa forlod Søen, saa kom jeg tilbage til Støberiet i Indianapolis, hvor jeg blev til de daarlige Tider kom i 93, saa var det jo, at jeg gik ind som Soldat.“

Om Kampen paa Cuba hedder det, at han som Sergent først havde Kommandoen over en af Land-

gangsbaadene med 25 Mand, da Landsætningen uden Modstand fra Spaniernes Side finder Sted. „Det var lige ved Solnedgang den første Dag i Cuba, da den sidste bod landede. Hele vores Brigade marscherede til Toppen af en stor Bakke, og alle slog Kreds omkring en spansk Kaserne, det amerikanske Flag var saa højsted [*hoist, heise*] til Toppen paa en Flagstang midt paa Bygningen, medens Musikken spillede „The Star sprangled Banner“, det er en amerikansk Nationalsang. Efter at vi havde holdt Hvil en Times Tid og faaet lidt at spise, saa blev vi alle kaldt sammen igen og begyndte saa straks at rykke fremad in i Landet. Det var henved Klokken 11 om Natten, inden vi gjorde Holdt; baade patrol og Vagt var sat ud fra en Ende af Linjen til den anden, og enhver Mand fik orders til at holde sig paa sin Plads til Dagen brød frem igen. Saa med Geværet ved Siden vi la i Fred og Ro ved Vejkanten og sov de faa Timer til det blev lyst, da vi igen begyndte paa en haard Marsch igennem store Skove og Frugtmarker i dette varme Land. Saadan gik det uafbrudt til om Eftermiddagen den 30. Juni, da vi var kommen i Nærheden af Santiago de Cuba, hvor den spanske Flaade la, og mange Tusinde Soldater la bagved Voldene omkring Byen og ventede paa den amerikanske Hær. Den samme Eftermiddag fik enhver man i den amerikanske Hær udleveret sin Mad og ammunition; Maden bestod af Kaffe, suger [*sugar, Sukker*], Flæsk og Brød, som skulde vare os i tre Dage. Foruden dette fik enhver Mand en lille Pakke, som indeholdt plasters, Baand og Klude, som vi kunde bruge, hvis at vi blev saaret.

Vi anede straks, at vi skulde snart faa at vide, hvordan man føler, naar Kuglerne begynder at synge om Ørene paa én; og jeg havde længe lagt Mærke til, at der var mange, som ikke følte slet saa dristig, som de gjorde, mens vi la hjemme i Kasernen i vort eget Land.

Et compani af Infanteri i Krigstilfælde bestaar af 100 Mand, men der var mange companier, som ikke havde deres fulde Mandskab paa Grund af Feber og mange andre Sygdomme, som man saa tit faar i de varme Lande; vi var kun 44 Mand i mit compani, som havde hidtil udholdt disse haarde Ture.

Da nu Aftenen faldt paa, og det begyndte at blive mørkt, rykkede vi lidt nærmere in imod Udkanten af Byen, hvor vi formede i en Linje over to engelske mile lang; her maatte vi saa holde os ganske rolige uden at vige ud af Pladsen, til Klokken var tre om Natten; da blev vi alle sagte vaagnede op, og enhver Mand fik sig en Skaal varm Kaffe og lidt Brød; og efter at Mandskabet var talt i ethvert compani, saa var vi ogsaa færdige til at møde Fjenden; og det var heller ikke længe derefter, inden Trompeterne skingrede „Fremad“ igennem hele Linjen.

Det var Juli Morgen den første 1898, den Dag enhver amerikansk Soldat, som var med, aldrig vil glemme; Klokken var henved syv, da Kanonerne af det 2det Artilleri til højre af mit Regiment begyndte at dundre løs paa de spanske block huse; vi ventede heller ikke længe, inden Kuglerne fra begge Sider begyndte at synge i Luften; og inden Solen gik ned denne Dag, var der ogsaa mangan en Kam-

merat og Moders Søn, som gik ned til Hvile for sidste Gang.

For en Tid Linjen rykkede fremad hurtig over de opne Marker, men tilsidst blev det lidt for varmt at holde ud; en efter en anden faldt baade til højre og venstre af os, mange, som aldrig rejste sig mere; endelig naaede vi en dyb Vej, hvor vi holdt Hvil en Times Tid, men Fjendens Geværer og Kanoner blev ved at dundre løs, Kuglerne sang omkring os og pløjede Marken nok saa fint, Grene og Splinter af Træerne fløj i Luften, saa det var storartet; én, som ikke har været med eller set, hvordan det gaar til, kan ikke tænke sig, hvor de stakkels Soldater maa døje! Saasnart som Signalet lød, saa farede vi fremad en 50 Fod og saa droppede [*drop, lade sig falde*] fladt paa Jorden og fyrede løs, saa hurtigt som vi kunde; Du skulde bare have set, naar vi holdt, hvordan vi skrabede i Jorden for at faa et lille Hul til at ligge i, saa at Fjenden ikke kunde se os saa godt; saadan gik det Dagen igennem.

Det traf sig henad Middagstiden, at jeg la i Vejen for en spansk Kugle, som var fyret fra en Remington Riffel, den ramte mig saa skrækkelig haardt, at jeg rullede om paa Ryggen; Kuglen lavede et Hul paa en halvanden Tomme i Gennemsnit durk igennem Kollen paa mit venstre Ben, lige ved samme Tid gik der en Kugle igennem Benene paa en Kammerat ved Siden af mig. Medens vi la der og klagede os, orderede Kaptajnen en Mand til at hjælpe os lidt tilbage i Læ af Kuglerne, som susede om Ørene af os, som om det var Hagl. Tilsidst kom der ogsaa en Kammerat kravlende paa Hænder og

Fødder og satte sig paa Knæene ved Siden af mig og begyndte saa paa at slæbe mig bort. Medens han var saaledes beskæftiget, fik han en Kugle igennem Brystet, som endte Livet paa ham med det samme.

Da Klokken var fem om Aftenen, da endte Slaget for denne Dag med flere Hundrede Mand saaret og døde paa begge Sider; ud af de 44 Mand i mit Kompagni var der 6 døde og 17 af os saaret, 23 i alt; det var haardt for et Kompagni at tabe saa mange paa en Dag. Alle de Døde blev nu begravede, inden Hæren forlod Marken, og vi, som var saarede, blev baaret tilbage et Stykke Vej imellem Træerne, hvor vi saa la paa vores Tæpper i den aabne Luft med et lille Parti af Mænd til at passe paa os og begrave dem som døde; de havde ogsaa nok at gøre dermed, for der var en Masse, som døde, især den første Nat. Her la vi saa i denne Jammerdal til Søndag Morgen den tredje Juli, den Dag som vore Krigsskibe sank den spanske Flaade uden for Morro Castle ved Indgangen til Santiago de Cuba; da blev alle vi saarede kørt ned til Havet, hvor der var en Masse Telte slaaet op for os. Inde i dette Telt, hvor jeg la, lignede det en hel Del et Slagteri, for her var mange Doktorer beskæftiget med at skære Arme og Ben af de Saarede, som var bragt in for Operation.“

Efter Beskrivelsen af hans Hospitalsophold og Bekendtskabet, som han dér har gjort med den unge Pige og hendes Brødre, fortsætter Niels, at da hans Ben „var nogenlunde stærk igen“, var han „ogsaa glad til at komme tilbage i blandt mine Kammerater igen. Et Par Dage senere var jeg saa igen ved mit

compani, og alting gik godt, mens vi la derude paa Øen; men jeg var ikke længere den samme gemytlig Fyr, som jeg havde hidtil haft Ord for at være. Grunden er nem at forstaa, „der var én, som jeg savnede, en barmhjertig ung Pige, som altid bragte Solskin og Glæde, naar hun kom og besøgte mig, og som aldrig glemte at give mig en hjælpende Haand, mens jeg la dér, en stakkels Krøbling imellem fremmede Folk i den store By.“ Jeg havde lært at elske hende i den korte Tid, men om hun brød sig noget om mig eller ej, det vidste jeg ikke; men, tænkte jeg, det var dog værd at gøre et Forsøg derpaa, saa jeg skrev et langt Brev til hende og forklarede min Mening, det bedste jeg kunde. Kun tre Dage ventede jeg paa Svar; Brevet kom, og alt var, som jeg havde ønsket, og hvis alting gik godt, skulde vi nok mødes igen med Tiden og lære hinanden bedre at kende.“

Ogsaa Skildringen af Niels' philippinske Felttog er udførligere og mere malende end i Brevet til Forældrene. Det hedder bl. a.:

„Omkring ved den 18. Juli fik vi en forfærdelig Regnstorm, det skylregnede for [i] tre Dage og Nætter uafbrudt, jeg har aldrig før eller siden set Mage. Floden Imus, som render igennem Byen, hvor vi la i quarter, steg en 18—20 Fod i de faa Dage; hele Byen stod under Vand, Klæder, Spisevarer og mange andre Sager var omtrent alt sammen skyllet væk; Broen over Floden gik ogsaa en Tur; Vagten og patrolen, som laa paa den anden Side af Floden, kunde ikke naa deres quarterer, saa der var ikke andet for dem at leve af i flere Dage end den

vilde Frugt, som gror rundt om i Landet. Di Insurgents, som såa alt dette og tilligemed var bedre kendt med Landet end vi, benyttede sig nu af Lejligheden og skar Telegraftraadene over imellem vor Brigade og Hovedquarteret af hele Arméen, som [laa] ovre i Manila; derefter begyndte de saa at rykke in imod os fra alle Kanter; det såa helt galt ud for en Tid, for nu kunde vi jo ikke telegrafere til Byen for Hjælp, i Fald vi blev omringet, saa vi maatte jo spekulere en Del og se, om vi ikke kunde finde paa et Raad, saa at vi kunde klare den alene. Tilsidst fandt jeg alligevel paa Raad, saa at jeg kunde redde mit Kompagni; det var meget farligt, men vi var allerede begyndt at desperat [*desperate, for-tvivle*], saa vi tænkte ikke paa Farer i disse Dage. Jeg er nu en temmelig god Svømmer, saa med Hjælp af et Par andre stærke Karle i Kompagniet fiskede vi op nogle Planker og Tømmer, som flød omkring paa Vandet; det fik vi saa bundet sammen og lavede en lille Flaade, som kunde bære en seks Mand ad Gangen; men nu da Floden er en 300 Alen bred, og Strømmen gik meget hurtig, var det jo en Umulighed at ro over til den anden Side med Stænger, for Vandet var alt for dybt, men dog kunde jeg ikke give op Haabet. Heldigvis fik vi fat i et langt Reb og bandt saa den ene Ende til et Træ, og med den anden om Livet svømmede jeg over til den anden Side, hvor vi ligeledes bandt min Ende fast; men havde det ikke været for vore Kammerater paa den anden Side, vilde jeg aldrig have naaet Land, for jeg var lige ved at give op Livet, da de slæbte mig op af Vandet paa den anden Side; og det varede ogsaa

en Stund, inden at jeg var stærk nok til at staa paa Benene igen; men dog fik vi det maget saadan, at vi kunde komme frem og tilbage over Floden ved at binde Flaaden fast til det lange Reb, saa at den ikke skulde flyde bort, og saa alle hive i Rebet; saa paa denne Maade kunde vi levere baade Spisevarer og Ammunition fra en Side til den anden, til Broen blev igen bygget op, som heller ikke varede mange Dage.

Flere Maaneder gik nu, og i den Tid var det aldrig andet end slaas hele Tiden; mange Gange var vi ude flere Dage ad Gangen, og sjælden vendte vi tilbage med det samme Antal Mænd, som vi havde, da vi gik ud; nu begyndte min Tid jo ogsaa at blive kort, og Du kan tro, at jeg glemte heller ikke at bede den Almægtige om, naar vi gik i Slag, at mit Liv maatte blive sparet, saa at jeg endnu en Gang kunde vende tilbage til Amerika i Live og møde min Forlovede, som jo ventede saa inderlig efter at se mig hel og holden igen.

Det var om Lørdag Eftermiddagen den 22. December, da jeg sad alene i dybe Tanker ude i Gaarden bagved den gamle Kirke, som nu havde været mit Hjem i saa mange Maaneder. Jeg var nylig kommen tilbage med mit Kompagni fra en lang og haard Tur ude imod Fjenden, hvor jeg ogsaa for sidste Gang maatte se det sørgelige Syn at flere af mine Kammerater maatte lide Døden ved Haanden af di sorte Insurgents; og da jeg nu næste Morgen, som var Søndag, skulde forlade mit Kompagni, saa sad jeg nu her og beskæftigede mig med at gøre rent mit Gevær og alle mine Vaabensager, som jeg

jo maatte udlevere til Regeringen, inden jeg rejste bort. Da jeg var omtrent færdig med mine Sager, kom der en menig Mand ud og sagde til mig, at Kaptajnen ønskede at se mig inde i Lokalet. Jeg fulgte efter ham ind i det store Værelse, som jo engang havde været en Kirke; jeg blev nu helt forbavset ved at se vores Kommandant med hele Mandskabet af vort Kompagni, som var til overs, samlet omkring ham inde i Stuen; saasnart som jeg kom ind ad Døren, kom han frem og tog mig ved Haanden og førte mig ind midt i Kredsen; dér holdt han saa en lille Tale, som bragte Taarer i Øjnene af hver en Mand, for nu havde vi jo ogsaa i et Par Aars Tid fulgt „The Star Sprangled Banner“ (menes det amerikanske Flag) imod Fjenden paa mange forskellige Steder rundt om paa Jordkloden; „Kammerater,“ sagde han videre, „nu i Morgen tidlig skal vi miste en af vores bedste Sergenter i Regimentet, og Bevis paa, at hans gamle Kammerater i Kompagni „C“ har altid respected ham som en god og venlig Underofficer og dristig Leder af sine mend, vil vi nu alle tilsammen presentere ham med et ægte amerikansk Guld Uhr (Gold Watch);“ disse Ord er graveret paa Uret: „Presented by his comrades of kompani „C“ 4th U. S. Infantry to Sergeant Niels Johnson as a token [token] of Efection [affection] and Esteem.“ [*Skænket Sergeant N. J. af hans Kammerater i Kompagni C, 4. U. S. A. Infanteriregiment, som Tegn paa Hengivenhed og Agtelse*]. Uret kostede 60 Dollars. Foruden det fik jeg ogsaa 2 Kasser af de bedste Manila sigars, en Flaske Vin og en Flaske

Kocktail, saa jeg havde jo nok at røge og drikke paa Rejsen tilbage til Amerika.“

Ved Tilbagekomsten til New York fortæller han videre, „var min Kæreste paa Stationen for at tage imod mig, jeg havde jo telegraferet [*til*] hende fra Chicago, hvad Klokkeslet Toget vilde komme in til New York. Du kan tro, at det var en glad Dag for os begge at mødes igen efter en tretten Maaneders Forløb. Vi rejste med Toget samme Dag fra New York ud paa Long Island, hvor hendes Forældre boede, som jeg nu ogsaa saa for første Gang. Hendes Far og Mor er meget flinke Folk og har et nydeligt Hus og et stort Stykke Land; de er ogsaa begge to født her i Amerika, men af tyske Forældre; den gamle var ogsaa selv en Krieger fra 1861—65 imod de sydlige Stater, saa Du kan tro han holder storartet af mig. — Det var nu min Bestemmelse, efter at jeg havde været derude paa Landet i et Par Dage, at gaa tilbage til New York for at se, om jeg kunde finde noget Arbejde, men det vilde de gamle nu slet ikke høre om, saa jeg var nødt til at blive hos dem en Tid; og naturligvis, efter saa lang og haard en Tur i de varme Lande, var det jo ogsaa bedre at hvile mig et Par Uger end som at gaa lige til Arbejde med det samme. Nu gik der saa en Ugestid, og hver Dag havde vi rigtignok ogsaa travlt med at faa al Ting i Orden inden Bryllupsdagen, det var den 4de Marts 1900. Vi kørte til Kirke baade frem og tilbage i lukket Vogn, og Orglet i Kirken spillede Brudemarschen, mens vi marscherede op til Alteret, hvor vi blev viet af Præsten. Ja, Du kan

ogsaa tro, at det var en rigtig Højtidsdag; mange Fremmede kom jo ogsaa rundt om fra Egnen og bragte fine Presenter; jeg morede mig ogsaa rigtig godt iblandt alle disse fremmede Folk, som jeg jo aldrig havde set før. Da nu Huset, som mine Svigerforældre bor i, er temmelig stort, saa fik jeg og Konen efter Brylluppet et Par Værelser at bo i; der levede vi saa i to Maaneder og alting gik saa gemtligt. Derfra rejste vi saa til Brooklyn, N. Y., hvor vi lejede en lille Bolig, og jeg fandt ogsaa Arbejde med det samme, som jo var meget godt; men et Aarstid efter begyndte det at blive anderledes; jeg blev meget syg og kunde ikke arbejde; det var mest Feber, som jeg endnu havde i Blodet fra de varme Klimaer, og som jo er meget slem at blive a med, især naar man har været der i længere Tider. Saa det gik nu ned ad Bakken med os hele Tiden for omtrent et Aarstid; Doktoren maatte vi have stadig; vor ældste Datter var ogsaa født ved samme Tid, alt, hvad jeg havde sparet sammen, gik og meget mere, det saa jo helt sørgeligt ud for os; men saasnart som min Kones Forældre fik at høre, hvordan det stod til med os, fik vi ogsaa straks Hjælp, saa fra den Tid af gik det meget bedre. Saasnart som jeg nu blev rask og kunde arbejde igen, kom jeg paa den Elektriske Sporvogn og blev motor-mand; det betalte jo ikke ret meget i Begyndelsen, men senere hen tjente jeg temmelig godt.“

Under Niels' senere mindre gunstige Periode i New York er det, at han efter Hustruens Brev til Hjemmet, hører fra sine Forældre og tillige faar Adresserne at vide paa alle sine Søskende, baade dem,

der bor i Danmark og dem, der bor i Amerika. Han erfarer saaledes, at hans Søster Dorthea lever i samme By, som han selv, Brooklyn, og „Du kan tro, at jeg fik travlt med at skrive og er endnu ikke færdig. Vi var sammen med Dorthea mange Gange, inden vi kom herud i Vesten at bo, hun har et nydeligt lille Hjem, men er jo ene næsten hele Tiden, hendes Mand sejler jo altid, naar der er noget at gøre. Søster Hansine og Broder Karl i South Dakota hører vi ogsaa fra en Gang imellem; de havde det alle rigtig godt, det sidste vi hørte fra dem. Broder Marinus og Niels [*gift med Søsteren Anna*] bor jo her i Seattle, Niels arbejder ved sit Haandværk, og Marinus og Anna bestyrer et stort Hotel, hvor der stadig bor en 35 Gæster; men det er vist Mening, at Marinus vil gaa tilbage til Smedjen, hvis at han faar sin Part solgt ud; han ejer jo selv et stort Hus og en Del Land; han har gjort det temmelig godt herovre, men har jo ogsaa været herude i de vestlige Stater mest af Tiden, og der er jo ogsaa en Del mere at tjene her end som i de østlige Stater. Det var nu ogsaa en femten Aar siden, jeg havde hørt fra Marinus; det sidste Brev, jeg fik fra ham denne Gang, var han paa Rejsen Nord paa op til Alaska, hvor han jo ogsaa har døjet meget i dette kolde Land. Da han nu hørte, at jeg endnu var i Live og boede i New York, skrev han jo straks et langt Brev til os, hvori han lovede, at hvis vi havde Lyst til at komme ud i Vesten til Seattle, skulde han nok hjælpe os med Penge til Rejsen; det var jo et glædeligt Budskab, og jeg var ogsaa færdig til at gaa med det samme, for jeg maatte jo rejse alene; da

vores yngste Datter var lige født, var det umuligt for Konen at rejse saa lang en Vej med den Lille, som kun var en fire Dage gammel. Søster Dorthea levede hos os, mens Konen la i Sengen; Du kan tro, at hun kunde rigtig holde Sjøv med Børnene, hun elsker dem ogsaa storartet, og de er ligeledes forlift i hende. Mandag Middag den 13. Januar 1908 bød jeg saa Farvel til min lille Familje og Søster Dorthea og rejste saa med Toget fra New York Klokken 3 om Eftermiddagen; jeg naede Seattle Lørdag Aften den 18. og kom saa til at bo sammen med Marinus i Niels og Annas Hjem... Min Kone og Børn kom herud i Maj Maaned, fire Maaneder efter at jeg forlod dem. Vi bor nu her paa en nydelig Plads ved Siden af Orlogsværket; vi har en dejlig Have med Frugt og alle Slags Grøntsager, vi har ogsaa en Snes Høns...“

Den engang genoptagne Forbindelse mellem Niels og hans Familje i Danmark og Amerika er ikke senere bleven afbrudt.

Ved Julen 1910 vil han sende hjem „en lille Prising“ og ønsker „bare, at jeg kunde sende Eder lidt Penge, men saadan er jeg endnu ikke stillet; naar man har en Familje at føde og tilligemed skal betale Husleje, saa gaar Pengene jo omtrent saa hurtigt, som man kan tjene dem. Dog har vi det meget bedre end vi havde, mens vi boede i New York; jeg har jo nu stadig Arbejde og tjener ogsaa lidt bedre, men Børnene er jo nu ogsaa lidt større og koster en Del mere for at holde dem i Skole. Vi maatte jo ogsaa begynde helt forfra, da vi kom herud, men

nu har vi dog alt, hvad vi trænger til i Hjemmet, og jeg har en god, flittig Kone, og vi er ogsaa Gud ske Lov alle raske, saa vi maa jo ikke klage; men nu maa vi jo ogsaa betale tilbage til Broder Marinus, hvad han laante os for Rejsen her ud, han har jo ventet en lang Tid, men han er jo ogsaa ene. De har solgt ud deres Hotelforretning, og Marinus arbejder vistnok igen, vi har ikke hørt fra dem i en lang Tid.“ Han „forklarer,“ hvad det er for Gaver, han sender, „det er jo ikke ret meget. Først der er to Forklæder, et for Moder og det andet for Dig, saa er der to smaa et for hver af de smaa Piger. Saa er der en Dukke med hele Tøjet, som tilhører den, den er for den mindste, min Kone har selv lavet den, den kan stoppes ud med Straahakkelse eller saadan noget; saa er der et Tørklæde for Fader og et for Svoger; min Kone har selv lavet det hele.“

I 1912 er ogsaa Søsteren Dorthea og hendes Mand kommen ud til Vesten, „jeg tror ogsaa nok, at de synes godt om det her ude; naturligvis Svoger Willie maa jo først blive lidt bedre kendt, inden han can faa sig et rigtig godt Arbejde, han har allerede faaet sig en Plads paa en Fiskerbaad, som render her paa Sundet, vi har endnu ikke hørt fra ham, men han klarer sig jo nok. Søster Dorthea bor jo hos os, hun har et fint lille Værelse, naturligvis det vil vare en Tid, inden de faar saa fint et Hjem, som de havde i Brooklyn, men det skal nok komme med Tiden.“

Da Faderen i 1912 er syg, skriver Niels pr. 25. Maj til „Mine kære, gamle Forældre, Søster, Svoger og Familie.“

„Ja, kære, det er med Taarer, at jeg skriver dette Par Ord, for vores gamle Fader er maaske ikke mere her paa Jorden, naar I modtager dette Brev. Jeg takker mange Gange for Kortet, som vi modtog; vi skal nu sende det over til Seattle, saa at de can høre, hvordan det staar til i vores gamle Hjem, hvis at I ikke har skrevet til dem. Jeg havde ønsket, at jeg endnu engang skulde faa gamle Fader og Moder at se, mens de er i Live, men det sker vist ikke, for jeg can jo ikke skaffe Pengene til den lange Rejse; jeg har jo ikke mere, end som jeg tjener hver Dag; hvad jeg havde skrabet sammen de sidste Aar, har vi jo brugt til at købe et Hjem for. Men, kære Søster Servine, sig til Far og Mor, at jeg har dem stadig i mine Tanker, bed dem, om de vil tilgive mig for hvad Sorg, som jeg har gjort dem; jeg gaar aldrig i Seng om Aftenen uden at bede den Almægtige om at modtage de Gamle og os allesammen, naar vi gaar bort herfra, saa naar den rette Tid kommer, saa skal vi nok allesammen mødes igen. Glem ikke dette; men dog vilde jeg ønske, at gamle Far og Mor maatte leve endnu nogle Aar, men lad Gud raade, for hvad han gør er godt gjort; saa jeg vil nu til Slut sige Farvel i Guds Navn til vores kære, gamle Fader og ønske, at han endnu maa være iblandt Eder, naar I modtager dette Par Ord. Baade jeg, Kone og Børn er raske, og alting gaar rigtig godt fremad; jeg og Konen maler og tapetserer vores Hus, naar jeg er hjemme i min spare tid; vi vil nu snart have et rigtig pænt Hjem, men det vil ogsaa koste os mere end Tusind Dollars, naar vi faar alting i Orden.“

I December s. A., hvor Faderen er bleven rask igen, sender Niels sine bedste Jule- og Nytaarsønsker og en beskeden Pengegave.

Det sidste Julebrev — i December 1913 — maler ganske anskueligt baade hans og de øvrige Søsken- des ret forskellige Situation. —

Det lyder — med et Par ligegyldige Detailler udelatte — ordret og bogstavret som følger:

„Mine kjære Forældre og Familie!

Nu kommer jeg vel til at skrive et lille brev til vores kjære der hjemme, saa i can faa det henvend Julen, og høre hvordan det gaar hær ovre. Vi har det alle rigtig godt, de to ældste børn gaar til skolen hvær dag, den yngste har nu ogsaa begyndt hær hjemme med at studere lidt paa bogstaverne men hun har ellers tid nok for hun er jo kuns fem og et halv Aar gammel. For en to maaneder siden fik børnene en fin prisang fra deres rige Onkle, min kones broder i New York, det var et fint Fortepiano som kostede 235 Dollars, han sendte et Bank check med instruction for os at kjøbe det for dem. Vi har en ung dame som kommer hær en gang om ugen for at lære børnene at spille derpaa, det koster os 50 cents i timen, naturligvis hun er hær kuns en time ad gangen i begyndelsen, de har allerede taget 4 lessons, deres lærer siger at de klarer det rigtig godt. Søster Dorthea og hendes mand bor jo nu i Seattle som i vel nok ved, hendes mand han tjænt rigtig godt i summer oppe i Alaska, i denne tid er han paa lille tug baad [*tug boat, Slæbedam-*

per] som render omkring paa bugten, det betaler ikke saa meget men til foråret vil han vel nok gaa dær op igjen, Søster føler vist meget bedre siden di com hær ud, di har ogsaa et temelig pænt lille hjem og det er jo ogsaa meget billig. Vi var ovre at besøge dem i Seattle for en tid siden, vi sovede i Marinuses hus om natten, om dagen var vi ude at kjøre i hans Automobile, vi morede os rigtig godt, di har ogsaa været hær ovre en lille tur at besøge os. . . . Hvordan gaar det i mit gamle hjem, jeg vil ønske at se det en gang endnu men det skeer vel ikke men dog glemmer jeg det aldrig. Jeg vil nu ønske eder alle sammen en rigtig glædelig Jul og et godt og velsignet Nyt Aar og at min kjære Far og Mor maa leve lunge endnu uden at døje noget. Saa til slut saa mange hilsener til eder alle sammen fra os all mig selv kone og børn.

Eders altid hengivne søn

N. Johnson.*

INDHOLD

	Side
En tro Tjener	5
Moder og Børn	147
Forsvunden — Genfunden	209
